KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1978 | 1

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI
ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Attila, Arató Ferenc, Gál Andorné, Héberger Károly, Kertész Gyula, Kövendi Dénes, Láng Imre, Mohor Jenő, Németh Zsófia, N.Rácz Aranka, Rejtő István, Ruzsás Lajosné, Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő: Kiss István

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134–000, 260 m.
Megjelenik kéthavonként
Előfizetési díj: 90,– Ft
Egyes szám ára: 15,– Ft

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában
Felelős vezető: Vymeták Ferenc
6522–77

ISSN 0023–3773

Index: 26 408

24. ÉVFOLYAM
1978. 1. SZÁM

TARTALOM

Az IFLA brüsszeli világkongresszusa 1977. 5
A tudományos-műszaki tájékoztatás országos rendszere. Szervezési vázlat és az alrendszerek munkamegosztása. (KOVÁTS Zoltán) 19
Esztétikai vonatkozású követelmények az olvasói övezet helyiségeiben (URBÁN László) 31
Szakszervezeti könyvtárak vidéken 1971–1974. (MÓNUS Imre) 45
Könyvtárügy a Szovjetunióban (1917–1977) (RÁCZ Ágnes) 59

Krónika

Az európai társadalomtudományi információs központok konferenciája, Moszkva, 1977. június 22–25. (RÓZSA György) 68
Szakrészleges egyetemi könyvtárak Franciaországban (FOGARASSY Miklós) 72

Kitekintés

A lengyel könyvtárügy fejlesztésének programja (ZIRCZ Péter) 79
Kétszáz éve nyilvános a Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára (F. HORÁK – K. KOZELEK) 85
Huszonöt éves a bolgár Állami Könyvtárosképző Intézet (T. TOPALOVA) 86
A bibliometria alkalmazása műegyetemi könyvtárakban (D. SCHMIDMAIER) 89
A dokumentumok egyetemes hozzáférhetővé tétele (M.B. LINE) 91
Bibliográfiai konferencia Szlovákiában 93

Szemle

SÜLE, Tibor: A közművelődési könyvtárak társadalmi szerepének alakulása 1945–1975 között (Ism.: SZENTE Ferenc) 97
Az állomány tárolókönyvtári elhelyezésének megszervezése (Ism.: BIEGELBAUER Pál) 98

Contents 100
Inhalt 104
Содержание 108

E számunk munkatársai: BIEGELBAUER Pál (OSZK); FOGARASSY Miklós (KMK); FUTALA Tibor (KM); JÓBORU Magda (OSZK); KONDOR Imréné (OSZK); KOVÁCS Lászlóné (KMK); KOVÁTS Zoltán (VVEKK); MÓNUS Imre (SZMT Központi Könyvtára, Győr); PAPP István (KMK); PÁSZTOR Ilona (I. István Közg. Techn.); RÁCZ Ágnes (KMK); RÓZSA György (MTA); SZÉKELY Sándor (OOKDK); SZENTE Ferenc (KMK); TARR Lászlóné (KMK); URBÁN László (KMK); VÁLYI Gábor (OGYK); ZIRCZ Péter (OSZK)

Az IFLA brüsszeli világkongresszusa 1977

Az IFLA kongresszus hivatalos magyar delegációjának tagjait szerkesztőségünk arra kérte fel, számoljanak be azoknak a szekcióknak a tevékenységéről, amelyeknek ülésein részt vettek. Az egyes előadások ismertetésére egyik hozzászólás sem tér ki, a konferencia teljes anyaga hozzáférhető a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában (az előadások anyagáról másolat is kérhető). Noha ismétlődéseket, átfedéseket eredményezhet, nem változtattunk azon az elgondoláson, hogy minden szakértő önálló, önmagában is megálló közleményben adjon hírt az általa látott, hallott eseményekről. A kongresszusi körkép teljesebbé tételét szolgálja bevezetőnk, mely a Szövetség közelmúltban lezajlott szervezeti változásairól tájékoztat. A Szakkönyvtári Osztály, a Gépesítési Bizottság és a Statisztikai Szekció üléseiről – amelyeknek ugyan volt magyar résztvevője – nem kaptunk tájékoztatást. (*– a szerk.*)

BEVEZETŐ

Az IFLA fennállásának 50. évfordulója nemcsak azért tekinthető a nemzetközi könyvtárügy jelentős eseményének, mert Világkongresszus formájában ünnepelte meg ez az immár fél évszázados hagyományokkal rendelkező nemzetközi szövetség, hanem elsősorban azért, mert hagyományainak megújítása-változtatása terén merész lépésre, szervezetének alapos megváltoztatására határozta el magát, és ez az új szervezet Brüsszelben „mutatkozott be". Az IFLA évi jelentése, amely az 1976 júliusa és 1977 júliusa közötti időszakról szól, a következő mondatokkal kezdődik:

„Kora ellenére – az IFLA 1977 szeptember 30-án lesz 50 éves –, sem a passzivitásnak, sem a státuszkvóhoz való ragaszkodásnak nem mutatkozik semmi jele. Éppen ellenkezőleg! Az IFLA-ban egyesült nemzetközi könyvtáros-közösség sosem foglalkozott nagyobb buzgalommal a folyamatban lévő, együttműködésen alapuló programok végrehajtásával valamint izgalmas új tervek megindításával.

Abban az évben, amelyre visszatekintünk, az IFLA olyan elhatározásokra jutott, amelyeket a történészek majd „merésznek" és „drámainak" neveznek, de – remélhetőleg – „jelentős hozzájárulásnak az egész világra kiterjedő tényleges könyvtári együttműködéshez" is."

A „merész" és „drámai" elhatározások az IFLA szervezetének megváltoztatására irányultak, amit az erre a célra alakított bizottság több évi előkészítés után az 1976. évi lausannei konferencián terjesztett végső formában a Közgyűlés elé. A Közgyűlés a javaslatot elfogadta, és ezzel olyan szervezeti formát hozott létre, amely lehetővé teszi az IFLA szakmai tevékenységének irányítását és az egyes szervek munkájának áttekintését, összehangolását. Erre az IFLA eddigi szervezete már nem volt alkalmas.

Milyen az új szervezet?

A legfelsőbb vezető testület továbbra is a Közgyűlés, amely az IFLA-tagok képviselőiből áll.

Az operatív felső irányítás továbbra is a Végrehajtó Bizottság (Executive Board) feladata; a Végrehajtó Bizottság (VB) az elnökből és 5 tagból áll, valamennyiüket a Közgyűlés választja meg titkos szavazással. A VB tagja a Szakmai Testület (Professional Board) elnöke is, őt a Szakmai Testület (SZT) választja saját kebeléből. Ugyancsak hivatalból VB tag az IFLA főtitkára is. (Az új szervezeti szabályzat csökkentette a VB létszámát.)

A szakmai tevékenységet felső szinten a Szakmai Testület irányítja, amely az Osztályok (Division) elnökeiből tevődik össze. Ez az új szervezeti forma.

Az IFLA eddigi szekcióit, bizottságait, munkacsoportjait osztályokba tömörítették. Ez is új szervezeti megoldás. Az osztályokba tömörülő szakmai szervek neve egységesen „szekció" lett, a kisebb létszámú szervek „kerekasztal" (Round Table) néven működnek a szekciók mellett. Az osztályok személyi összetételét a keretükbe tartozó szekciók elnökei és titkárai, valamint a kerekasztalok elnökei képezik.

Esetleges új osztályok, szekciók megalakítására a Szakmai Testület tesz javaslatot a VB-nek. A Lausanneban megalakított ideiglenes SZT, az alábbi osztályokba szervezte az IFLA eddigi szekcióit és bizottságait.

1. Általános Tudományos Könyvtárak Osztálya
   Nemzeti Könyvtárak szekciója
   Egyetemi könyvtárak és más általános tudományos könyvtárak szekciója
   Parlamenti Könyvtárak szekciója
2. Szakkönyvtárak Osztálya
   Adminisztratív Könyvtárak szekciója
   Társadalomtudományi Könyvtárak szekciója
   Földrajzi és Térképészeti Könyvtárak szekciója
   Csillagászati és Geofizikai Könyvtárak kerekasztala
3. Közművelődési Könyvtárak Osztálya
   Közművelődési Könyvtárak szekciója
   Kórházi Könyvtárak és Rokkant Könyvtárak szekciója
   Gyermekkönyvtárak szekciója (együtt a Gyermek-irodalom kutató és dokumentációs központjainak kerekasztalával)
   Iskolai Könyvtárak szekciója
4. Bibliográfiai Ellenőrzés Osztálya
   Bibliográfiai szekció
   Katalogizálási szekció

5. Gyüjtemények és Szolgáltatások Osztálya
   Kiadványcsere szekció
   Könyvtárközi Kölcsönzés szekció
   Hivatalos Kiadványok szekciója
   Ritka és Értékes Könyvek és Kéziratok szekciója
   Sorozatkiadványok szekciója
6. Igazgatás és Technológia Osztálya
   Könyvtárépítési és Berendezési szekció
   Gépesítési szekció
   Statisztikai szekció
   Konzerválási szekció
7. Képzés és Kutatás Osztálya
   Könyvtárosképző Intézetek és más oktató intézmények szekciója
   Könyvtárelmélet és Kutatás szekciója
   Könyvtárügyi Szaklapok kerekasztala
8. Regionális Tevékenység Osztálya
   Afrika szekció
   Ázsia szekció
   Latin Amerika és Karib-tenger szekció

Az egyes szekciók maguk választják meg tagjaik közül a vezetőségüket, amely legalább 5, legfeljebb 20 tagú. A vezetőség elnököt és titkárt választ kebeléből, akik – mint említettük – az osztály személyi „állományát" alkotják a kerekasztal elnökökkel együtt.

Ez az új szervezet – szekciók, osztályok, Szakmai Testület, Végrehajtó Bizottság – kezdte meg működését Brüsszelben.

A felsoroltakon kívül az IFLA további szervei: a Hágában működő főtitkárság, a Londonban működő UBC (Universal Bibliographic Control) iroda, a Boston Spaban lévő nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó iroda stb.

A MEGNYITÁS ELŐTT

A rendezvények a Világkongresszus megnyitása előtt, már szeptember 1-én megkezdődtek. Szeptember 1–3. között szimpóziumot rendeztek a nagy tudományos könyvtárak és könyvtári rendszerek gépi adatfeldolgozó tevékenységének kérdéseiről. A szimpózium utolsó napján a résztvevők számára Antwerpenben az UNESCO-val együtt szemináriumot tartottak.

Ugyancsak a megnyitás előtt az IFLA vezető szervei több ülést tartottak, majd szeptember 3-án a Közgyűlés is összeült. Meghallgatták az elnök, a főtitkár és a pénztáros beszámolóját az előző évben (1976 július – 1977 július) végzett munkáról és eredményekről. Idézünk néhány fontosabb adatot a jelentésekből. (Az előző évi adatok zárójelben.)

Az IFLA tagjai 102 (100) országból rekrutálódnak. Egyesületi tagok száma: 152 (140); Intézményi tagok száma: 583 (504); Intézményi társult tagok száma: 15 (–); Egyéni társult tagok száma: 65 (–); Tagdíjakból származó bevétel csaknem 100 000 dollár

(82 000); Kiadványok: négy folyóirat, 3 évente egyszer megjelenő kiadvány és 6 könyv.

Az IFLA szorosan együttműködik az UNESCO-val és más nemzetközi szervezetekkel (pl. az ISO-val). Az UNESCO-val együtt előkészítették az 1977 szeptemberében Párizsban megtartott nemzetközi kongresszust, amelynek témája „A nemzeti bibliográfia: jelenlegi szerepe és jövőbeni fejlődése" volt. Az IFLA nagymértékben részt vesz az UNISIST programban is.

A Közgyűlés megválasztotta az IFLA vezetőségét a következő négy évre. Elnökké újraválasztotta P. Kirkegaardot, a koppenhágai könyvtárosképző intézet igazgatóját. Az öt megválasztandó VB tagságra 11 jelölt „indult". Közülük az alábbiak kapták a legtöbb szavazatot és lettek a VB tagjai (betűrendben):

Henry C. Campbell, a Torontói Közművelődési Könyvtár igazgatója; Jean-Pierre Clavel, a lausannei egyetemi és kantonális könyvtár igazgatója; Else Granheim, a Norvég Közművelődési és Iskolai Könyvtárak Igazgatóságának vezetője; Ljudmila Gvisiani, az Öszszövetségi Állami Idegennyelvű Könyvtár igazgatója; Günther Pflug, a Frankfurt am Main-i Deutsche Bibliothek főigazgatója.

A szekciók vezetőségének tagjaira vonatkozó javaslatokat március 1-ig kellett a tagegyesületeknek az IFLA titkárságához beküldeniök. (A szocialista országok IFLA delegációinak vezetői februárban Prágában tartott értekezletükön egyeztették javaslataikat, jelöléseiket valamint a VB tagjaira vonatkozó jelöléseiket is.) A VB március végén Moszkvában tartott ülésén foglalkozott a jelölésekkel. Kiderült, hogy a jelöltek száma egy szekcióban sem lépte túl az alapszabályban meghatározott létszámot, ezért a VB úgy határozott, hogy szükségtelen szekció-vezetőségi választásokat tartani, a jelölteket megválsztottaknak nyilvánították. Erről a tagegyesületek májusban értesítést kaptak.

Így a MKE is megkapta az értesítést, miszerint Vályi Gábor, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója a Parlamenti Könyvtárak szekciójának; Papp István, a KMK igazgatója a Közművelődési Könyvtárak szekciójának és Borsa Gedeon, az OSzK munkatársa a Régi és Értékes Könyvek és Kéziratok szekciójának vezetőségi tagja.

Szeptember 4-én (vasárnap) délelőtt érdekes rendezvény zajlott le: azokat, akik először vettek részt IFLA kongresszuson H.C. Campbell, az IFLA elnökhelyettese, M. Wijnstroom főtitkár, valamint az UBC iroda és a Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzés irodájának igazgatói tájékoztatták az IFLA történetéről és sokirányú tevékenységéről.

Ezekben a napokban már több szekció és osztály is ülést tartott.

A KONGRESSZUS

Másnap, szeptember 5-én nyílt meg ünnepélyes keretek között a Világkongresszus. Az IFLA elnökének és a Világkongresszus belgiumi rendező bizottsága elnökének szavai után L. Tindemans miniszterelnök mondott megnyitó beszédet. A Szovjetunió nevében Nyikolajev űrhajós tábornok, az UNESCO képviseletében M'Bow, az UNESCO főigazgatója üdvözölte a Világkongresszust. A megnyitón felszólalt az íróként világhírnevet szerzett Parkinson professzor, valamint H. Liebaers, az IFLA volt elnöke és mások.

A Világkongresszus munkája és ülései két részre tagolódtak. A főtéma („A könyvtár

mindenkié: az információ, a kultúra és a tanulás egységes világa") keretében kerekasztal konferenciákat rendeztek, amelyeknek előadói között a könyvtári szolgáltatásokat felhasználók neves képviselői is szerepeltek. E kerekasztal konferenciák mellett – és gyakran velük egyidőben – zajlottak le az IFLA szekcióinak és más szakmai szerveinek szokásos ülései.

A főtéma első, az általános kérdésekkel foglalkozó kerekasztal konferenciája „A könyv világa" címmel a megnyitó napjának délutánján zajlott le. Ezt követte a hét folyamán a többi témakörben tartott kerekasztal konferencia, éspedig:

Kormányzat, jog és politika (szeptember 6.); Oktatás és tanulás (szeptember 7.); Üzleti élet, kereskedelem és ipar (szeptember 8.); Tudomány és technika (szeptember 9.); Az olvasás mint a szórakozás eszköze.

Ez utóbbi kerekasztal konferenciát egyidejűleg két változatban angol és francia nyelven tartották meg.

A tematikus kerekasztal konferencián magyar részről részt vett Jóboru Magda, az OSzK főigazgatója, mint az oktatás és tanulás kérdéseivel foglalkozó konferencia elnöke, Réczei László egyetemi tanár a kormányzat, jog és politika, Papp István, a KMK igazgatója pedig az olvasás mint a szórakozás eszköze angol nyelven tartott konferenciájának egyik előadója volt.

A szekcióülések túlnyomó többsége szeptember 5–9. között zajlott le. Valamennyi szekció összeült, a legtöbb két ízben is. Volt olyan szekció, amelyik 3 ülést tartott. Az IFLA egy erre a célra alakított bizottsága (Programme Development Group) kidolgozta az IFLA középtávú munkatervét, amelynek első változatát már 1975-ben a Közgyűlés elé terjesztették Oslóban és amelyet azután a VB egészített ki. Az elfogadott terv 1976-ban jelent meg és a benne foglaltakat a szekciók figyelembe vették munkaterveik összeállításakor. A munkaterv alapján folyó tevékenység csaknem valamennyi szekció napirendjén szerepelt.

A szakmai ülések lebonyolítása után szeptember 10-én került sor a záróülésre, amelyen R. Caillois professzor, író, a könyvtárak és a könyvtárosság jövőjéről tartott előadást. A Világkongresszus P. Kirkegaard elnök összefoglaló zárszavával ért véget.

A Világkongresszus résztvevőinek száma meghaladta a kétezret, közülük mintegy 700 családtag-kísérő volt. Mint ismeretes, a Közgyűlés néhány évvel ezelőtt úgy döntött, hogy az IFLA kongresszusok létszámát korlátozza. Ezzel a kongresszusok szakmai színvonalát kívánták emelni, turisztikai jellegét pedig csökkenteni. A Világkongresszus összehívásakor ettől természetesen eltekintettek – ezért e rendkívül nagy létszám. (Az előző évben, Lausanneban 467 volt a résztvevők száma.)

Szeptember 1–10. között 148 ülést tartottak, amelyekre azonban viszonylag kevés előzetesen elkészített és sokszorosított tanulmányt nyújtottak be. Az előadások jegyzékén 64 tétel szerepel, ebből 12-t a szocialista országokban működő könyvtárosok készítettek.

A nagy létszám nem tette lehetővé azt, hogy az üléseket egyetlen intézményben bonyolítsák le. Hat helyen folytak a kisebb-nagyobb létszámú ülések, ez természetesen szétszórta a résztvevőket, így a hasznos „folyosói beszélgetésekre" kevesebb alkalom kínálkozott.

A társadalmi program keretében több kiállítást rendeztek. Az egyik az IFLA 50 éves történetét illusztrálta, a Nemzeti Könyvtár anyagából rendezett két kiállítás a keleti könyvek képanyagát, illetve a Belgiumban francia nyelven kiadott ifjúsági irodalmat mutatta be. Egy kiállítás témája „Beligum szerepe a világban" címet viselte, lényegében a volt belga gyarmatokról állítottak ki tárgyi anyagot (térképeket, fényképeket, néprajzi tárgyakat stb.). Biztosították néhány brüsszeli múzeum díjtalan megtekintését, és a résztvevők számára kiállított félárú vasúti igazolvány más városok múzeumainak és könyvtárainak a megtekintését is megkönnyítette. Különösen emlékezetesek voltak a Rubens-év alkalmából Antwerpenben rendezett kiállítások. A társadalmi program felejthetetlen élménye volt a világhírű Béjart balett előadása, amelynek programján egy Bartók mű is szerepelt.

A Közgyűlés határozata szerint az 1978 évi IFLA kongresszus megrendezésére a Magas Tátrában Strbské Pleson kerül sor augusztus végén.

SZÉKELY Sándor

A JOGI ÉS A PARLAMENTI KÖNYVTÁRAK SZEKCIÓJA

Beszámolómat a jogi könyvtárosok, a parlamenti könyvtárak vezetőinek megbeszélésére helyezem, de bevezetőben még néhány általános megjegyzést is szükségesnek látok.

A rendezők a kongresszus legfontosabb mondanivalóját több nagyon általános témájú panel-megbeszélés szervezésével akarták kifejezni. Ez nem sikerült. Az egyes előadók nem nagyon tartották magukat az előre megadott témához, másról beszéltek. A világhírű C.P. Snow például az „írók és a könyvtár" témában túlnyomórészt arról beszélt, hogyan részesedhetnének az írók a könyvtári olvasottság alapján külön kölcsönzési honoráriumban. Nagy részük nem készült el idejében előadásával, így az előre felkért és meghirdetett hozzászólók nem, vagy csak későn tudták meg mihez kell hozzászólniok, ami nemcsak érezhető idegeskedéshez, feszültséghez, hanem alacsony színvonalhoz, rögtönzéshez, több esetben sok szóval: semmitmondáshoz vezetett.

Egy időben csak egy panel volt. A hallgatóság (több száz ember) közül senki sem szólhatott hozzá a témához, mert az előadás és a felkért hozzászólók a teljes rendelkezésre álló időt kitöltötték.

Szerencsére ez a hiba sem ronthatta meg a találkozó igazi értelmét, azt, hogy ismét mód volt a világ négy sarkából összesereglett könyvtárosokkal beszélni, baráti és szakmai kapcsolatokat teremteni, tanulni és tapasztalni, tájékozódni és tájékoztatni.

A Jogi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége – IALL kerekasztal keretében meghallgatta és megvitatta Roy M. Mersky texasi professzor előadását a jogi könyvtárosok nemzetközi együttműködéséről és a jogi anyagok teljes bibliográfiai nyilvántartásának szükségességéről. Rendszeres, közvetlen kapcsolatot, folyamatos informálást, egyes anyagok beszerzésének kölcsönös segítését sürgette. Mersky professzor előadása során ismételten szólt elismerően a budapesti IALL szeminárium eredményeiről. Elmondta, hogy az nagy segítséget nyújtott a szocialista országok jogi anyagának megismeréséhez és ahhoz is,

hogy milyen módon rendelhetik-kaphatják meg ezeket. Panaszolta, hogy mindeddig nagyon gyakran negatív válaszokat kaptak rendeléseikre, mert a kiadványok időközben elfogytak. Az előadást követő vitában felszólalók felkérték a Szövetség vezetőségét, hogy próbáljon olyan directoryt kiadni, amely minden országban legalább egy olyan intézményt jelöl meg, ahová szükség esetén információért, másolatokért lehet fordulni. Mersky felajánlotta segítségét amerikai jogi anyagok megszerzésére és kérte, hogy ő is közvetlenül fordulhasson hozzánk.

A kerekasztal után a Szövetség új amerikai elnöke, dr. Kavass elmondta, hogy a budapesti szemináriumról kapott tájékoztatások meggyőzték arról, hogy részéről puszta előítélet volt az az aggodalom, miszerint szocialista országban ilyen jellegű rendezvényt nem tudnak jól megszervezni. Külön elismeréssel emelte ki, hogy a résztvevőknek széles körű lehetőséget biztosítottunk arra, hogy magyar szakemberekkel találkozzanak, nyiltan beszéljenek és hogy a társadalmi-kulturális programok is hasznosan járultak hozzá egy szocialista ország megismeréséhez.

A parlamenti könyvtárak képviselői először vezetőségi ülést, majd egésznapos munkaértekezletet tartottak. A vezetőségi ülésen Erik Spicert, a kanadai parlamenti könyvtár igazgatóját, újabb két évre elnökké, Wolfgang Dietzet, a bonni Bundestag könyvtárának vezetőjét pedig a szekció titkárává és engem a szekció vezetőségének tagjává választottak.

A munkaülésen a belga parlamenti könyvtár felett felügyeletet gyakorló bizottság elnöke, majd a könyvtár igazgatója számolt be tevékenységükről. A könyvtár kizárólag a képviselőház és a szenátus tagjainak áll rendelkezésére, de egyes főhatóságok, oktatási intézmények külön engedéllyel igénybevehetik szolgáltatásaikat.

A könyvtár állománya 400 000 kötet, rendszeresen 100 napi-, 200 hetilap jár, 15 külföldi hivatalos lapot dolgoznak fel.

Legfontosabb feladatuknak a dokumentációt tartják. Tárgyszavas dossziékban őrzik az egyes témákra vonatkozó vágatokat illetve másolatokat. A legfontosabb kérdésekről folyamatosan bibliográfiákat állítanak össze. Készítenek trends reportokat, amelyek rövid tartalmi összefoglalót és bibliográfiát tartalmaznak ilyen kérdésekről, mint a környezetvédelem, a számítógépes nyilvántartás és emberi jogok, az Európa Parlament választása, stb. Nyilvántartják és feldolgozzák a belga politikai pártok nyilatkozatait, brosuráit, rádió- és TV műsoraik szövegét.

Jelentős mikrofilm-laboratóriumuk van, anyagaiknak egyre nagyobb részét őrzik mikrofilmen (nagy helyhiánnyal küzdenek). A korábbi alfanumerikus osztályzási rendszer helyett fokozatosan áttérnek az ETO-ra.

A könyvtár tevékenységének jelentős részét foglalja el az Európa Parlament luxemburgi könyvtárával való együttműködés megszervezése, illetőleg ennek továbbfejlesztése. Jelenleg 16 nyugati országgal való együttműködésüket minősítették jónak. Sorozat formájában országonként megkezdték olyan országismertetések publikálását, amelyek az ottani dokumentumokhoz való hozzáférés módját, az ország parlamenti kiadványainak publikálási és visszakereshetőségi rendjét, stb. tartalmazzák.

Minthogy a periodikákban megjelenő információk iránt az igény nagymértékben nőtt, terveik közt szerepel számítógépes nyilvántartás és visszakeresési rendszer bevezetése. Ezzel elsősorban nem anyagi megtakarítást, hanem hatékonyabb szolgáltatást kívánnak elérni.

A londoni parlamenti könyvtár vezetője beszámolt arról, hogy megkezdték a parlamenti dokumentumok automatizált indexének előállítását. E rendszer terveiről kiadványt jelentettek meg. A terv egyelőre még nincs jóváhagyva. Úgy tervezik, hogy kb. 5–6 évig a hagyományos és a számítógépes feldolgozást párhuzamosan fogják végezni.

Az Interparlamentáris Unió képviselője bejelentette, hogy 1978 áprilisában az IPU szimpoziumot szervez, amelynek egyik napirendi pontja a parlamenti információval és dokumentációval függ össze. Helyes lenne, mondta, ha ezen nemcsak képviselők, hanem könyvtárosok is részt vennének.

Az Európa Parlament Könyvtárának egyik vezetője elmondta: a központi könyvtár legfontosabb célkitűzése, hogy megszervezze az Európa Parlamentben résztvevő országok együttműködését az információk gyűjtése és terjesztése terén. Kiadványt jelentetnek meg a tagországok könyvtárainak szervezetéről, munkájáról, publikációiról. A tagországok parlamenti könyvtárai között személycseréket szerveznek, tapasztalatcsere látogatásokat az automatizálási folyamatok megismerése céljából. Az OECD makrotezaurusz alapján dolgoznak egy parlamenti információs célokat szolgáló tezaurusz szerkesztésén.

A bonni Bundestag könyvtárának igazgatója beszámolt arról a munkáról, amelyet a Bundestag könyvtára koordinálásával jelenleg végeznek, egy szövetségi automatizált politikai, dokumentációs-információs rendszer kiépítésének előkészítésére. Koncepciójuk lényege már elfogadásra került és jelenleg a részletkérdések megoldásán dolgoznak.

Véleménye szerint az ilyen jellegű információs rendszerek megszervezésekor a legnagyobb problémát az abban részt vevő intézmények együttműködésének megszervezése okozza. Terveik szerint a rendszerben 20 könyvtár fog együttműködni, kb. 220 érdemi dolgozóval, 3 millió márka évi költségvetéssel. A 20 könyvtár összállománya közel 2 millió kötet könyv, az évi gyarapodás kb. 60 ezer egység. A megadott számoknak kb. 70%-a a bonni Bundestag könyvtárára vonatkozik. Megvizsgálták a valamennyi résztvevőhöz beérkezett kérések és kérdések tartalmát és itt is azt találták, hogy azoknak mintegy 70%-át a Bundestag könyvtára ki tudja elégíteni.

Az együttműködés megszervezésének legnagyobb nehézsége, hogy a részt vevő intézmények jelenleg más és más módon dolgozzák fel anyagaikat, sok tekintetben párhuzamosan, a koordinált együttműködésnek nincsenek hagyományai, nem egységesek a katalógusok sem stb.

A dokumentumbázishoz közvetlen kapcsolatot kívánnak biztosítani mind a törvényhozó, mind a végrehajtó hatalomnak. Terminálok útján minden részt vevő könyvtár és dokumentációs intézmény hozzájuthat a teljes anyaghoz. A közreműködő intézmények részesülnek a központi feldolgozás keretében készítendő katalóguscédulákból, értesülnek arról, hogy valamilyen könyvet (külföldi) valamelyik könyvtár megrendelte-e már. A bizalmasság megőrzésének biztosítása mellett a terminálon keresztül másolat rendelhető bármely cikkről, dokumentumról, amelyet a rendszer tárol. Mindenfajta dokumentum feldolgozására azonos módszert terveznek, tehát nem tesznek különbséget könyvek, folyóiratcikkek, belső jelentések, összefoglalók stb. között.

A rendszer előkészítése több bizottságban folyik. Egyik legfontosabb a szabványosítással és egységesítéssel foglalkozik. Azzal is kísérleteznek, hogy átmenetileg valamilyen közvetítő megoldás révén hidalják át az egységes nyilvántartás követelményét.

Külön problémát jelent, hogy egyes gyüjteményekben a dokumentumok jelentős része vágatok (cutting) formájában szerepel és borítékban tárolják őket. Ezek bizonyos idő óta már teljesen áttekinthetetlenekké váltak és az ma már mindenki előtt világos, hogy e problémát csak számítógéppel fogják tudni megoldani.

Az egyes intézményekben meglévő cédulakatalógusokat egyelőre nem számolják fel, megvárják amíg a számítógépes katalógusok révén megbizonyosodnak az előbbiek felesleges voltáról.

A számítógépes feldolgozás mellett történt döntésüket a következő előnyökkel támasztotta alá: gyorsaság – racionálisabb egyedi költség – pontosabb nyilvántartás – könnyebb keresés – párhuzamosság kiküszöbölése – közös haszon az együttműködésből – felhasználók többrétű kiszolgálása – témaprofilok kialakításának megkönnyítése, stb.

A kialakítandó rendszernek már létrehozták az igazgatótanácsot, amely tanácsadó szervként működik. Ennek albizottságai dolgoznak a szabványok egységesítésén, az együttműködés szabályainak meghatározásán, a finanszírozás módján, a koordináció követelményein, a kutatás-szervezés problémáin, stb.

Működik egy tervezőbizottság is, ennek keretében egy könyvtárosokból álló in-pu albizottság, egy, a számítógépes megoldással foglalkozó albizottság, és a felhasználók igényeit képviselő albizottság.

A tervezőbizottság eddig elkészítette a felhasználói igényekre vonatkozó tanulmányt, meghatározták a munkában részvevő intézmények munkamegosztásának módját. Értékelték és elemezték az együttműködésben résztvevő intézmények jelenlegi tevékenységét és javaslatokat dolgoztak ki: hol, mit kell változtatni. Meghatározták az együttműködés módját a szerzeményezés, a feldolgozás, a központi katalógus, a visszakeresés, a kölcsönzés, az SDI szolgáltatás, a központi nyilvántartás, statisztika stb. terén.

1977 végéig készen lesznek a teljes koncepció kidolgozásával, és ezután határozzák meg, hogy milyen számítógépes software-t alkalmaznak. 1978 közepére várják a döntést a munkák megindítására. Ezt fokozatosan tervezik oly módon, hogy az első időszakban a Bundestag könyvtára és még két másik könyvtár kezd dolgozni.

VÁLYI Gábor

A NEMZETI KÖNYVTÁRAK IGAZGATÓINAK TANÁCSKOZÁSAI AZ IFLA KÖZGYÜLÉSEK KERETÉBEN

Az IFLA számos szekciója közt működik egy nemzeti- és egyetemi könyvtári szekció is. A nemzeti könyvtárak igazgatóinak egy része egy ideje úgy látja, hogy e mellett a szekció mellett szükség van a nemzeti könyvtárak igazgatóinak tanácskozására, ahol átfogó nemzeti könyvtári problémákat lehet megvitatni.

A Kanadai Nemzeti Könyvtár kezdeményezésére 1974-ben ülésezett az első igaz-

gatói tanácskozás Ottawában. Ezt követte a második és a harmadik Oslóban és Lausanneban a következő két évben. Magyarország ezeken a tanácskozásokon nem vett részt, csak a meghívókból és a megküldött jegyzőkönyvekből értesültünk a tanácskozások napirendjéről. Így tudjuk, hogy megvitatásra kerültek többek közt a következő témák: A nemzeti könyvtárak szerepe a nemzeti és nemzetközi információs rendszerben, Nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés. A résztvevők száma váltakozott, 1975-ben 29, 1976-ban 19 volt. A nagy többség a nyugateurópai országok, az USA, Kanada és Ausztrália nemzeti könyvtáraiból jött. A szocialista országokat 1975-ben Csehszlovákia, Lengyelország és Jugoszlávia, 1976-ban a Szovjetunió és Bulgária nemzeti könyvtárainak igazgatói képviselték. Mindkét tanácskozáson részt vett néhány fejlődő ország képviselője is.

Ez év szeptemberében Brüsszelben ült össze az IFLA közgyűlése s ennek keretében a nemzeti könyvtárak igazgatóinak tanácskozása. Ismét az volt a jellemző, hogy a közgyűlésen részt vevő nemzeti könyvtári igazgatóknak csak egy része volt jelen ezen a tanácskozáson. A nyugat- és északeurópai könyvtárak igazgatói csaknem teljes számban jelen voltak, hasonlóképpen részt vett az USA, Kanada, Ausztrália, Új Zéland. A szocialista országokat a Szovjetunió, Bulgária és Magyarország képviselte. Most is kevés volt a fejlődő országokból jött résztvevő. A résztvevők száma 30 körül mozgott a három félnapos ülésen.

A tanácskozás egyik témája az volt, hogy milyen legyen ennek a szekciónak a statusa az IFLA-n belül. Általában az volt a vélemény, hogy nagyobb legyen az önállósága, mint a többi szekciónak és bizottságnak. A kanadai elnök írásba foglalta az ezzel kapcsolatos észrevételeket, hogy az IFLA végrehajtótanácsa elé terjessze jóváhagyásra.

Az ülésen elég hosszú vita folyt a szerzői jog és a könyvtári reprográfiai szolgáltatások témájáról. Az volt az általános vélemény, hogy a szerzői jogról szóló nemzeti törvények elsősorban a szerzőket védik, ami természetes, de ugyanakkor nem veszik figyelembe a kutatók, olvasók szükségleteit, ami nem helyes. Az a nézet alakult ki, hogy ebből a szempontból módosítani kellene a szerzői jogról szóló törvényeket vagy kiegészítő jogszabályokkal kellene biztosítani, hogy az olvasók akadálytalanul hozzájuthassanak a könyvtárak reprográfiai szolgáltatásaihoz. A vita alapján készült egy írásos összefoglaló a szükségesnek tartott változtatások alapelveiről.

A tanácskozás elé került még két további anyag, egy összefoglaló a Marc-rendszer alkalmazásáról a nemzeti könyvtárakban, s egy másik a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésről. Az előbbiről egyáltalán nem folyt vita, csupán tudomásul vették a tanácskozás résztvevői, az utóbbihoz pedig csak néhány jelentéktelen észrevételt fűztek.

A tanácskozás tudomásul vette a 4 évig fungáló kanadai elnök lemondását s angol elnököt választott.

Azt hiszem egyelőre még korai végleges véleményt mondani a nemzeti könyvtári igazgatói tanácskozás értékéről. Valamivel hasznosabbnak tűnik, mint a régóta működő nemzeti- és egyetemi könyvtári szekció. De azt hiszem, még nem lehet azt mondani, hogy a nemzeti könyvtárak leglényegesebb közös problémáival olyan módon foglalkozik, ami minden könyvtárnak tanulságos és hasznos. Ehhez többek közt az is hozzájárul, hogy a tanácskozásoknak egyoldalú az összetétele. Ha úgy látjuk, hogy kedvező irányban fejlődik ez a kezdeményezés, akkor szükséges, hogy a szocialista országok is nagy számban vegye-

nek részt a későbbi tanácskozásokon. A fejlődő országok részvételének sok akadálya van. Ha növekszik számuk a tanácskozásokon, szükség lesz arra, hogy az általános – minden nemzeti könyvtárat érdeklő – témák mellett az ő sajátos problémáik is napirendre kerüljenek.

JÓBORU Magda

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK SZEKCIÓJA

A brüsszeli közgyűlés folyamán megalakult az IFLA új alapszabályának megfelelően a Nagyközönséget Szolgáló Könyvtárak Szakosztálya is. Ennek keretében négy szekció fog működni, mégpedig a következők:

1. Közművelődési Könyvtárak Szekciója
2. Kórházi és Hátrányos Helyzetűeket Szolgáló Könyvtárak Szekciója
3. Gyerekkönyvtárak Szekciója
4. Iskolai Könyvtárak Szekciója.

Mint látható, az új szervezeti keretben a régi egységek működnek tovább, azzal a különbséggel, hogy a korábbi alszekciók a szekció rangjára emelkedtek.

A továbbiakban a Közművelődési Könyvtárak Szekciójának tevékenységéről számolok be, lévén e Szekció állandó bizottságának tagja.

A szakmai program központjában a könyvtári munka racionalizálása szerepelt, különös tekintettel a központi könyvtárellátó vállalatokra, szervezetekre. Először Sigurd Möhlenbrock tartott előadást a szolgáltatásokat igénybe vevő könyvtár szempontjából, hangsúlyozva, hogy főként és elsősorban a könyvtárosokon múlik annak az ellentmondásnak a feloldása különféle racionalizálási és szervezési módszerekkel, amely egyfelől a társadalom növekvő könyvtári igényei, másfelől az anyagi feltételek nem kielégítő volta között áll fent. Majd, mint a racionalizálás egyik leghatékonyabb módjáról, a központi könyvtárellátó ügynökségekről esett szó. A bevezetőt az egyik legtekintélyesebb ilyen jellegű vállalkozás – a svéd Bibliotekstjänst – igazgatója, a nálunk is jól ismert Jan Gumpert tartotta, ismertetvén jelen szolgáltatásaikat és terveiket.

Egy másik ülését a Szekció annak szentelte, hogy részben visszapillantson 44 éves multjára (Pieter van Swigchem, a következő két évre újraválasztott elnök tartotta a referátumot), részben pedig áttekintse a folyamatban lévő munkálatokat. A tagság tájékoztatást kapott a három munkacsoport tevékenységéről, a következők szerint.

Az audio-vizuális dokumentumokkal foglalkozó munkacsoport beszámolt arról, hogy a helyzet felmérésére kiküldött kérdőívekre nagyon kevés válasz érkezett. A munkát mégis folytatják, mivel igen fontosnak ítélik, hogy akkor, amikor pénzügyi szempontból nehéz idők járnak, a könyvtáraknak rendelkezésére álljanak olyan normatívák, könyvtárpolitikai modellek, amelyek előmozdítják ezeknek a meglehetősen költséges dokumentumoknak és felszereléseknek a beszerzését. Egyelőre felállítottak a holland könyvtárellá-

tó központban egy nemzetközi clearing-állomást, amely az AV dokumentumokkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos információkat gyűjti. Azt tervezik, hogy kiadják azoknak a nemzeti központoknak a címjegyzékét, amelyek ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak.

Kezdeti stádiumban áll még a bibliobuszokkal foglalkozó munkacsoport tevékenysége. Az elnök azt kérte a csoport vezetőjétől, hogy először gondosan elemezzék a mozgóellátás problémakörét, s állapítsák meg, hogy egyáltalán szükség van-e ezek nemzetközi tárgyalására. Így soronlévő lépésünk a tájékozódás lesz.

A külföldi irodalom beszerzésével foglalkozó munkacsoport nem mozdult el a holtpontról. Eredeti szándékuk szerint a bevándoroltak és vendégmunkások könyvtári ellátásának a kérdését tanulmányozták volna, de szükségesnek láťszik a nemzeti kisebbségekre is kiterjeszteni a figyelmüket.

Be kell számolnom arról is, hogy az INTAMEL (a Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Egyesülete) a jövőben a Szekció kerekasztalaként működik, bizonyos fokú autonómia fenntartásával (megtartja a nevét, saját programot tervez és hajt végre, pénzügyét maga kezeli). Kérdés még az, hogy a könyvtárellátó ügynökségekből alakult kerekasztal, amely igen nagy aktivitásról tett tanúbizonyságot, a Közművelődési Könyvtárak Szekciójához, a Nagyközönséget Szolgáló Könyvtárak Szakosztályához, vagy valamely más szakosztályhoz fog tartozni, tekintve, hogy a résztvevők minden könyvtártípusra kiterjesztik szolgáltatásaikat. A Szakosztályon belüli harmadik kerekasztal (a Gyermekirodalom Kutató- és Dokumentációs Központjainak Kerekasztala) természetszerűen a Gyerekkönyvtári Szekcióhoz tartozik.

Befejezésül egy szót a Szekció terveiről. Egyhangúan elfogadták azt a javaslatot, mely szerint 1979-ben és a következő években három nemzetközi szemináriumot kell rendezni a közművelődési könyvtári ellátás és könyvtárpolitika alapvető kérdéseiről. Az első szemináriumon olyan problémák kerülnének megvitatásra, mint például a közművelődési könyvtár helye a nemzeti művelődéspolitikában, kapcsolata a közigazgatás rendszerével, beilleszkedés az országos könyvtári rendszerbe, együttműködése más könyvtárakkal, valamint oktatási és művelődési igényekkel, az ellátási normatívák, a jogi szabályozás stb. A rákövetkező két szeminárium közül az egyik a városi, a másik pedig a falusi környezetben fogja vizsgálni a közművelődési könyvtárak alapkérdéseit. Mind a tematikát, mind a szervezést illetően sok vitás kérdést kell még tisztázni, ezért a Szekció egy négy tagból álló bizottságot küldött ki a javaslatok kidolgozására.

PAPP István

IFLA-SZEMINÁRIUM A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ÉPÍTÉSI KÉRDÉSEIRŐL

Szorosan kapcsolódva a brüsszeli közgyűléshez az UNESCO és a brémai Városi Tanács nagyvonalú anyagi támogatásával 1977 szeptember 12. és 16. között az IFLA Könyvtárépítési Szekciója szemináriumot rendezett, amelynek a mottója a következő

volt: a lehető legkisebb beruházási és fenntartási költségekkel olyan vonzó, célszerű és flexibilis közművelődési könyvtárakat építeni, amelyek képesek aktív szerepet játszani a közösség kulturális és társadalmi életében.

Mintegy 60 résztvevő – fejlett és fejlődő országokból, s közöttük építészek és könyvtárosok egyaránt. – igen sűrű programot bonyolított le öt nap alatt. A szeminárium anyagai a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők, s a rendezők kötetben is tervezik megjelentetni őket, ezért itt csak felsorolásunkat adjuk a tájékoztatás végett. Faulkner-Brown, Harry: Az „open plan" (nyilt alapterület?) és a flexibilitás; Thompson, Godfrey: A tér vízszintes és függőleges megszervezésének hatékonysága; Meyer, Horst: A közművelődési könyvtár az iskola épületében; Schultheis, Johannes: A közművelődési könyvtár egy fedél alatt a felnőttoktatás intézményével; Freden, Nils: A közművelődési könyvtár, mint művelődési központ; Jaksch, Walter: A gazdaságos építkezés; Papp István: Állami könyvtárépítési tanácsadó szolgálat Magyarországon; Vintges, W.M.E. A holland könyvtárépítési tanácsadó szolgálat; Fuhlrott, Rolf: Tároló könyvtárak; Eyssen, Jörgen – Ramke, Rolf: Az átépítés és bővítés problémái a könyvtáros és az építész szemszögéből.

Az előadásokat igen intenzív vita követte, amelynek során nagy hangsúlyt kaptak a fejlődő országok sajátos problémái. Olyannyira, hogy elhangzott az a javaslat is, hogy a közeli jövőben külön szemináriumot kell rendezni a fejlődő országok könyvtárépítészetéről, tekintettel a sajátos éghajlati viszonyokra is.

Magyar szemszögből két tanulságot szeretnék kiemelni. Az egyik a brémai könyvtárfejlesztési program, amelyet még Werner Mevissen, a Városi Könyvtár múlt évben nyugalomba vonult igazgatója indított meg. Mivel a központi könyvtár új épületére nem állt elegendő pénz rendelkezésre, egy rendkívül átgondolt és igényes fiókkönyvtárépítési tervet dolgoztak ki és valósítottak meg. Nem is annyira a fiókkönyvtárak mérete (1200–1600 m^2) tett rám mély benyomást, hanem az a tény, hogy a könyvtárfejlesztési program az iskolaépítési programmal együtt, annak részeként, mégis önálló egységként valósult meg. A brémai fiókkönyvtárak többségükben egyúttal iskolai könyvtárak is, építészetileg is szervesen kapcsolódnak az iskola épületéhez.

A másik tanulság a svéd Freden kolléga előadása és az azt követő vita nyomán szűrődött le bennem. Svédországban bizonyos szkepszissel nézik azokat a hatalmas komplex kulturális centrumokat, amelyek a hatvanas évek során jöttek létre, s amelyeket sokan nálunk is példának tekintettek, tekintettünk. Az előadásból az derült ki, egyáltalán nem biztos, hogy a „mindent egy helyen" az optimális megoldás. Ahogy az előadó megfogalmazta: az emberek nem együtt és egyszerre használják a különféle szolgáltatásokat, s az épületek inkább a politikusok és építészek által emelt „korunk piramisai", semmint emberközeli és -méretű intézmények. Természetesen senki sem vonta kétségbe a kisebb helyek, falvak és városi kerületek többcélú kulturális épületeinek indokoltságát, sőt szükségességét, de még az anyagiakban bővelkedő országok képviselői is komoly fenntartásokat hangoztattak a központi, hatalmas komplex intézményekkel szemben.

A tanulság mindebből az: úgy látszik, mi szeretünk jó tanulók lenni, gyorsan át akarunk venni minden – látszólag előnyös – példát, de mire odajutunk, hogy megvalósítsuk, a példák egyikén vagy másikán már túllépett az idő.

PAPP István

Hazai könyvtáros közvéleményünk eddig alig kapott tájékoztatást az IFLA nemrég indult folyóiratáról, az 1975 óta negyedévenként megjelenő IFLA Journal-ról. Előzménye egy kőnyomatos híradó volt, amely az IFLA News címet viselte, s rendszertelen időközönként tájékoztatott a Szövetség híreiről.

Sok megfontolás és vita után a washingtoni IFLA közgyűlésen került a tagok kezébe az új folyóirat első száma, amely átvette az IFLA News szerepkörét terjedelmes hírrovatával, de kiteljesítette hosszabb cikkekkel, közleményekkel. A viták lényegében akörül folytak, szükség van-e egy újabb nemzetközi szakmai folyóiratra, amikor olyan jó periodikumok jelennek meg, mint az UNESCO Bulletin for Libraries, az International Library Review vagy a Libri. Végül az az álláspont kerekedett felül, hogy az IFLA Journal-nek nem ezekkel kell versenyeznie, nem szakmai cikkeknek kell újabb fórumot biztosítania, hanem cikk-rovatában is az IFLA munkájával, tevékenységével, vállalkozásaival, eredményeivel kell foglalkoznia. Ezért nem vállalkozik a szerkesztőbizottság egyes országok könyvtárügyét, gyakorlatát bemutató írások (egyetlen kivétel: a közgyűlést vendégül látó ország a házigazda jogán bemutatkozó írást közölhet a lapban), sem pedig valamely könyvtári vagy informatikai problémát feldolgozó kéziratok közlésére.

Persze, különféle nehézségek miatt eddig még nem érvényesült mindig következetesen ez a szerkesztési politika, de a jövőben egyre inkább ilyen cikkek fogják jellemezni a lapot, mint például: D. Anderson: Az IFLA UBC programja: a háttér és a bázis (1975. 1.sz.); I. Gombocz; M.J. Schiltman: A Kiadványcsere Bizottság negyven éve (1975. 1.sz.); Az IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Irodája. Statisztikai adatok (1977. 2.sz.); C. Reedijk: Nemzeti könyvtárak és az IFLA középtávú programja (1977. 3.sz.); B.P. Kanevskij: IFLA és a könyvtári elmélet néhány problémája (1977. 3.sz.).

Tehát a cél az, hogy a folyóirat az IFLA-ról az IFLA tagjainak szóljon. Ezért a szerkesztőségnek különös gondot kell arra fordítania, hogy a Szövetség szakosztályai, szekciói, szakmai egységei, kerekasztalai és munkacsoportjai rendszeresen éljenek a folyóirat nyujtotta kommunikációs lehetőséggel, mert csakis így, a szervezeti egységek tevékeny közreműködésével valósítható meg a kitűzött cél.

Ha valaki rendszeresen figyelemmel kíséri az IFLA Journal-ben megjelent közleményeket, természetesen nemcsak az IFLA munkájáról kap képet, hanem egy bizonyos szemszögből az egész nemzetközi könyvtári életre is kitekintést nyer. Hiszen az IFLA tevékenysége szorosan kapcsolódik egy sor más nemzetközi szervezethez, a munkabizottságokban számos ország könyvtári gyakorlata és elmélete összegződik, és igen sok nemzetközi szakmai megegyezés, vállalkozás, rendezvény mögött ott áll az IFLA, ha sokszor meg is feledkezünk róla.

A szerkesztőbizottság többször is ülésezett a brüsszeli közgyűlés folyamán. Ami olvasóinkat leginkább érdekelheti, az a következő számok terve, ezért röviden erről számolok be.

Történeti visszapillantásokat fog tartalmazni az idei évfolyam utolsó száma, mégpedig a közművelődési, a gyerekkönyvtárosi, a bibliográfiai és a könyvtárosképzési szekció

történetére vonatkozóan. Jövőre – a tervek szerint – már tematikus számok fognak megjelenni, azaz egy-egy szakosztály munkájáról, problémáiról. (A tematikus szám nem jelenti azt, hogy egy-egy más témakörbe tartozó írás nem kaphat majd helyet benne.) Az 1978. évi első szám a párizsi nemzeti bibliográfiai konferenciával, a második a brémai közművelődési könyvtárépítési szemináriummal (mindkét nemzetközi rendezvény az IFLA égisze alatt folyt le) foglalkozik. A harmadik számban mutatkozik be a Nagyközönséget Szolgáló Könyvtárak Szakosztálya, és a negyediken megosztozik a Szakkönyvtárak Szakosztálya az Igazgatási és Technológiai Szakosztállyal.

Azt hiszem, hogy az IFLA Journal érdemes arra, hogy vezető könyvtáraink előfizessék (ha intézményi tagok, ingyen kapják; ha nem, akkor 48 NSzK márkáért fizethetik elő a Verlag Dokumentation Saur KG, POB 711 009 Pössenbacher Str. 2. D–8000 München 71, BRD címen); a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom című referáló lapunk feldolgozza közleményeit és a Könyvtári Figyelő is profitáljon, ha másból nem, a hírek rovatából.

PAPP István

A tudományos-műszaki tájékoztatás országos rendszere. Szervezési vázlat és az alrendszerek munkamegosztása

KOVÁTS Zoltán

Országszerte folynak az OSZIR, az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer kialakításának előkészületei. Ezek a munkálatok indokolják, hogy a szerző korábban, még az OSZIR-koncepció kialakulása előtt született írását lapunkban közzétegyük. Reméljük, hogy a téma országos jelentősége sok olvasónkat véleménykifejtésre, esetleg vitára ösztönzi, melynek lapunk hasábjain örömmel helyt adunk, bízva abban, hogy ezzel is hozzájárulhatunk az OSZIR végleges koncepciójának kialakulásához.

A könyvtárak hosszú időn keresztül a tudományos ismereteknek legfontosabb forrásai voltak. Munkájukat kb. a század elejéig egymástól függetlenül, csaknem elszigetelten végezték. A kutatók igényeinek növekedése és a könyvtárosok segítőkészsége indította meg a könyvtárközi kapcsolatok fejlődését.

A második világháború példátlan tudományos-műszaki erőfeszítései, az ipari termelés iránt felfokozott igényei a könyvtárak alkalomszerű, esetenkénti együttműködésénél hatékonyabb formákat követelt meg. A legmagasabb szintű tudományos-műszaki információs igények gazdaságilag is megfelelő hatásfokkal való kielégítése csak az egész ország – sőt hovatovább a világ – szakkönyvtárainak szervezett, rendszerként tevékenyke-

dő együttműködésétől várható. Így indult meg az információs rendszerek szervezése az Egyesült Államoktól a Szovjetunióig. Hazánkban is központi probléma ez.

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának szakirodalmi szolgáltatásai és a kémiai szakirodalmi kooperációs kör tevékenysége révén szerzett tapasztalataim alapján a hazai szakkönyvtárak együttműködésének, munkamegosztásának rendszerét a következőképpen gondoltam el.

A NÉPGAZDASÁGI INFORMÁCIÓS RENDSZER (NIR)

A cél a népgazdaság minden területére, a tudomány és a termelés valamennyi ágára kiterjedő, egységes elvek alapján szervezett információs szolgáltatások rendszerének kialakítása. A szakirodalmi szolgáltatásoknak a hazai tudomány és technika fejlettségének megfelelő színvonalon kell állniuk. Ezt a színvonalat a következő ismérvekkel jellemezhetjük: – a szakterület világirodalmának teljességre törekvő áttekintésén alapuló válogatás; – a fenti elvek szerint szerkesztett bibliográfia alapján kiválasztott dokumentumok maradéktalan rendelkezésre bocsátása. A saját állományból hiányzó dokumentumokat könyvtárközi kölcsönzés útján kell a könyvtárnak beszereznie; – a gyorsaság és megbízhatóság, a mindenkori igények azonnali kielégítését biztosító elegendő kapacitás.

A korszerű információs szolgáltatások eredményességét 3 szinten lehet lemérni.

1. A termelékenyebb, nagy hatásfokú szolgáltatások révén a szolgáltatásokra fordítandó összegek közvetlenül csökkenthetők. Az ágazati, szakmai információs központok állományát igénybe vevő helyi szakirodalmi tájékoztatási rendszerek jelentős mértékben csökkenthetik a saját állományuk gyarapítására fordítandó összegeket – elsősorban a folyóiratok előfizetésének csökkentésével, amennyiben másolat formájában igénybe vehetik a szakmai információs központ folyóiratállományának vonatkozó részeit.

2. Az információs szolgáltatások gazdasági hatásfoka közvetve kifejezésre jut a kutatások hatásfokának javulásában is. A Humprey-jelentésként ismeretes amerikai felmérés szerint „az egyszer már elért, de időközben feledésbe merült tudományos eredmények újrafelfedezése a kutatásra fordított szellemi és anyagi erőforrások közel 50%-át emészti fel."

A kutatások hatásfokának javulása következtében népgazdasági szinten megtakarítható összeget megítélhetjük a kutatásokra fordított összeg több milliárdos nagyságrendjének ismeretében.

3. Ha a hazánkban művelt tudományok minden területére sikerül kiterjeszteni a megfelelő szintű szakirodalmi szolgáltatásokat, akkor a nagyobb hatásfokú kutatások révén olcsóbban megszerzett tudás a tudomány közvetlen termelőerővé válása útján a népköztársaság gazdasági fejlődését a termelés szintjén is jelentős mértékben elő fogja segíteni.

A NÉPGAZDASÁGI INFORMÁCIÓS RENDSZER FELÉPÍTÉSÉNEK ELVEI

MŰKÖDÉSI ELVEK

A szolgáltatások rendszere a legteljesebb mértékben a felhasználók igényeire orientált.

Mindig a dokumentumok és adatok teljes (ismert és hozzáférhető) halmazának meghatározott szempontok szerinti tudatos válogatásán alapszik.

A lehető legteljesebb informáltságot széles körű belföldi és nemzetközi együttműködéssel igyekszik biztosítani.

Az információáramlást a korszerű technika segítségével igyekszik minél gyorsabbá tenni.

SZERVEZÉSI ELVEK

Elsősorban a meglévő intézmények tevékenységére épül.

Fölösleges párhuzamosságok (intézmények, állományok, szolgáltatások stb.) megelőzésére, elkerülésére törekszik.

Már a szervezés állapotában figyelembe veszi a fejlődés várható irányát és mértékét.

Maximálisan igénybe veszi más intézmények korszerű szolgáltatásait.

Az országos szolgáltatások fenntartását megfelelő pénzügyi alappal rendelkező állami költségvetési szervekre bízza.

A korszerű szolgáltatások létesítésekor beruházott nagyteljesítményű műszaki berendezések, az értékes dokumentumbázis minél teljesebb kihasználása érdekében szorgalmazza a szolgáltatások minél szélesebb körben való elterjesztését.

A fejlesztési terv részfeladatainak megvalósítása sorrendjét és mikéntjét meghatározott elvek (prioritások) alapján a koordináló szerv szabja meg.

GAZDASÁGI ELVEK

Az országos szolgáltatások létesítésének gazdasági-pénzügyi feltételeit központi alapból (OMFB, stb.) kell biztosítani.

Az üzemeltetési költségek meghatározó hányadát a fenntartó szerv költségvetésében kell biztosítani.

Az igénybe vevők a mindenkori tudománypolitikai irányelvek alapján meghatározott mértékben térítést tartoznak fizetni a szolgáltatásokért.

Az információs rendszer tagintézményei egymás szolgáltatásait a szerződéses munkák vállalását szabályozó 201/1971 (MK.5.) MM–PM sz. utasításnak megfelelően vehetik igénybe.

AZ ALRENDSZEREK

Az *elsőfokú* alrendszerek szintje. Tulajdonképpen csiráikban már megtalálhatók, de konkrét feladatok híján mindeddig érdemi munkát nem végző szervezetek, amelyeknek azonban a jövőben kialakítandó egységes népgazdasági információs rendszerben komoly koordináló, irányító feladatuk kell, hogy legyen. A természet- és társadalomtudományok, valamint egyéb jellegű információk jellege közötti nagyfokú különbözőségek miatt szükség van arra, hogy horizontális munkamegosztás jöjjön létre ezen a szinten is. A jelenlegi helyzetben a következő koordinációs szervek létrehozatalát látom szükségesnek részben a meglévő alapok, részben a jelenleg ismert tények alapján.

Az első a természettudományos-műszaki tájékoztatási rendszer koordinációs szerve, másik a társadalomtudományi tájékoztatási rendszer koordináló bizottsága, a harmadik pedig a Központi Statisztikai Hivatal keretében működő egységes irányító szerv. A honvédelmi és egyéb speciális alrendszerek koordináló szervének létrehozatala speciális probléma.

Az egyes koordináló szervek tagjai a körükbe tartozó tudományági szakkönyvtárak vezetői, valamint reprezentatív olvasói lehetnek. Az olvasókat olyan jellegű szakemberek képviselnék, mint például az egyes egyetemi könyvtárak könyvtárügyi tanácsának vezetői, vállalati főmérnökök, illetve kutatóintézeti osztályvezetők.

A rendszer input oldalát a különféle szakmai információs központok, a *másodfokú* alrendszerek együttese képezi. Tevékenységük koordinálása és munkamegosztásuknak megszervezése az elsőfokú alrendszerek feladata. A munkamegosztás mind vertikális, mind horizontálisan értendő.

Az alrendszer *közvetlen környezetét* az idevonatkozó kormányhatározatok, Gazdasági Bizottsági határozat és egyéb hatályos rendeletek alkotják. Amennyiben a tervtanulmányban meghatározott célok megvalósítását valamely hatályos rendelet akadályozná, abban az esetben a koordináló szerv feladata, hogy az illetékes hatóságnak javaslatot tegyen a rendelet, illetve a határozat megfelelő pontjainak módosítására.

A *koordináló szervezet* mint alrendszer *távlati környezetét* a különféle nemzetközi információs szervezetek, például a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR), valamint az UNISIST alkotják. Tevékenységét ezek célkitűzéseinek, ajánlásainak és normáinak figyelembevételével kell, hogy végezze. Figyelembe kell vennie az információs tevékenység nemzetközi fejlődését és annak trendjeit, valamint gondoskodnia kell az újonnan alkalmazott módszerek és eszközök vizsgálatáról és a hazai körülmények közt alkalmazhatók adaptálásáról. Ugyancsak figyelembe kell vennie hazánk nemzetközi szerződéseiben vállalt kötelezettségeit a NTMIR-ben.

A koordináló szervezet elsősorban a hazai igények megfelelő mélységű felmérését kell, hogy elvégezze. Véleményem szerint erre a kérdőíves módszer megfelelő és alkalmas. Fel kell mérnie elsősorban a Kooperációs Bizottságokkal, illetve tájékoztató szolgál-

tatásokkal le nem fedett szakterületeket, másodszor a tájékoztató szolgáltatásokkal lefedezett szakterületeken a felhasználók újabb minőségi és mennyiségi igényeit, harmadszor a további koordinálandó feladatokat.

Helyzetfelmérés: célirányított, eredményes intézkedések megtételéhez a koordináló szervezetnek nemcsak a felhasználók igényeit kell ismernie, hanem a pillanatnyi helyzetet, a kiindulás állapotát is. Az utóbbi érdekében figyelembe kell vennie a már említett rendeleteket, a már felsorolt és az egyéb nemzetközi szervezetek szabványait valamint ajánlásait, a szakirodalmi szolgáltatás fejlesztése terén felismert trendeket és eredményeket, a Magyar Népköztársaság nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeit. A mindezek alapján kitűzött reális célok meghatározása után újabb helyzetfelmérésre van szükség, hogy a tervek megvalósításához szükséges feltételek és a fennálló valóságos állapot közötti különbségek megállapíthatók legyenek.

Fejlesztési terv: A kormányhatározatok, rendeletek, a nemzetközi információs szervezetek stb. ismeretében készíthető el a koordináló szervezet tevékenységének eredményeképpen a rendszer output-ja, a fejlesztési terv. Ebben a koordináló szervezetnek meg kell határoznia az input oldalán jelzett szakmai információs központok tevékenységének célját, szolgáltatásainak körét, a dokumentumbázis biztosításának módját, a fordító tevékenység megoldásának mikéntjét, továbbá a gépesítés és szakképzés alapelveit és módozatait. Ugyancsak a fejlesztési tervnek kell tartalmaznia, az egyes intézmények elhelyezési gondjainak megoldására, a belföldi, valamint külföldi könyvtárközi kapcsolatok kiépítésére és fenntartására teendő javaslatokat.

Fejlesztési alapok biztosítása: a fejlesztési terv végrehajtásához szükséges összegek előteremtése ugyancsak a koordináló szervezet feladata. A kidolgozott fejlesztési tervek megfelelő indoklása alapján részben a szaktárcáktól, részben az OMFB-től, az MTA-tól és egyéb országos szervektől kell, hogy megfelelő összegeket kapjon a fejlesztési tervek végrehajtásához. Az igényelt pénzügyi alapok rendelkezésre bocsátása egyben a koordináló szervezet magasabb szintű ellenőrzését és a fejlesztési terv jóváhagyását is jelenti.

A rendelkezésre álló anyagi erők ismeretében a koordináló szervezet döntheti el a fejlesztési terv egyes részfeladatai megvalósításának sorrendjét, előre meghatározott prioritások alapján. Ez a módszer az összegek elaprózása helyett súlypontok képzését és központi feladatok gyors megvalósítását teszi lehetővé. A koordináló szerv feladata tehát a fejlesztési alapok felosztása a szakmai információs központok között az általuk meghatározott célokra – amennyiben azokkal a koordináló szervezet egyetért (1. ábra).

Az összegek célhitelszerű felhasználása teszi lehetővé a fejlesztési alapok felhasználásának ellenőrzését.

Az előbbiekben vázolt módszer teszi lehetővé a koordináló szervezet által megállapított prioritási elvek érvényre juttatását a fejlesztési terv végrehajtásában. A súlyozott, kiemelt feladatok soron kívüli megvalósítása teszi lehetővé azt, hogy a rendelkezésre álló összegeket a legégetőbb hiányosságok felszámolására használják fel a támogatott másodfokú alrendszerek, a szakterület információs igényeinek kielégítése céljából. Ilyen elveken működő koordinációs szervezet képes létrehozni a korszerű szakirodalmi szolgáltatások országos rendszerét.

SZAKMAI INFORMÁCIÓS KÖZPONT MODELLJÉNEK MŰVELETÁBRÁJA

Az információs szervezeti input oldalát általában nagyobb szakkönyvtárak, többnyire országos tudományági szakkönyvtárak képezik. A szakmai információs központok szakirodalmi szolgáltatásai, tájékoztató tevékenysége megfelelő dokumentumbázis; jól válogatott referensz-művek és bőséges folyóiratellátmány stb. nélkül elképzelhetetlen.

Az információs szervezet közvetlen környezetét a Népgazdasági Információs Rendszer egyéb szakmai információs alrendszerei alkotják. Ide tartoznak egyrészt horizontális síkban az egyéb szakterületek információs központjai, másrészt a saját szakterületek vertikális síkjában elhelyezkedő helyi információs rendszerek mint a Népgazdasági Információs Rendszer harmadfokú alrendszerei, valamint a rokon szakterületek tevékenységét koordináló szervezet, mint a Népgazdasági Információs Rendszer egyik elsőfokú alrendszere.

A szakmai információs központok távolabbi nemzetközi környezetét a nemzetközi információs szervezetek, mint pl. a KGST országok együttműködésére alapított NTMIR vagy a kapitalista államok információs szervezeteit is magában foglaló UNISIST rendszer jelenti.

Egy információs szervezet outputját a különböző szakirodalmi szolgáltatások jelentik. Ezek felsorolása, illetve részletezése a továbbiakból egyértelműen kitűnik.

Természetes, hogy a szakirodalmi szolgáltatások a felhasználók igényein alapszanak. Ezeket az információs szervezet illetékes munkatársai vagy saját tapasztalatukból közvetlenül ismerik, vagy pedig megfelelő felmérések útján tárják fel. Előnyös, ha az információs szervezetet a felhasználók jellegzetes képviselője, például a szakterületen működő kutató irányítja.

A szakirodalmi szolgáltatások megfelelő igénybevételére információs szervezet csak akkor számíthat, ha azokat megfelelő propaganda segítségével a felhasználók körében meg is ismerteti.

Általános panasz nyugati tájékoztató intézményekben is, hogy a felhasználók nem ismerik eléggé a meglévő lehetőségeket sem. Ezért a szakmai információs központ nem helyezkedhet arra az álláspontra, hogy csupán a meglévő igények kielégítésére törekszik, hanem annál előbbre mutatva, illetve előbbre lépve, a felhasználói igények fejlődésére is számítva korszerű, nagyobb hatású szolgáltatások teljesítésére is fel kell készülnie, és azok igénybevételére a lehetséges felhasználók körében megfelelő propagandát is ki kell fejtenie. A szolgáltatások elterjesztésének természetesen a megbízható és színvonalas szolgáltatás a legjobb propagandája.

A szakirodalmi szolgáltatások igénybevételére elsősorban az információs szervezetet fenntartó intézmény dolgozói jogosultak. Mivel a fenntartó intézmény általában ipari tárca, iparági kutatóintézet vagy általánosabb profilú felsőoktatási intézmény, éppen ezért jelentős a száma azoknak a még inkább specializált intézményeknek, amelyek hasonló szakmai, szakirodalmi információs igényekkel lépnek fel, de amelyeket saját helyi szakmai információs rendszerük kielégíteni nem tud. E szűkebb szakterületen működő kutató-fejlesztő, illetve oktatási intézmények dolgozóinak szakirodalmi igényeit is meg kell oldani a népgazdasági információs rendszer egységes szakirodalmi szolgáltatásainak

keretében. Ezeknek a speciális intézményeknek a száma országos szinten több ezret tesz ki, az általuk igényelt információk pedig a dokumentumok olyan nagy számában szóródnak, hogy saját helyi szakmai információs rendszerük útján történő kielégítésük rendkívül gazdaságtalan lenne. Éppen ezért a legnagyobb gondot kell fordítani a helyi szakmai információs rendszerek és a fejlettebb szintet képviselő szakmai információs központok tevékenysége közötti munkamegosztás körvonalazására. A tanulmány egyik fő céljának tekinti az egyes tudományterületeken ennek a vertikális munkamegosztásnak pontos körvonalazását, meghatározását. (Az említett vertikális munkamegosztás részleteit az 1.2 és az 1.3. sz. ábrák tartalmazzák.)

A szakirodalmi igények kielégítésének módja: A szakmai információs központ logikai sorrendben első feladata a megfelelő színvonalon álló bibliográfiai szolgáltatás biztosítása a szakterület világirodalmát minél teljesebben átfogó alapon. Hogy ezt a feladatot a szakmai információs központ milyen eszközök segítségével oldja meg, azt legteljesebb mértékben a szakterület és az információs központ, valamint egyéb helyi sajátosságok határozzák meg. Erre alkalmas lehet valamely színvonalas KWIC-index, gépi adattár vagy referáló lap. Bármelyik lehet az információs központ saját dokumentációs tevékenységének terméke és eredménye. Ugyanazt a célt szolgálja bármelyik formája a bibliográfiai segédeszközöknek akkor is, ha ezeket az információs központ nem maga készíti, hanem más központokból, leginkább nemzetközi szakmai dokumentációs központokból és szervezetektől készen veszi át és adaptálja.

A szakmai információs központ tevékenységét, szolgáltatásait mindenképpen saját szakkönyvtárának dokumentumaira kell, hogy alapitsa. Ennek megfelelően meg kell határozni a gyűjtőkörét. Ez lényegében megtörtént a szakmai gyüjtőköri munkamegosztás szabályozásával az állománygyarapítási kooperációról szóló MM rendeletben. A gyüjtőköri munkamegosztás elsősorban nem a szakkönyvek beszerzése terén, hanem a nagyságrendekkel drágább reference-művek és a folyamatos anyagi megterhelést jelentő folyóiratok beszerzése terén jelentős. A költségvetési keretek szűkös volta miatt ugyanis könyvek teljességre törekvő gyűjtése hosszú idő óta megvalósíthatatlan a hazai tudományági szakkönyvtárakban. Könyvtárak csak olyan művek, monográfiák beszerzésére képesek, amelyeket többnyire előszerzeményezési jegyzék vagy prospektusok alapján valamelyik olvasójuk konkréten igényel.

A reference-művek és sorozat-kiadványok egyeztetésére már több a lehetőség, és ez néhány szakterületen, pl. a kémia, fizika, matematika területén meg is történt. Hasonlóképpen vannak bizonyos eredmények a külföldi folyóiratok beszerzésének koordinálása terén is. Ezt a célt, ha közvetve is, legeredményesebben a szakmai folyóirat-lelőhelyjegyzékek szolgálják. Ezek használata az utóbbi időben egyre jobban terjed. Segítségükkel a kisebb intézmények könyvtárai eldönthetik, hogy a viszonylag egyre kevesebbet érő beszerzési keretekből mely folyóirataik előfizetését tartsák fenn, és melyek azok, amelyeket a szakmai információs központ szolgáltatásainak igénybevétele alapján lemondhatnak.

A szakmai információs központ dokumentumbeszerzési politikáját természetesen annak szolgáltatásai, köztük elsősorban dokumentációs tevékenysége szabja meg. Amennyiben a szakmai információs központ jelentékeny önálló dokumentációs tevékenységet folytat, célszerű a dokumentumbázisának minél szélesebb körre való kiterjesztése. Ugyan-

1. A NIR SZERVEZÉSI VÁZLATA

Népgazdasági Információs Rendszer

Koordináló szerv: Szakmai Információs Tárcaközi Bizottság/SzITB/
OMFB, MTA, Minisztériumok

Országos Rendszer szintje

Elsőfokú alrendszerek szintje

Másodfokú alrendszerek: Szakmai Információs Központok szintje

Harmadfokú alrendszerek: Helyi Szakmai Információs Rendszerek szintje

1.1 Természettudományos-Műszaki Tájékoztatási /Al/ Rendszer
Műszaki- és Szakkönyvtárak Együttműködése
Tanácsadó Testülete
OMKDK

1.2

BMEKK	Matematikai	
JATEK	Fizikai	
VVEKK	Kémiai	
MTA, Szeged	Biológiai	
Agroinform	Mezőgazdasági- és erdészeti	
Kertészeti Egy. Közp.Könyvtára	Kertészeti	
OOKDK	Orvosi	
KGMVTTI	Gépészeti, műszer- és híradástechnikai	
NME, Miskolc	Kohászati	
ÉTK	Építőipari	
OMKDK	Interdiszciplináris	
	Stb.	

1.3

Társadalomtudományi Tájékoztatási /Al/ Rendszer
Társadalomtud. Koordináló Biz. MTA + MM
Szakirod. Tájékoztatási Munkabiz.

MKKE KK	Közgazdasági	
Országgyűlési Könyvtár	Jogi- és történettudományi	
FSZEK	Szociológiai	
OPKM	Pedagógiai	
MTA Közp. Könyvtára	Nyelv- és irodalomtudományi	
	Stb.	

Egységes Állam. Népességnyilvántartási /Al/ Rendszer
KSH

KSH	Népgazdasági statisztikai
Állami Népességnyilvántartó Hivatal	Anyakönyvi- Lakóhely- Munkaviszony- Tanácsi szakig.- Tankötelesek- Sorkötelesek- Választójogosultak- nyilvántartása

Honvédelmi Információs /Al/ Rendszerek

Egyéb Speciális /Al/ Rendszerek

stb. nyilvántartások

1. Agrártud. Egyetem KK Gödöllő
2. Állatorvostud. Egyetem KK
3. BMEKK
4. BME Fiz. kém. Tanszéke
5. BME Szerves kém. Tanszéke
6. BME Szervetlen kém. Tsz.
7. Csepel Vas- és Fémművek
8. Debreceni Orvostud. Egy.t.
9. Egységes Iszó
10. ELTE Fiz. kém. és Rad. Tsz.
11. ELTE Kolloidkém. és Techn. Tsz.
12. ELTE Szervetlen- és Anal. Tsz.
13. Fémipari Kutató Intézet
14. Híradástechnikai Kutató
15. JATE Alkalmazott kém. Tsz.
16. JATE Fiz. Kém. Tanszék
17. JATE Kolloidkém. Tsz.
18. JATE Központi Könyvtár
19. JATE Radiokém. Tsz.
20. JATE Szerveském. Int.
21. JATE Szervetlen és Anal.
22. Károlyi M. Mgk.
23. KLTE Szervetlen kém. Tsz.
24. KÖbányai Gyógyszerárugyár
25. MTA Biológiai Kutató
26. MTA Elméleti Fizikai Kut.
27. MTA kém. Szerkezetkutató
28. MTA KFKI
29. MTA KKKI
30. MTA Műszaki Fizikai K.
31. MTA Műszerügyi Szolgálata
32. MTA Olajbányászati K.
33. MTA Talajtani és Agrokém.
34. Növényolajipari Kutató
35. Műszeripari Kutató
36. Nagyvonalú Kísérleti Int.
37. NMEKK Miskolc
38. Orsz. Közegészségügyi Int.
.
.
.
54.

csak széles folyóiratbázist igényelnek azok a szakmai információs központok is, amelyek a szakterületükön működő kisebb intézmények dolgozóinak szakirodalmi igényeit másolatok formájában elégítik ki. Ha a szakmai információs központ jól válogatott, széles folyóiratbázissal rendelkezik, akkor a szakterületéről befutott igények jelentékeny százalékát egyetlen devizáért beszerzett külföldi példány alapján országos szinten ki tudja elégíteni. A Veszprémi Vegyipari Egyetem erre vonatkozó felmérése azt mutatja, hogy amennyiben egy téma irodalmát folyóiratcikkek terén teljességre törekvően akarjuk kielégíteni, akkor az eredeti folyóiratok előfizetési díjának maximum 5%-áért beszerezhetők az eredeti folyóiratokból szükséges cikkeket helyettesítő reprográfiák. Ez a reprográfiai szolgálat jelentőségét bizonyítja és gazdasági előnyeit közelítőleg azzal lehetne jellemezni, hogy a jól felszerelt, széles folyóiratbázissal rendelkező és megfelelő biztonsággal működő reprográfiai berendezések birtokában lévő szakmai információs központok a külföldi folyóiratok előfizetésére fordított deviza 90%-ának megtakarítását tennék lehetővé országos szinten, amennyiben a kisebb intézmények könyvtárainak használóit a reprográfiai szolgáltatás következetes igénybevételére rá lehetne szoktatni.

A szakmai információs központ feldolgozó tevékenysége igen különböző szintű lehet. A szakterületére tartozó könyvekről különböző katalógusokat készíthet, esetleg összefoglalhatja a szakterületén működő egyéb könyvtárak állományát is egy szakmai központi címjegyzék formájában.

A folyóiratok feldolgozása is rendkívül sokféle szintű lehet az egyszerű kurrens folyóiratjegyzéktől a retrospektív cím- és lelőhelyjegyzékeken keresztül a folyóiratcikkek cédulakatalógusáig. Az utóbbi átvezet a dokumentáció területére, amit a szakmai információs központ megfelelő gondos felmérések alapján kell, hogy végezzen.

A szakmai információs központok alapvető feladatai közé tartozik azoknak a szekunder dokumentumoknak az összegyüjtése, amelyek szakterületén a megjelenő folyóiratok és új monográfiák tartalmi feltárását végzik, vagyis a referáló folyóiratok, gépi adattárak és a KWIC-indexek megfelelő jegyzékével kell, hogy rendelkezzék. Második lépésben ezeknek a visszakereső eszközöknek a dokumentumbázisát, vagyis a referáló lapok folyóiratbázisát kell, hogy feltárja és összehasonlítsa saját olvasóinak igényeivel. Amennyiben a saját igényekben szereplő folyóiratcímek választéka meghaladja a szakterületen ismert referáló lapok és egyéb jeladó információs eszközök folyóiratbázisának terjedelmét, csak abban az esetben indokolt a le nem fedett kiadványok saját munkával végzett feltárása, dokumentálása és saját kiegészítő információs kiadvány szerkesztése. A nemzetközi referáló kiadványokat kiegészítő hazai jeladó információs kiadvány feltehetően elsősorban a szakterület nemzetközi szempontból kevésbé jelentős, de hazai viszonylatban esetleg fontos és számottevő publikációinak referálását fogja elvégezni.

Korábban jelzett bibliográfiai szolgáltatás saját szerkesztésű segédeszközeinek az ebben a pontban vázolt dokumentációs tevékenység a forrása.

A világirodalmi áttekintést biztosító bibliográfiai szolgáltatásnak a saját dokumentációs kiadványoknál általában sokkal jelentősebb forrását a nemzetközi szakmai dokumentációs központok és szervezetek kiadványai képezik. Ezek összegyűjtése, jegyzékbe foglalása az előző pontban kellő indoklást kapott.

A saját szerkesztésű és adaptált referáló lapok, illetve jeladó információs eszközök

1.1 A NIR ELSŐFOKÚ ALRENDSZEREI MODELLJÉNEK MŰVELETÁBRÁJA

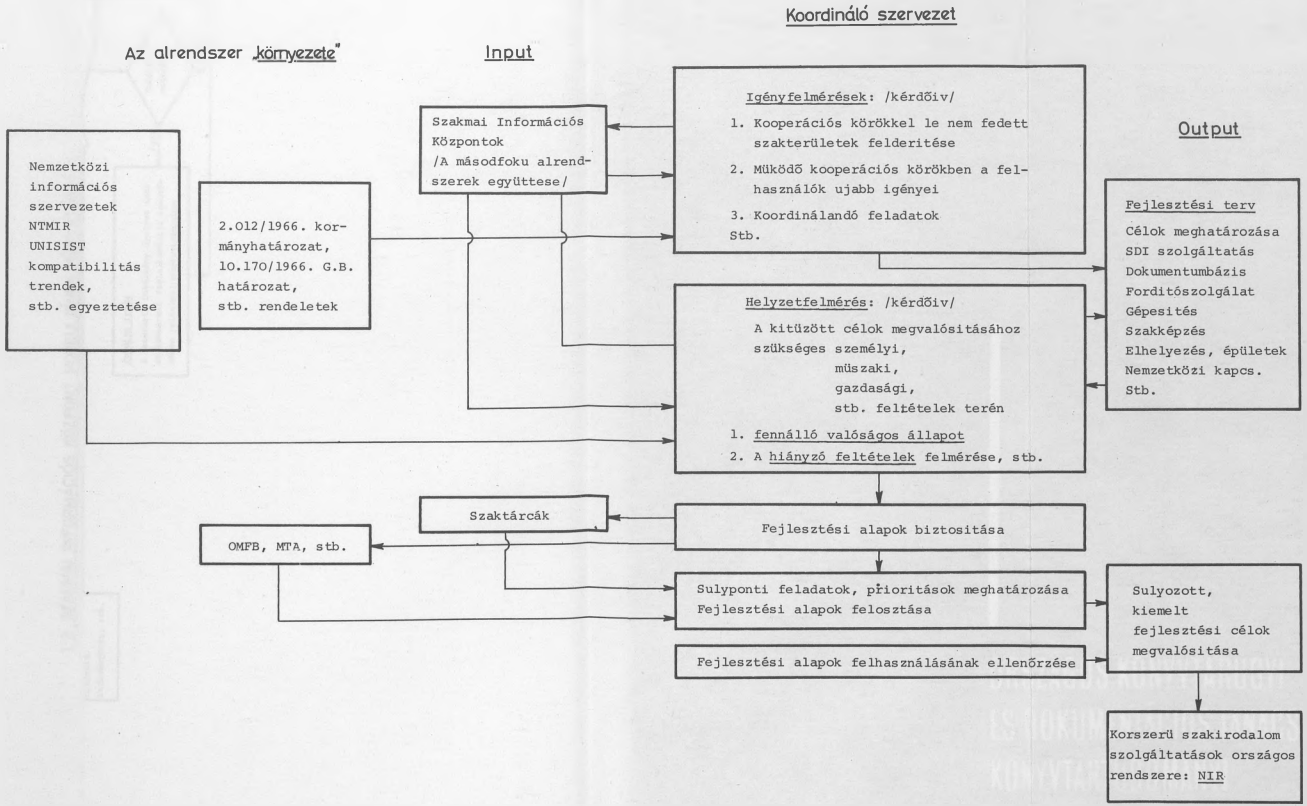

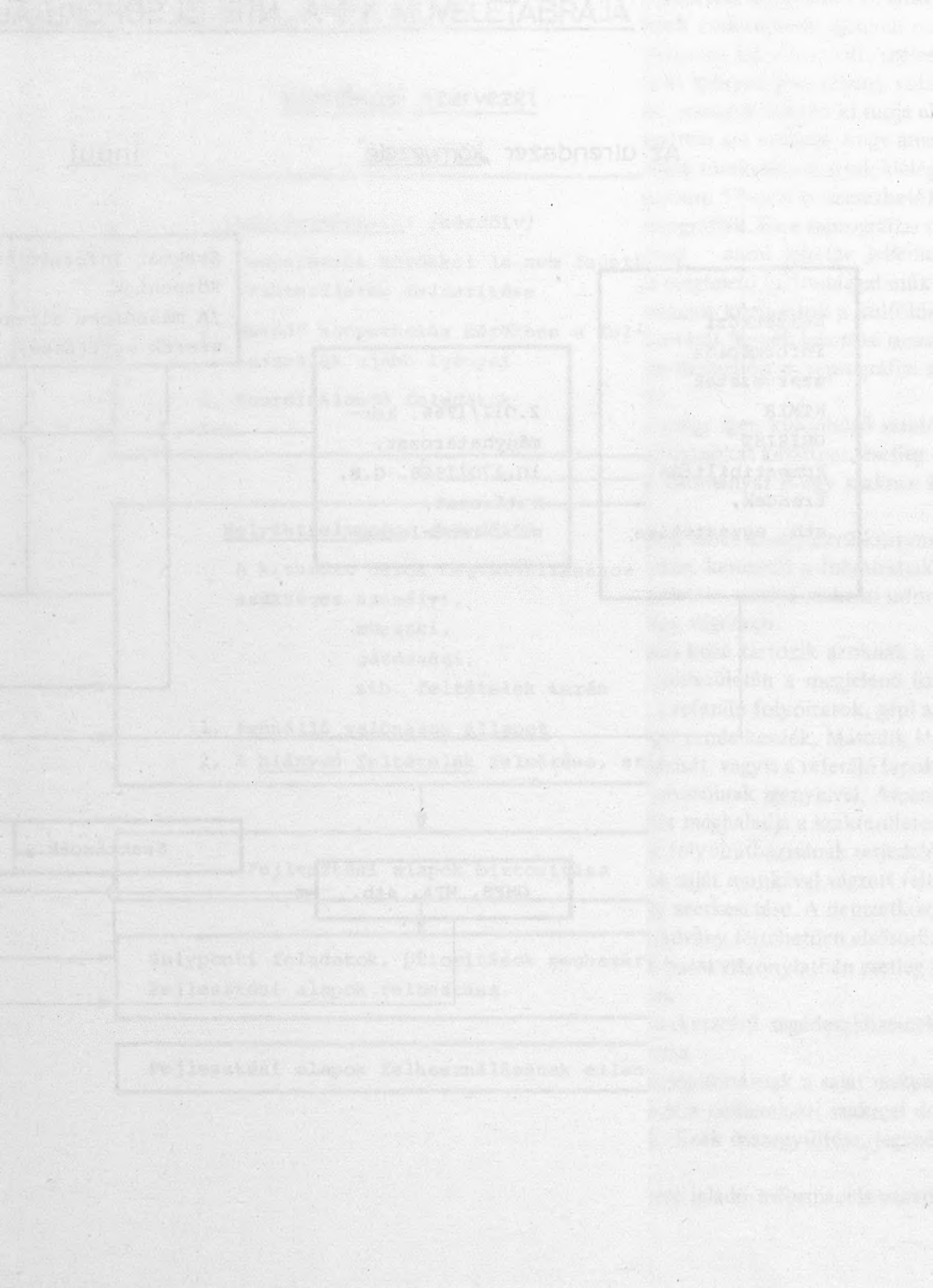

1.2 SZAKMAI INFORMÁCIÓS KÖZPONT MODELLJÉNEK MŰVELETÁBRÁJA

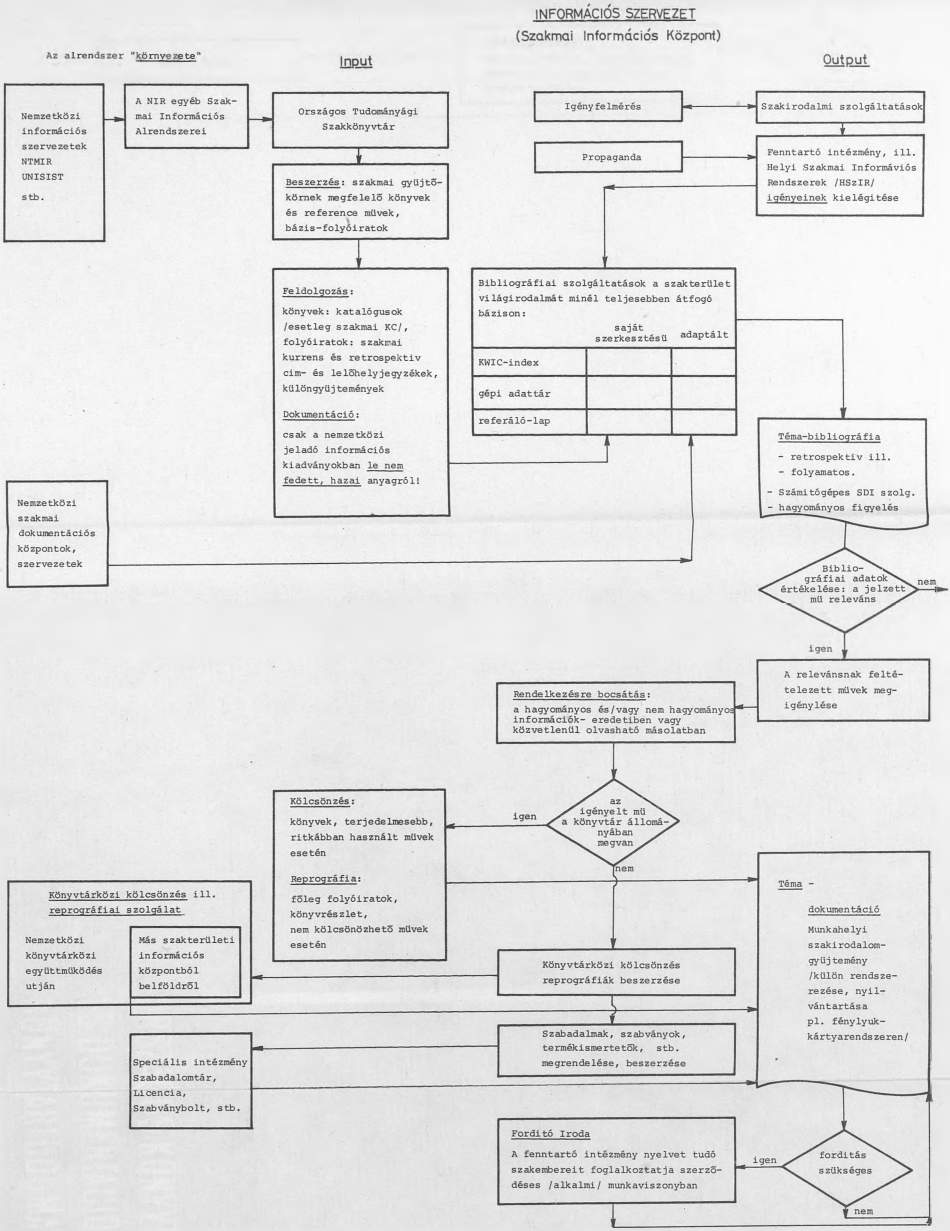

1.3 HELYI SZAKMAI INFORMÁCIÓS ALRENDSZER MODELLJÉNEK MŰVELETÁBRÁJA

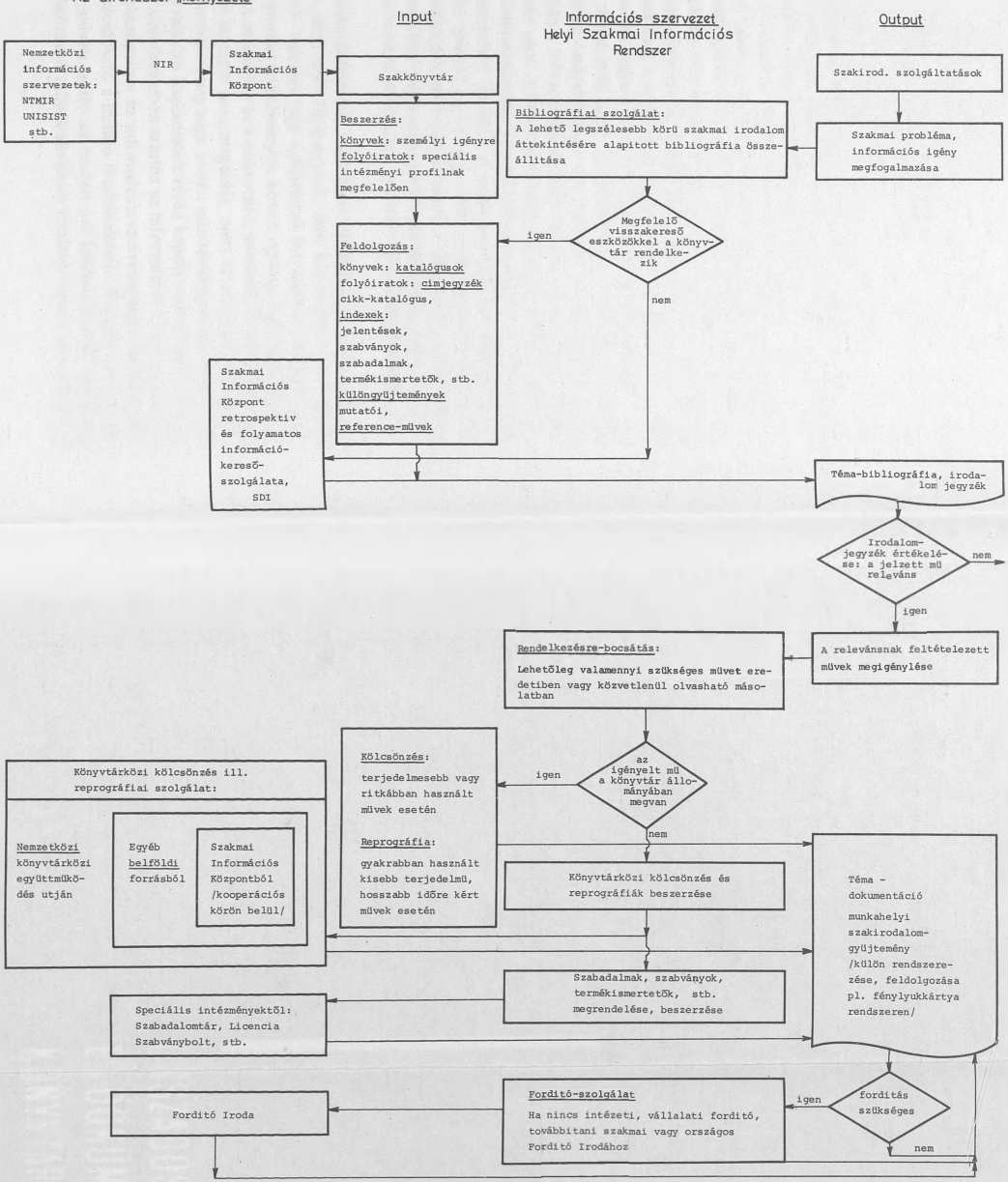

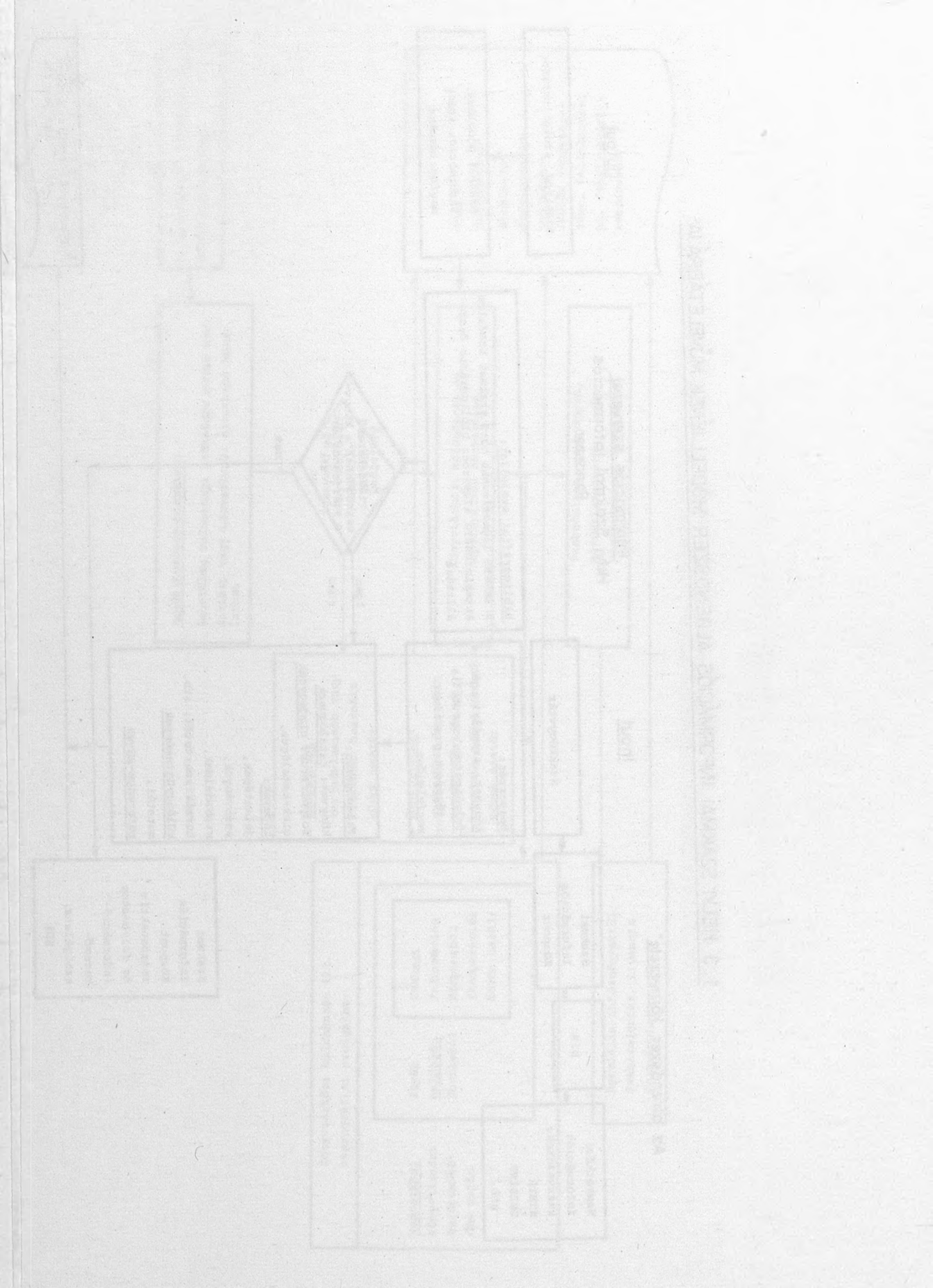

és a szakmai információs központhoz befutó szakirodalmi igények összevetése alapján születik meg az igénybevevők kérése, kérdése, témája alapján készült bibliográfia. Ez retrospektív illetve folyamatos, figyelőszolgálat jellegű lehet.

Mindkét feladat megoldható hagyományos módon, a referáló lapok mutatóinak olvasása vagy mágnesszalagra felvett adattárak számítógéppel történő átvizsgálása útján. A számítógépes szelektív információszolgáltatás egyelőre hazánkban folyamatos figyelés jellegű bibliográfiákat szolgáltat. A retrospektív keresésre szolgáló, nagyságrendekkel költségesebb adattárak beszerzése még nem történt meg.

Meg kell jegyezni itt, hogy a gépi módszer nem feltétlenül fémjelzi a téma bibliográfiai színvonalát. A gépesítés ugyanis elsősorban a nagytömegű anyag feldolgozását és átfésülését teszi lehetővé, de ugyanilyen, sőt szakmailag magasabb színvonalon végezhető el a bibliográfia összeállítása értelmes emberi munkával, jól szerkesztett referáló folyóiratok szakember által történt átvizsgálása útján. Szakemberen itt nem elsősorban a könyvtáros végzettségű szakembert, hanem a téma művelőjét, a kutatót kell érteni. Ki kell hangsúlyozni azt is, hogy a témabibliográfia összeállításáért minden körülmények között a téma művelője, a szakember a felelős, akár olyan formában, hogy saját kezűleg gyüjti ki a referáló lapból a számára szükséges folyóiratközlemények bibliográfiai adatait, akár abban a formában, hogy ő fogalmazza meg a számítógép számára feltett kérdést, a keresőprofilt, amelynek ellenőrzése és javítása ugyancsak a felhasználó kutató feladata.

A hagyományos módon, a felhasználó által szerkesztett témabibliográfia esetén a bibliográfiai adatok értékelése már az összeállításkor megtörténik. A gépi úton összeállított témabibliográfia esetén azonban a felhasználónak kell eldöntenie címenként, hogy a jelzett dokumentum releváns-e, vagy sem. A felhasználó feladata továbbá az is, hogy a releváns folyóiratcikkek és egyéni dokumentumok közül kiválassza azokat, amelyek eredetiben, teljes szövegben való megismerését kívánja. A teljes szövegükben megismerni kívánt dokumentumokat a felhasználó igénylő lapon kérje akár a helyi szakmai információs központtól. Mindenképpen az információs szervezet feladata a felhasználó által relevánsnak feltételezett és teljes terjedelmükben megismerni kívánt művek beszerzése. A szakembert feltétlenül mentesíteni kell az eredeti művek beszerzésével járó adminisztrációs munkától és utánjárástól.

Az igényelt szakirodalmi dokumentumok rendelkezésre bocsátása mindenképpen az információs szervezet feladata, akár saját állományból, akár könyvtárközi kölcsönzés útján más könyvtáraktól beszerzett másolat vagy kölcsönmű formájában. Itt kell megjegyezni azt is, hogy a reprográfia minden körülmények között optikai segédeszközök nélkül olvasható reprográfia legyen. A mikrofilm és a mikrocard, amelyek olvasásához nagyító berendezés szükséges, az olvasó számára nem megoldás, mert ez a kutatások jelenlegi színvonalán szükséges dokumentumok mennyisége esetén mindenképpen a kutató látásának károsodására vezetne. A könyvtárközi kapcsolatok révén kapott mikrofilmek olvashatóvá nagyításának munkája ennek következtében szintén az információs központ feladata.

Amennyiben az igényelt dokumentum az információs szervezet saját állományában megtalálható, kétféle formában bocsátható a kutató rendelkezésére. Könyvek és terjedelmesebb vagy ritkábban használt művek esetén az eredeti mű kölcsönzésével, elsősorban folyóiratok vagy más nem kölcsönözhető művek rövidebb részletei esetén közvetlenül olvasható másolat formájában.

Amennyiben a keresett mű az információs központ saját állományában nem található, mindenképpen feladata a másodfokú alrendszerek tagjaként működő szakmai információs központnak az igényelt dokumentum könyvtárközi kölcsönzés útján való beszerzése, akár belföldi, akár nemzetközi könyvtárközi együttműködés útján.

Itt kell említést tenni a kölcsönzés terjedelmes problémáiról. Az ezzel kapcsolatos felmérések legfőbb tanulsága, hogy a kölcsönzések átfutási idejét legcélszerűbben úgy lehet csökkenteni, ha a felhasználó közvetlenül a kölcsönzőhöz tud fordulni valamely információs központ által szerkesztett lelőhelyjegyzék adatai alapján. A nemzetközi könyvtárközi együttműködés sokszor a hazai kölcsönzésnél is rövidebb átfutási idővel és 90%-on felüli hatásfokkal megoldható. Műszaki tudományos területen ajánlható erre a célra a British Library Boston-Spa-ban működő részlegének reprográfiai szolgálata, amelyet előre váltott couponok fejében kéthetes fordulóval bárki igénybe vehet. Újabb nehézségként jelentkezik a couponok beszerzése, amit a Kultúra fizető eszköznek minősít, nem pedig potenciális dokumentumnak. Központi intézkedés lenne szükséges ennek a szemléletnek a megváltoztatására. Célszerű lenne, ha a Kultúra ezt az egyéb célra fel nem használható devizáért beszerzett coupont reprográfiának minősítené és valamelyik könyvesboltjában készpénzfizetés ellenében árusítaná.

A műszaki-tudományos területen a világirodalmi áttekintést biztosító bibliográfiák anyagának átlag 2/3 része folyóiratcikk. Ugyanezen a szakterületen a szabadalmak képviselik a másik fontos dokumentumtípust, az összes releváns irodalomnak mintegy 23–25%-ában. A szabadalmak beszerzése dokumentum-orientált szakintézményektől célszerű. Hazai viszonylatban az Országos Találmányi Hivatal Dokumentumtárából igényelhetők megfelelő másolatok. Külföldi szabadalmak esetén célszerű a Licencia vállalathoz fordulni, amely megfelelő kereskedelmi haszon felszámítása ellenében a világ bármely országában megjelent szabadalom beszerzését vállalja és hosszabb-rövidebb átfutási idővel biztosítja.

Ugyanilyen speciális dokumentumtípust képviselnek a szabványok, amelyek a szabadalmak mellett ugyancsak jelentős hányadát teszik ki a műszaki-tudományos irodalomnak. Mivel sem a szabadalmak, sem a szabványok teljességre törekvő gyűjtésével feltehetően egyik hazai szakmai információs központunk sem tud foglalkozni, a szabványirodalom biztosítása ugyancsak dokumentum-orientált speciális intézmény feladata. A Magyar Szabványügyi Hivatal Könyvtárának kellene felkészülnie ennek a feladatnak ellátására elsősorban a hazai érvényes szabványokból rövid idő alatt biztosítandó másolatok, másrészt nemzetközi kapcsolatainak felhasználásával a külföldi szabványok intézményes beszerzésének és rendelkezésre bocsátásának biztosításával.

A témadokumentáció, a munkahelyi szakirodalom-gyűjtemény az előbbiek alapján három forrásból áll össze: egyrészt a szakmai információs központ saját dokumentumállományából, a kölcsönzött eredeti művekből, illetve a róluk készült másolatokból; másrészt a könyvtárközi kölcsönzés útján beszerzett eredeti művekből és másolatokból; harmadsorban pedig a dokumentum-orientált intézményektől vásárolt szabadalmakból, szabványokból, termékismertetőkből és egyéb dokumentumokból. Célszerű a százas nagyságrendet meghaladó témadokumentációk rendezése, külön gyűjteményként való feldolgozása és a felhasználó szempontjai szerint készült tezaurusz címszavainak felhasználásával készített fénylyukkártyarendszerben történő nyilvántartásuk.

Az eredeti szöveg rendelkezésre bocsátásával az információs központ tevékenysége még nem szünhet meg akkor, ha a rendelkezésre bocsátott dokumentum a felhasználók számára ismeretlen nyelven íródott. A szolgáltató-lánc első tagját képező világirodalmi bibliográfia után a lánc második tagjaként felfogható rendelkezésre bocsátó és könyvtárközi kölcsönző szolgálathoz harmadik tagként megfelelő szakmai fordító szolgálatnak is kapcsolódnia kell. A fordító szolgálat a hasonló szakterületen működők nyelvtudását használja fel a szerződéses munkaviszonyban. Állandó fordítói státuszokra nincs szükség. A fordító iroda mindössze diszpécsertevékenységet folytat, amennyiben a jelentkező igénylőket kapcsolatba hozza a fordítás elvégzését vállaló, nyelvet tudó szakemberekkel. Ennek adminisztrálása természetesen munkát és költséget jelent, de megoldásra van példa.

HELYI SZAKMAI INFORMÁCIÓS ALRENDSZER MODELLJE

Ezt a típust azok a kisebb vállalati, kutatóintézeti vagy oktatási intézmények könyvtárai képviselik, amelyek egyrészt hiányos felszerelésük, másrészt megfelelő személyi feltételek hiányában nem képesek a fenntartó intézmény valamennyi szakirodalmi igényének önálló és maradéktalan kielégítésére.

A helyi szakmai információs rendszer input oldalát a fenntartó intézmény szakkönyvtára jelenti. Az információs tevékenységnek mindenütt, tehát ezen a szinten is a dokumentumtár, a szakkönyvtár a bázisa.

Az információs szervezet közvetlen környezetét a hasonló szakterületen működő szakmai információs központ jelenti. A helyi szakmai információs rendszer saját erőből meg nem oldható problémáival a másodfokú alrendszerek szintjét jelentő szakmai információs központhoz kell, hogy forduljon. A másodfokú alrendszer szintjét jelentő szakmai információs központnak viszont alkalmasnak kell lennie arra, hogy bármiféle szakirodalmi információs igényt kielégítsen, amely a saját szakterületén működő kutatóktól vagy hasonló profilú intézmény könyvtárából érkezik.

A harmadfokú alrendszerek szintjét képviselő helyi szakmai információs rendszerek távolabbi környezetét az itt jelzett népgazdasági információs rendszer, tehát a hazai tájékoztatási rendszernek a másodfokú alrendszerek szintjén túli része képviseli.

A helyi szakmai információs rendszereknek még távolabbi környezetét a nemzetközi információs szervezetek: az NTMIR, az UNISIST stb. jelentik.

Az információs szervezet output oldalát a szakirodalmi szolgáltatások jelentik. Ebbe a pontba elsősorban a szakmai probléma, a szakirodalmi információs igény megfogalmazása tartozik.

A szakmai probléma szakirodalmi szolgáltatásokkal történő megoldásának első lépcsője ezen a szinten is a bibliográfiai szolgálat, amely a helyi szakmai információs rendszer szintjén sem lehet alacsonyabb igényű: itt is csak a teljes szakmai világirodalom áttekintésén alapuló bibliográfia biztosíthatja kutató-fejlesztő, illetve termelő munka legjobb hatásfokkal történő végrehajtását. Éppen ezért amennyiben a helyi szakmai információs rendszer a kellő szinvonalú szolgáltatás teljesítésére saját erőből nem képes, akkor a másodfo-

kú alrendszerek szintjét képviselő szakmai információs központhoz kell fordulnia információs igényei kielégítése céljából.

Milyen politikát kövessen a helyi szakmai információs rendszer saját szakkönyvtára állományának kialakításában? Könyvek esetében semmiféle gyüjtőköri teljességre nem kell törekednie, csupán saját fenntartó intézménye dolgozóinak közvetlen igényeit kell, hogy a rendelkezésre álló keretekből kielégítse. Referensz-művekből általában az intézmény legspeciálisabb profiljába tartozó könyvek beszerzése célszerű. Ugyanez vonatkozik a szakfolyóiratokra is, amennyiben csupán a legspeciálisabb profilú folyóiratok előfizetése gazdaságos: azoké, amelyek közleményeinek körülbelül fele a fenntartó intézmény dolgozói számára érdekes és közvetlenül felhasználható.

A megrendelendő folyóiratok kiválasztására a következő módszer ajánlható: a szakmai információs központtól kapott bibliográfiák alapján a kiválasztott folyóiratcikkekből megállapítható a szükséges irodalom szóródása különböző folyóiratcímek között. Második lépésben azt kell megállapítani, hogy az egyes folyóiratok hány közleménye volt releváns a tárgyévben. Amelyik folyóirat előfizetési díja alacsonyabb, mint az 1 évben belőle készíttetett másolatok ára, azt eredetiben érdemesebb az intézménynek előfizetnie. A többi előfizetésétől eltekinthet és másolatait a szakmai információs központtól érdemes beszereznie. Szabadalmak, szabványok beszerzése érdekében közvetlenül fordulhat a már említett dokumentum-orientált szakintézményhez, vagy ezek beszerzését is másodfokú alrendszerek szintjét képviselő szakmai információs központtól kérheti.

Mindazokat a szakirodalmi információs igényeket, amelyeket a helyi szakmai információs rendszer vagy felszerelésének elégtelensége miatt, vagy személyi feltételek hiányában, vagy bármely más okból nem képes kielégíteni, a szakmai információs központnak kell teljesítenie. Vonatkozik ez mind a bibliográfiai igényekre, mind a rendelkezésre bocsátásra, mind pedig a fordító szolgálatra.

A szakirodalmi szolgáltatások problémája megoldásának első lépcsőjeként a helyi szakmai információs rendszer vagy saját erőből (ha van elég pénze megfelelő színvonalú referáló folyóirat előfizetésére), de többnyire a szakmai információs központ szelektív információs szolgáltatásainak segítségével biztosítja a megfelelő világirodalmi áttekintést nyújtó témabibliográfiát, irodalomjegyzéket. Ennek kiértékelése mindenkor a felhasználó feladata. A hagyományos módszerrel személyesen készített bibliográfia tételeit vagy pedig a gépi úton készült bibliográfia relevánsnak feltételezett dokumentumait a felhasználó a helyi szakmai információs rendszertől igényelje meg.

A helyi szakmai információs rendszer lehetőleg valamennyi szükségesnek ítélt művet eredetiben vagy közvetlenül olvasható másolatban bocsássa a felhasználó rendelkezésére. Amennyiben az igényelt mű saját állományában megvan, akkor a rendelkezésre bocsátás tekintetében ugyanazok az elvek érvényesek, amelyeket korábban már leszögeztünk. A harmadfokú alrendszerek és a másodfokú alrendszerek közötti munkamegosztás legfőbb elve az, hogy amit a helyi szakmai információs rendszer saját erőből nem tud a felhasználónak megadni, azt a szakmai információs központ minden körülmények között kell, hogy a helyi szakmai információs rendszer közvetítésével az ország bármely szakemberének biztosítani tudja.

Amennyiben a harmadfokú alrendszer nagyobb intézmény információs szervezete

és nagyobb anyagi lehetőségei, valamint jobb személyi feltételei birtokában az igények nagyobb részét tudja saját erőből kielégíteni, akkor csak kisebb mértékben veszi igénybe a másodfokú alrendszert képviselő szakmai információs központ szolgáltatásait. Ezekből a fejlettebb helyi szakmai információs rendszerekből fejlődnek majd ki további munkamegosztás útján az újabb másodfokú alrendszereket képviselő szakmai információs központok. Megfontolandó azonban, hogy meddig célszerű a horizontális munkamegosztást folytatni, hány másodfokú szakmai információs központ létrehozatalát célszerű népgazdasági szinten támogatni. Meggyőződésem, hogy a tárcák számának megfelelő számú információs központ nem jelent elegendően differenciált munkamegosztást, viszont nem tartanám célszerűnek ezeknek a szakmai információs központoknak a számát 20–30-nál többre szaporítani.

Esztétikai vonatkozású követelmények az olvasói övezet helyiségeiben

Az itt közölt írás az európai szocialista országok szakértőinek vállalkozásával készülő könyvtár-tervezési kézikönyv egy fejezete.

URBÁN László

Ennek a tanulmánynak a megírásában nem vezethet bennünket az a cél, hogy befejezett esztétikai kánonokat ajánljunk az olvasóknak. Nem lehet célunk, hogy az eddig kialakított kánonok egyikét vagy másikát önkényesen kisajátítsuk és kizárólagos érvénnyel alkalmazzuk, javasoljuk. Az esztétikum koronként és tájanként erősen változó, állandóan alakuló kategória. A témakörében felhalmozódó ítéletek sokfélék és nemcsak eltérőek, de egymásnak kölcsönösen ellentmondóak is lehetnek. Nem törhetünk lándzsát sem a díszítési törekvések, sem az egyszerűség, sem a monotónia, sem a tarkaság mellett, nem adhatunk receptet, hogy miből mennyi a sok, mennyi a kevés. Csak arra vállalkozhatunk, hogy az eddigi tényszerű megállapításainkat és az egzaktan megfogalmazható követelményeket rögzítsük, amelyeket bármely esztétikai kánon alkalmazása esetén egyaránt figyelembe kell venni.

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

Gondolatmenetünk megtervezésekor szembe kellett néznünk az egyszerűsítés rémével. Lineáris sorba kellett állítanunk a téma részleteit. Ennek során önkényes, vagy önkényesnek tűnő döntéseket kellett hozni például abban a tekintetben, hogy olyan ré-

szeket, amelyek az alkotó tudatban szimultán vannak jelen, szimultán fejtik ki hatásukat a tervezés egész folyamatában, olyan részeket, amelyek egymásra meghatározóan hatnak oda- és vissza, olyan részeket, amelyek szétbogozhatatlanul hatják át egymást, milyen egymásutániságban tárgyaljuk. A tervezési folyamatot vezető-szervező építész – különösen a munkafolyamat megkezdésekor –, egyszerre álmodja az épületet kívülről és belülről. Aligha tudja elmondani, hogy mikor melyik aspektus élvez prioritást. Leírásban követhetetlen gyorsasággal váltják egymást a térformálási ideák, amíg annyira kezd tisztulni a kép, hogy legalább a lehetetlen megoldások kezdenek számításon kívül maradni.

A végső megoldás kidolgozásában, persze esetenként változó lehet a külső és belső megközelítés arányának megoszlása. Szerencsés esetben nincsenek külső megkötöttségek: nincsenek előírt párkánymagasságok, nincsenek korlátok az épület vízszintes kiterjedésében és nincsenek kivitelezői makacskodások. Ez a konstelláció azonban ezer eset közül egyben ha előfordul. Sokkal valószínűbb, hogy alkalmazkodni kell egy szorosan épült belváros, vagy egy más főfunkciójú épület-együttes (pl. egyetem, kultúrközpont, üzletsor stb.) kialakításának káoszához és hogy alkalmazkodni kell valamely – rajtunk kívülálló okból meghatározott – kivitelezőnek a technológiai színvonalához, eszköz- és anyag készletéhez, begyakorlottságához és üzleti érdekeihez.

A felsoroltak mellett szinte eltörpülni látszik az egyetlen érdembeli szempont: a tényleges tartalom, a funkcionális belső rend. Noha, ennek kellene az elsődlegesnek lennie. Végletes fogalmazásban azt mondhatnánk: a könyvtáros feladata, hogy tetszése szerinti rendben és mennyiségben állítsa fel a bútorait, amelyeket szükségesnek ítél: az építész feladata pedig az, hogy ezeket az ilyen módon felállított bútorokat a bennük tárolt anyagokat és a köztük mozgó embereket védje meg a természet – az időjárás – és a társadalom deviáns elemeinek ártalmaitól, de olymódon, hogy a rendeltetésszerű használat feltételeit (a fényt, hőmérsékletet, levegőt, csendet) biztosítsa.

Ebben az értelemben a könyvtáros elsőszámú munkatársa a belsőépítész, aki a jó bútorokat és a célszerű elrendezést segíti megteremteni. Csak ezután következik az építész, aki – sajnálatos módon – sohasem javíthat, mindenkor csak ronthat, az eszmeileg kifogástalan megoldáson. És annál tehetségesebb, minél kevésbé lehet ezt észrevenni.

Természetesen előfordulhat, hogy a belső funkcionális rendből kiszerkesztett épületideál a külső környezettel összeegyeztethetetlennek bizonyul. Ekkor kezdődnek azok a mérlegelések, amelyek arra hivatottak, hogy a belülről még és a kívülről már elfogadható feltételeket meghatározzák. Ha ilyeneket nem sikerül találni, akkor az egész folyamatot új környezetbe helyezve kell megismételni.

E fejezet keretében ahhoz kínálunk tanácsokat, hogy a bútorokat hogyan szervezzük és milyen teljesítményeket várjunk el az épületektől, illetve az épületszerkezeti elemektől.

AZ ÉPÍTÉSZETI-TÉRBELI FORMA

A könyvtári belső tér építészeti-térbeli megformálásában tapasztalható egy ellentmondás, amelyhez hasonló probléma csak az áruházak építésénél tapasztalható. Itt azon-

ban sarkítottabban jelentkezik e gond. A könyvtár – legalábbis a nagykönyvtár – középület. De olyan középület, amelyben egyéni, parciális tevékenység folyik, amelyben a főfunkció az egyes személyek találkozása, egy, vagy több-kevesebb művel. Ha van is szerepe a közösségi tevékenységi formának, ez mindenkor szekundér jellegű a főfunkcióhoz viszonyítva.

A középülettel kapcsolatos térbeli-szerkezeti előképeink – évezredek óta alakult hagyomány folytán – nagy léptékű tereket, ezekkel arányos belmagasságokat sugallnak a beidegződéseinken át. Ettől a sugallattól a teremkönyvtárak alkotói évszázadokon át nem tudtak – talán nem is akartak – megszabadulni. Korunk könyvtárépítője azonban kénytelen lemondani a belmagasságok reprezentatív erejéből, mert a könyvek milliói nyomán elképesztő kubatúrájú épületek válnának szükségessé. A könyvtárépület hármas tagoltságának klasszikus elve ideig-óráig elodázta a fordulatot: kialakultak az üzemi jellegű zárt raktárak – 2,20 m-es belmagassággal – leváltak az irodák, és így az olvasóteremben még lehetett tartani a templom-hajókra emlékeztető méreteket (BMEKK).

Napjaink könyvtárosa azonban egyre kevésbé tud lépést tartani az olvasók igényeinek növekedésével, a látogatók öntevékenységét kell igénybe vennie saját maga tehermentesítésére, érdemibb feladatok teljesítéséhez. Ily módon arra kényszerül, hogy az egyre terjedelmesebb raktárakat is megnyissa az olvasók előtt, ezeket a tereket is az olvasószolgálat nyilvános övezetébe kapcsolja be. A raktár megformálása iránti igény az olvasótermekéhez közeledik, elmosódik a kicsikart különbség. Ezt a folyamatot erősíti a társadalom egészének etikai érése, és a civilizációs eszközök terjedésének, elérhetőségének javulása. Vonatkozik ez elsősorban a könyvre, de a másoló berendezésekre is.

Az olvasókba vetett – olykor csak kényszerű – hit eredményeként szaporodnak a raktárakba berendezett munkahelyek, és az olvasótermekben elhelyezett könyvek. Az olvasótermek magassága csökken, a raktáraké növekszik. Ezt a folyamatot az építész is látni kényszerül. Az ellentmondás alól megpróbál kitérni oly módon, hogy két-három szintet egy légtérbe kapcsol össze, aminek azután a könyvtáros látja kárát, de már későn. A reprezentatív belmagasságú terek felső légrétegeiben a legigényesebb gépi technika ellenére sem sikerül biztosítani olyan hőmérséklet és nedvességviszonyokat, amely a papír elvárható élettartamát ne rövidítené.

A könyvtári belső tér formálásának során tudatosítanunk kell azt a tapasztalatot, hogy a középületi jelleget kifejező reprezentáció eszköze nem lehet a belmagasság növelése; más eszközöket kell fokozottabban latba vetni. Nemesebb anyagokat, gondos kivitelt, időálló dekorációt.

ÉPÍTŐANYAGOK ÉS FAKTURÁK

Amikor a könyvtári enteriőrökben alkalmazott építőanyagok tulajdonságait végiggondoljuk, szembe kell néznünk egy tudatosult, vagy tudattalan félelemmel: a könyvet anyagi minőségében kell szemügyre vennünk. Triviálisnak tűnik talán ez a szemlélet, de itt, ebben az összefüggésben nem lehet elhanyagolni a könyv anyagi mivoltát. Számos kitűnő belső építésszel megtörtént, hogy mindössze néhány napig gyönyörködhetett a dé-

delgetve alkotott könyvtárban; a műszaki átadás napjától addig a pillanatig, amíg a könyvtáros vette birtokba a bútorokat. Ekkor a könyvek tömege jelent meg ott, ahol korábban csupán bútorfelületek voltak láthatók és a könyvek fakturája összezúzott minden gyönyörű álmot.

A könyvtári belső tér megtervezésénél minden esetben tudatosan számításba kell venni azt a hatást, amelyet az esetenként adott gyüjtemények, vagy azoknak egyes részei a szemlélőre gyakorolhatnak. Többnyire abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a tervezés megindulásának pillanatában mintát vehetünk a jövendőből, hiszen nagyon ritkán építünk olyan könyvtárat, amelynek gyüjteménye frissebb lehetne a falaknál. Ettől a helyszíni szemlétől függően dönthetünk arról, hogy milyen mértékben engedjük érvényesülni a könyvek tömegét, vagy milyen mértékben törekedjünk arra, hogy minél eltakartabban kezeljük ezt a „matériát". Ebben a vonatkozásban megengedhetjük magunknak azt az egyébként abszurdnak minősíthető szemléletet, hogy a könyvkötő műhelyeket belső építészeti eszközként vegyük számításba.

Ennek az ötletnek a felvetésekor távol áll tőlünk az a gondolat, hogy valamely szabványosított uniformisba bújtatott könyvsorok eszményét hirdessük. Semmi sem lehet lehangolóbb, mint a budapesti parlamenti könyvtár olvasótermében makulátlan kötésben sorakozó, falburkolat-szerűen felhordott jegyzőkönyv milliárd. Az elrettentésül idézett példa anyagának egyetlen mentsége, hogy nem is minősíthető igazán könyvtári állománynak. Levéltárinak inkább, s ez most nem témánk.

Amikor a könyvállományt, mint enteriör képező anyagot vesszük szemügyre, meg kell állapítanunk, hogy az egyes könyvtártípusok gyüjteményei markáns különbséget mutathatnak. Elég, ha egyetlen pillanatra emlékezetünkbe idézzük bármely műemléki könyvtár állományának képét, és feltűnik, hogy miben különbözik korunk könyvtárainak belsőitől, hogy a könyvek halmazának kortól és anyagtól függő sajátos koloritja és fakturája van. Azonban a mai könyvtárak képe sem egységes. Más a szakkönyvtár és más a közművelődési könyvtár állományának látványa. A különbség megmutatkozik a könyvek gerincméret gyakoriságában, vastagságában, szinezésében és kivitelében. Szakkönyvtárak állományában túlnyomó a 26–30 cm gerincméretű formátum. A testes kötetek mellett számottevő arányban – olykor döntő többségben – található füzet jellegű, egy ív körüli terjedelmű anyag. Minél speciálisabb témával foglalkozó műről van szó, annál kevesebb használóját feltételezi a kiadó, annál igénytelenebb kivitellel éri be. A tekintélyesebb kiadványok, kézikönyvek presztizsének fokozására viszont előszeretettel alkalmazzák a sötétebb tónusú könyvkötő anyagokat.

Közművelődési könyvtár állományában a szélesebb közönségnek szánt kiadványok halmozódnak fel. Ezek között viszont a 17–21 cm-es gerincméret a leggyakoribb. Kisebb arányban gyűlnek be brosurák. A várhatóan nagyobb olvasottság reményében gyakoribb a keménykötés. A valóban forgandó könyveknél a kiadói kötéstől eltérő, speciális könyvtári kötés készül. Egyes könyvtárakban higiénés megfontolásokból fóliaborítás egységesíti az állomány minden darabját. Végül pedig szinesebbnek – ha úgy tetszik: tarkábbnak – tűnik a gerincek tömegének összképe.

Fakturaképző hatása van az állomány rendszerezési elvének is. Az ún. mechanikus raktári rendbe sorolt állomány a dokumentumokat gerincméret szerinti kategóriákba

csoportosítja. Az egyes polcokon közel azonos méretű könyvek sorakoznak. Betűrendben, vagy tematikus rendben szabadpolcra helyezett állomány esetén viszont lazább hatású a könyvek látványa. Különösen akkor, ha a folyamatos gyarapodás részére sok helyen hagynak szabad polcszakaszokat. Ilyen elrendezés mellett érvényesül az állványzat képe is. Míg viszont az előző típusban kevésbé.

Az enteriör harmóniájának megteremtésében tehát nagyon sok múlhat azon, hogy milyen mértékben és milyen értelemben jut érvényre az állomány látványa. Ezt a látványt – a könyvtáros közreműködésével – bizonyos határok között módosítani is lehet. Különösen akkor, ha a könyvtárnak saját könyvkötő műhelye van, vagy rendszeresen ugyanazon külső céggel dolgoztat. Ilyen feltétel mellett kijelölhető a színskálának valamely intervalluma azzal a céllal, hogy az alkalmazott könyvkötő anyagok ezt a színcsoportot dominánssá tegyék a fakturában. Ez nem jelentheti a teljes állomány uniformizálását, csupán azt, hogy valamely spontán kialakult jelleget markánsabbá lehet tenni. A különböző állományrészekre csak abban az esetben szabad más-más szintartományt kijelölni, ha nagy méretű gyüjteményről van szó, amelyben a különböző állományrészek elkülönített terekbe kerülnek és az a célunk, hogy ezeknek a tereknek a szinezését is elkülönítsük. Ilyen értelmű döntést azonban csak akkor szabad hozni, ha van arra biztosíték, hogy ez a döntés az egyéb vonatkozásban megkövetelt flexibilitás érvényesülését nem akadályozza a későbbiekben. Az állomány fakturájának módosításában szerepet kaphatnak a szignatúrák. Az öntapadó, vagy egyéb módon felragasztott etikettek a kereskedelmi kínálattól és a könyvtáros ízlésétől függően ronthatják, vagy javíthatják az egész enteriör leghangsúlyosabb elemének, a könyvnek a megjelenését. A könyvtáros által leggyakrabban elkövetett önkéntelen hiba: visszaélés a színek kínálatával, s minden lehetséges szín legharsányabb változatának alkalmazása a különböző irodalomszakok, vagy használati szabályok (prézens, ill. kölcsönzési jelleg) feltüntetésére.

Az etikettek bár viszonylag kisméretűek, mégis hangsúlyossá válhatnak annak következtében, hogy megjelennek az állomány minden egyes darabjának gerincén. Arra is képesek, hogy bizonyos szemszögből a bútoroknál is jobban érvényesüljenek. Egy könyvvel megrakott állványból csupán a polcok élei látszanak. Vagy, ha ezekre feliratokat rögzítünk akkor ezek is eltűnnek. Nem így az etikettek, amelyek mérete a polcélek szélességét meghaladja, láthatósága pedig a választott színek függvényében dominánssá válhat.

Fakturamódosító szerepük lehet a brosurák tárolására alkalmazható tékáknak, „papucsok"-nak. Ezek, ha következetes igénnyel kerülnek alkalmazásra, akkor igen jó szolgálatot tehetnek a leglehangolóbb elemek eltüntetésével, vagy feljavításával.

Az állományt követően a legnagyobb elvi jelentőséget az olvasóasztalok felületének kell tulajdonítanunk a könyvtári enteriörben alkalmazott anyagok fakturái tekintetében.

Ez a felületelem számottevő komponense a belső tér látványának. Csúcsforgalmi időszakban kevésbé, minél kevesebb a látogató, annál inkább érvényesül. E felülettel szemben elvi követelmény, hogy ne legyen magasfényű, mert azzal szembe tükrözné a fényforrásokat, fárasztaná az olvasót. További követelmény, hogy legyen kopásálló és kevéssé piszkolódó. Egyszínű felületeken a leghalványabb elszineződés is, amelyet egy súlyosabb könyv mozgatása könnyen előidézhet, vagy a legcsekélyebb karcolás is azonnal szembeszökő. Épp ezért szerencsés, ha az asztalfelületnek valamely texturája van. Példá-

ul faerezet, amely a maga szabályos szabálytalanságával a legkedvezőbb mértékben képes elviselni a használatból következő károsodásokat.

A padlófelület fakturája egyenes következménye a vele kapcsolatos dilemma eldöntésének. A kettős követelmény: könnyű takarítás, portalanítás egyfelől,másrészről a belső közlekedés csendesítése, a lépészaj csökkentése. E kettő ellentmond egymásnak. Nagy forgalmú könyvtárban a zajok elnyelését kell fokozottan biztosítani. Erre a szőnyegpadlók szolgálnak. Kisebb szakkönyvtárakban, vagy raktárakban a tisztántartás igénye kerülhet kedvezményezett helyzetbe, minthogy kisebb a zajkeltés gyakorisága, illetve jelentősége (raktárban).

A mennyezet felületképzésében ismét a zajtompítás igénye áll előtérben, de ennek ellentéte itt nem a tisztántartás, hanem a kivitel költsége. Porózus szerkezetű álmennyezettel, vagy textilkárpittal igen jó mértékben lehet csökkenteni a hang visszaverődést. Ezeknek az anyagoknak sajátos fakturája már a látványával is képes a térben elvárható magatartás képzetét felkelteni. A felület tagolása lamellákkal, vagy kazettákkal, továbbá beborítása a fenti anyagokkal különösen jó eredményre vezethet. Persze valószínű, hogy ez kerül a legtöbb pénzbe, mert az épület kubaturájára is kihatással lehet.

A falfelületek kialakításában mutatkozik a legkevesebb probléma. Egyrészt, az egytér elv szerint szerkesztett könyvtárépületben viszonylag kevés fal válik szükségessé. Másrészt ezeknek is legnagyobb részét könyvállványok takarják, vagy a természetes fény irányába néző ablakok képezik. Az állványok teteje és a mennyezet közötti falcsíkok mérete a tér egészére vonatkozó elképzeléstől függően változó magasságú lehet, de a leggyakoribb a jelenlegi gyakorlat szerint egy 80–100 cm széles csík. Ennek a csíknak – ha lehet szerepe, az csak az lehet, hogy a könyvállomány fakturáját ellensúlyozza, kiegyenlítse, vagy módosítsa. Ezt a célt nem szolgálhatja olyan felület, amelynek a könyvekéhez hasonló markáns karaktere van (pl. faragott kő) mert az csak zavaros képet eredményezhet. Ezért az egyszerűségre kell törekedni. Mivel azonban az említett okokból viszonylag kevés falra kell költenünk, bizonnyal megengedhetjük a nemesebb anyagok alkalmazását is, hogy ezzel elkerüljük, vagy ellensúlyozzuk az egyszerűség olykor olcsó hatását.

SZINEK, FÉNYEK ÉS ÁRNYAK

Az állomány spontán, vagy módosított fakturájának függvényében kiválaszthatók a színek. A választás történhet oly módon is, hogy az egész enteriör az állomány dominánsához igazodik, és történhet úgy is, hogy annak ellentétét képezze. De bármilyen szintartományra essen is a választás, a tónusok megválasztásakor még egy igen lényeges tényezőt kell figyelembe venni – a megvilágítást. A megvilágítás módja összefüggésben áll a könyvtár funkciójával, típusával. Ebből következően meghatározó jelentősége van a színek és tónusaik kijelölésében.

A megvilágítás módja (ha véglegesen egyszerű szabályt akarunk megfogalmazni) két tényezőtől függ: az állomány méretétől és forgási sebességétől. Nagy állomány és alacsony forgási sebesség esetén a fő közlekedési vonalak jó általános világítása mellett a helyi világítás kap nagyobb szerepet. Kisebb állományú és nagy forgalmú könyvtárakban a terek

egészére kiterjedő általános világítás szokásos. Ez a főszabály alkalmazható egyes állományrészek vonatkozásában is. Tehát, ha az állomány egészére nem azonosak a fenti ismérvek, akkor egy könyvtáron belül mindkét világítási rendszer számításba kerülhet.

A főszabály érvényesítésének mértékét módosíthatja az épület jellege: a traktusok száma, az épületszerkezet, stb. Régi épületek könyvtári célú átalakításánál gyakran kell alkalmazni helyi világítást, mert a külső határoló falak teherhordó jellegéből következően viszonylag kisebb ablakméretekkel számolhatunk és az ablakok között hamarabb lehet szükséges a mesterséges világítás, mint az ablakok közelében. Nagy mélységű terek középső traktusaiban a nap egésze folyamán szükséges lehet a mesterséges világítás, éspedig a természetes fényhez hasonló szinösszetételű, hogy az átmeneti övezetben, ahol kevert világítással kell számolnunk töretlen maradjon a tér egysége. A fényforrások minőségének, a világítás módjának elhatározása után visszatérhetünk az enteriörben alkalmazni kívánt szinek tónus értékeire. E tekintetben ajánlatos betartani azt az elvet, hogy minél nagyobb teret engedünk a helyi világításnak, annál világosabb tónusokat válasszunk, illetve minél sötétebb szineket alkalmazunk, annál erősebb legyen az általános világítás. Amennyiben azonos szint adunk a olvasóasztaloknak és állványok betű (oldal) felületeinek, úgy annak tónusértéke vagy legyen teljesen azonos, vagy pedig határozottan különüljön el. Ha csak csekély tónuskülönbséget alkalmazunk előfordulhat, hogy a megvilágítás napszakonkénti változásai során megváltozik az enteriör karaktere: vagy a természetes fényben vagy az esti megvilágításban összemosódnak, monotonná válnak a tárgyak.

A kultúrális és oktatási intézmények közül a könyvtár szól leginkább az egyes emberhez. Gyüjteményét, választékát azért bővíti-gyarapítja, hogy a legszélsőségesebb igényeket is ki tudja elégíteni. Ez a mentalitás tükröződhet az enteriör kialakításában is. Vannak fotofil személyiségek, de olyanok is, akik menekülnek a túl erős fénytől. Mindkét magatartásfajta képviselőinek meg kell teremteni az alkalmat arra, hogy jól érezhessék magukat a könyvtár terében.

MŰVÉSZETI ESZKÖZÖK AZ ENTERIÖR EGYSÉGÉNEK MEGOLDÁSÁBAN ÉS MEGTARTÁSÁBAN. AZ ESZKÖZÖK KOMBINÁCIÓINAK ELVEI

Az építészeti-térbeli formák, az építőanyagok és fakturáik, a szinek és megvilágítások csupán egyik csoportja az enteriörképző eszközöknek. Ezeken túl következnek azok az elemek, amelyek az egyes rendeltetését beteljesíteni hivatottak. Ezek között is elsősorban a bútorok, burkolatok, díszítések, és a hangulatmódosító eszközök, végül az épületgépészeti felszerelések. Mindezeknek az e r e d e n d ő e g y s é g é t az építész és társa a belsőépítész hivatott megteremteni, mesterségének tanult szabályai szerint. Itt azonban mégis el kell időznünk, kisebb kitérőt kell tennünk. Mert amennyire szükséges, hogy a könyvtárak tervezéséhez minden lényegeset elmondjunk a könyvtárról az építész hasznára, annyira kívánatos az is, hogy a könyvtárosok is tájékozottak legyenek építészeti alkotó szerepükről és tevékenységükben tudatosság érvényesüljön. Az enteriör képző eszközökkel kapcsolatban tudatosítanunk kell ezeknek időbeli dimenzióit. A viszonylag időtlen

módon létrehozott épületszerkezet keretein belül minden mást többé-kevésbé, lassabban-gyorsabban változó élettartamú komponensnek kell tekintenünk. Az épületben közlekedő személyek nemcsak a szőnyegeket, de még a lépcsőfokok éleit is elkoptatják, a napfény elroncsolja a függönyöket, kifakítja a szineket, az olvasók a kárpitozott ülőbútorokat rongyosra és rozogára ülik, az asztallapok felkarcolódnak, a bútor- és falfelületekre elektrostatikus töltésű porszemek vonnak sötét réteget. Az lehet változó, hogy ezeket a komponenseket milyen időszakonként kell felújítani, de a kényszer változtathatatlan.

A fentieknél gyorsabban változó komponens mindaz az élő – szerves – elem, amelyet a holt tárgyak lazítására a térbe helyezünk: zöld növények, virágok, terráriumok vagy akváriumok. Ezeknek évszakokhoz kötődő változásai után számolnunk kell a belső tér n a p s z a k o n k é n t i változásaival, a nappali és az esti enteriör elemeivel. Végül – a teljesség kedvéért – ide kell sorolnunk azokat az eszközöket is, amelyek egy-egy tér egy-egy pillanatnyi, vagy órányi hangulatát módosítják. Ezek – a hanghatások fakadhatnak egy széphangú óraszerkezettől, vagy valamely elektroakusztikai eszközök komplexumából.

Az időtől független és a szükségszerűen változó komponensek között meghatározatlan helyet foglalnak el a képzőművészeti alkotások. Ezeknek egyrésze az idő múlásával arányosan értékben növekedik. Más része devalválódik, s egyik-másik közömbös marad. Egy képzőművészeti alkotás értéke romolhat, ha a tartalma elavul, vagy visszájára fordul, ha stílusa „kimegy a divatból", ha fizikai kár éri, vagy egyszerűen; nem áll ellen az időnek, ami többnyire kémiai pusztulást jelent.

Nos, bármi legyen a tárgyak, díszek pusztulásának oka, a könyvtárosnak éberen őrködnie kell sorsuk felett, mert a leromlott elemeknek is van enteriörképző hatásuk, de bizonyára ellentétesek az eredetihez viszonyítva. A felújítások során művesen (művelten) kell a könyvtárosnak eljárnia. Ha e tekintetben kételyei vannak saját ismeretei iránt, akkor az enteriör tanult szakembereivel konzultálva hozzon döntéseket.

Az esztétikum normái – mint korábban is utaltunk rá – koronként és tájanként, társadalmanként változóak. A normák között vannak általánosabb érvényűek, és vannak esetlegesebbek. Vannak elviek, és vannak intuitívak, tudatosak és spontán érvényesülők. Egy példával élve; a világnak bármely táján járva találunk példát arra, hogy az ösztönösen díszítő ember a színskála három, négy vagy több alapszínének egymás mellé halmozásával ritmikus váltogatásával kívánja kiváltani a maximális hatást (ami persze egyaránt kelthet gyönyörködést és viszolygást). Vitathatatlan, hogy ez a spontán norma éppen úgy része az esztétikumnak, mint bármely rafinált kánon. Az enteriör naponkénti és sok éves életében a könyvtáros célja épp úgy lehet az is, hogy a készen kapott teret egy újabb, valamely másfajta esztétikumhoz közelítse, mint az, hogy eredeti módján megőrizze. Ha ehhez vannak eszméi, van meggyőződése, akkor azon nem vitatkozhatunk. De ha ilyenek még nem lennének, akkor kínálnunk kell néhányat.

Elsőül a f u n k c i ó k t i s z t e l e t é t . Bármi kerüljön is a térbe, az a tér és az eszközök rendeltetését ne korlátozza. (A zöld növények indáikkal-leveleikkel ne takarják el a könyveket, csipketerítők ne tegyék használhatatlanná az íróasztalokat, hangkuliszszák, háttérzenék ne üldözzék az elmélyülni vágyót, a székekben lehessen huzamosan üldögélni, legyen mód más-más testhelyzetben támaszkodni, más-más izmokat pihentetni, stb., stb.) A dolgok méretei is igazodjanak a rendeltetésükhöz.

Az a r á n y o k t i s z t e l e t e nehezen normázható követelmény. Aligha akad esztéta, aki pl. az aranymetszés szabályait kérje számon egy könyvtári térben. De arra lehet vigyázni, hogy a főfunkció, és az esetleges jellegű elemek aránya az előbbiek javára billenjen: hogy a térben egyenletes legyen a bútorok eloszlása; a közlekedő területek sem zsúfoltabbak, sem tágasabbak ne legyenek a hasznostereknél. Az arányok, a térben alkalmazott eszközök arányainak jelentéshordozó tulajdonságaik vannak. Az arányok függvényében válhat ugyanaz a tér bántóan zsúfolttá, amely más módon kihívóan reprezentatív lehet.

A r i t m u s t i s z t e l e t e a rendezettség hatását kölcsönözheti. Két, három, vagy négy bútor darab, vagy bútorcsoport analóg telepítése, hasonló elrendezése az ismétlődés eszközével fokozza a térélményt, felkelti a tájékozódás lehetőségébe vetett hitet, ami nem utolsó cél egy könyvtárban. A ritmus-teremtési törekvésben gyakran alkalmazott rendezési elv a szimmetria. Könnyű, de kockázatos eszköz. Csak akkor engedhető meg, ha a dolgok lényegéből következik. Az olvasótermi asztalok szimmetrikus elrendezése például csak akkor engedhető meg, ha a jobb és balkezes látogatók aránya közel megegyezik (ami alig valószínű) vagy ha elhanyagolható a természetes világítás iránya és aránya.

A d í s z í t é s t i s z t e l e t e . Leginkább arra vonatkozik, hogy normái nem logikai eredetűek. Ugyanakkor dialektikusan változóak. Ismételten a burjánzás irányába haladnak, majd ismételten a „tabula rasa" dictiójához térnek vissza. Bárhol tartson is ez a folyamat az adott enteriör megalkotásakor, a díszítés funkciót kaphat. Egységbe foglalhat mindent, ami az enteriörben megjelenik. Ebben az értelemben persze díszítésnek minősülnek azok a stiláris jegyek is, amelyek a berendezést képező egyes bútorok lényegéből, szerkezetéből következnek. Tehát díszítő értelemben vehetjük számba a csőprofilt, a négyzetlap metszetű zártszelvényt, akár nikkelezve, akár feketére, akár szinesre lakkozva, ha az minden bútoron megmutatkozik. De ilyen egységteremtő, összetartozást kifejező eszköz lehet a bútorsarkoknak azonos ívű lekerekítése, vagy szögletes tompítása is. A könyvtári térben igen nagy számban kívánatos feliratok betűtípusai, kivitelezése dísz is, és összetartozást, kohéziót teremtő erő is lehet. Természetesen szerepet játszhatnak egyéb, szorosabban vett értelemben díszítésnek minősülő eljárások is, akár a mértéktelenség mértékéig is, ha a környező kultúra ezt sugallja. Ennek megítélése persze már nem tartozhat e tanulmány keretébe, hiszen művészetről, annak legmélyebb kérdéseiről és részleteiről van szó.

A h a m i s í t á s t i s z t e l e t e . Kissé bizarr követelmény, de szóra érdemes. Két nagyobb eltérő kategóriáját kell figyelemre méltatni: a sekélyeset és a nagyvonalút. Amilyen jó hatású lehet az utóbbi, olyan rossz a másik.

Sekélyes hamisításról van szó, ha a habarcsos vakolatra olajfestékkel márvány erezetet, téglaburkolatot vagy tapétával ciklop köveket hordanak fel. Ebbe a kategóriába tartozik az is, ha a pvc padlóburkolat parkettát, vagy intarziát mímel. Egyik sem lesz értékesebb, csupán hamisabb.

A nagyvonalú hamisítás más minőséget hoz létre. Gondoljunk a régi teremkönyvtárak boltozott mennyezetein felhasadó kék egekre, felhőkön támaszkodó, mitoszi hősökre és szimbolumokra, vagy gondoljunk a falsíkokat terekké csaló perspektív freskókra.

Eszünkbe sem jut, hogy ez csalás, hiszen olyan természetes, hogy az! És elfogadjuk a játékot, hagyjuk becsapni magunkat a játék örömeért, mint a színházban és a művészetekben általában.

Napjainkban is szokás az ablakon át valóban látható olykor lehangoló látvány helyett egészségesebbet láttatni diapozitív filmfóliákkal, nyomatokkal. Bár ezek éppen a határán állnak a csalás fent említett két kategóriájának, s gyakran csak a szemlélő dolga, hogy melyikbe sorolja őket.

AZ ENTERIÖR TÉRBELI STRUKTURÁJÁNAK FORMÁLÁSA

Az előzőekben, érintőleg szó esett a könyvtári tér belső ellentmondásáról, a középület jelleg és a funkció, a hasznos belmagasság kérdéséről. A továbbiakban részletesebben kitérünk arra, hogy a belső tér ideája milyen módon hat vissza az épület egészére és ezen belül elsősorban az épület-szerkezetekre, az egyes terek és tércsoportok arányaira, kapcsolataira. E fejezetben axiomaszerűen elfogadottnak tekintjük a modul-hálóban történő szerkesztést, és az épület teherhordó szerkezetének pillérhálószerű kialakítását. Ez a két feltételezés a világszerte egységesülő építési technológia ismeretében jogos, és a könyvtári funkcióval nem áll ellentétben. A könyvtárépület egyik jellegzetessége az átlagos lakó-, iroda-, és középületekhez viszonyítva az átlagon felüli födémterhelés. A berendezés zsúfoltságának függvényében nem ritka a 600–1000 kg/m^2 teherbíró képesség, sőt tömörraktárakban 2500 kg/m^2 is lehet ez az érték. A rendhagyó igénybevétel miatt a födémszerkezetek vastagságát csak akkor lehet gazdaságos keretek között tartani, ha a függőleges alátámasztás viszonylag sűrű. Ez a követelmény nem kielégíthetetlen, mert a térben álló pillérek a könyvtári funkció beteljesedését nem gátolják, és a többnyire sűrű bútorzat között elenyésző jelentőségüek, esztétikailag sem zavarók.

ENTERIÖR ÉS AZ ÉPÜLETSZERKEZET

Az építéstervezési modulháló nemzetközileg legelterjedtebb egysége a 0,3 m. Az előregyártott épületszerkezetek, épületgépészeti berendezések többségét e méretnek egész-számú többszöröseiben alakítják ki. Egyes országokban kedvelt többszörös egység az 1,2 m; más országokban az 1,5 m. Ezeknek közös többszörösei, a 6,0 m és a 12,0 m különösen gyakorian fordulnak elő. Szokásosak még a 7,2 és a 8,4 m-es szerkezetek is.

Az ezek közötti választást predeterminálhatja egy, vagy több külső körülmény. De – szerencsés esetben – diktálhatja a belső funkcionális rend is.

Ekkor ismét rögzítenünk kell egy talán triviális igazságot: könyvtárban a legkarakterisztikusabb bútor a könyvállvány, s az épületet ehhez, ennek méreteihez kell igazítani.

A könyvállványok rendszere – minél nagyobb a könyvtár, annál jellemzőbb mértékben – egymással párhuzamosan közlekedő utak mellé szerveződik. Az egymással párhuzamosan sorakozó könyvállványok ritmikus távolsága az állványokon tárolt könyvek jellemző méreteiből és az állványok között közlekedő személyek számától függ. Olyan belső, elzárt raktárban, amelyben csak a könyvtáros közlekedik, s ahol átlagos méretű

könyveket őriznek, 1,10 m állványtengely távolság is elegendő lehet – helyszűke esetén. De teljesen kielégítő modullal egybevágó 1,20 m-es érték. Ha számolni kell azzal, hogy az állványok közötti folyosószakaszokon két-két személynek – olykor – el kell férni egymás mellett, akkor a tengelytávolságot minimálisan 1,50 m-ben, lehetőség szerint azonban 1,80 m-ben kell meghatározni. Igényes szinvonalú közösségi terekben nagyforgalmú szabadpolcos könyvkiválasztó övezetben 2,00 m körüli, vagy még ennél is nagyobb tengelytávolság szokásos. (A tengelytávolság az állványok közötti folyosók hosszával is összefügg. Ha hosszabb a folyosó gyakoribb a közlekedők találkozásának valószínűsége, szélesebb, tágasabb méretezés kívánkozik.)

Minél nagyobb a könyvtár, annál valószínűbb, hogy többféle állványtengely távolság kerül alkalmazásra. Az épületszerkezetnek pedig lehetővé kell tennie mind a sűrűbb, mind a ritkább állványozást. Ezért a szerkezet modulhálóját úgy kell megválasztani, hogy annak mérete az alkalmazandó tengelytávolságok közös többszöröse legyen. Éspedig általában a legkisebb közös többszörös, mert ezen az áron érhető el a födémszerkezet vastagságának csökkentése.

K ö z m ű v e l ő d é s i könyvtárakban a 6,00 m-es pillértengelytávolságot választják előszeretettel, mert az 1,2; 1,5; 2,0 m-es közöket kínál. Az állomány volumenéhez viszonyítva kisforgalmú s z a k k ö n y v t á r a k építéséhez a 7,2 m-es szerkezet az 1,2, 1,44 és 1,8 m-es tengelytávolságok lehetőségét kínálja.

A könyvtár építésben gyakran hangoztatott elv, a flexibilitás igénye, arra kényszeríti a tervezőt, hogy az alaprajzi sík mindkét kiterjedésének irányába azonos kiosztású modulhálót, és épületszerkezet-rendszert válasszon, mert csak ezen az áron biztosíthatja, hogy a létrejövő belső térben az állványok telepítésének rendje 90°-kal elforgatott módon is zavartalan legyen.

A kétoldalas – térben álló – könyvállványok vastagsága (0,42 vagy 0,50 m) a könyvek leggyakoribb méreteiből következik, de egyúttal az épületszerkezeti méretekre is hatással van. A térben álló pillér vastagsága is ehhez kell, hogy igazodjék. Mégpedig vízszintes méretének mindkét kiterjedésében, a fenti értéken belül célszerű maradnia, ismét csak a bútorozás átrendezhetőségének, a flexibilitásnak érdekében.

A teherhordó szerkezeteket követően a külső térhatárolókra, az ablakokra és falakra kell figyelmet fordítani. A modern építészet kánonjának egyik pontja gyakran sarkallja az építészeket a szalagablakok és ablakfüggöny-falak eltúlzására. Ez az idea a belső tér kihasználásakor bosszulja meg magát. Az ablakok közelébe nem lehet állványokat telepíteni, s egy tágasra méretezett térről könnyen kiderülhet, hogy képtelen a rendeltetését teljesíteni, a kívánt mennyiségű állomány nem helyezhető el benne. Ezért gondosan mérlegelni kell, hogy a külső határoló felületnek mely szakaszain kívánható meg, ablak helyett tömör falfelület. Például a sarkok közelében az egyik síkban feltétlenül, akár hat métert is meghaladó hosszúságban.

Általában tapasztalható, hogy minél nagyobb kötetszám tervezendő egy alaprajzi egységre, annál kevesebb ablak felület kívánatos. Ami természetesen nem jelentheti azt, hogy az olvasókat sötét terekbe kell kényszeríteni. Az ablakok és az olvasóhelyek együttesét ettől a szabálytól függetlenül kielégítően kell kialakítani.

A KÖNYVTÁRI BELSŐ TÉR ÉPÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS ELVEI ÉS MÓDSZEREI

A könyvtárépület tereiben igen nagy jelentőséget hordoznak a bútorok. Szinte bármilyen építészeti térből lehet könyvtárat csinálni jó bútorokkal, de a legjobb építészeti eszközök sem feledtetik a butorzat gyengéit, ha ilyenek vannak. A könyvtári bútorzat egyik sajátossága, a viszonylagos sűrűség, olyan tényező, amelynek ismét lehetnek épületszerkezeti konzekvenciái. Itt most nem a födémterhelés már említett mértékére utalunk, hanem a bútorok lábainak jelentőségét szeretnénk tudatosítani. Éspedig egy olyan szempontból, amely az ipari fejlettségnek csak egy viszonylag magas fokán kap hangsúlyt, de akkor elkerülhetetlenül. Ez pedig az épület üzemeltetése során felmerülő, elvi jelentőségű napi kérdés: a tisztántartás, a takarítás. A modern, nagygépes takarító technológia szószerinti összeütközésbe kerül a bútorok lábaival, mint sarok-képző elemekkel. Az épület és bútor tervezésének ez a szempontja a kórház és a szálloda építés területén már számottevő tapasztalatokat és kialakult módszereket eredményezett. Általánosan megfogalmazott céllá vált a bútorlábak számának – viszonylagos – csökkentése. Ennek eredményeként terjednek gyorsan a beépített bútorok – ami ellentmond a flexibilitás elvének. Terjednek a csökkentett számú lábbal készült bútorok. Könyvtári állványok esetén ez azt jelenti, hogy míg korábban minden egy méter körüli hosszúságú állványszakaszt közvetlenül a padlóra támasztottunk, addig a jövőben egyre nagyobb lesz az igény arra, hogy például három méter körüli hosszúságú állványszakaszokat képezzünk, amelyek 50%-kal csökkenthetik az inkriminált lábak számát. E gondolatmenet végén logikusan jelenik meg az ötlet, hogy a bútorokat sokkal célszerűbb lenne függeszteni, mint felállítani. És ebben az esetben az állványok összsúlya és hasznos terhe az egyes helyiségeknél nem az alsó, hanem a felettes födém szerkezetének adódik át. Ez pedig ismét épületszerkezeti kérdés, megnövelve annak a gondjával, hogy a mennyezeten a flexibilitást is lehetővé tevő sűrű háló formájában biztosítani kell a felfüggesztés csatlakozó-pontjait.

Ennek a kérdésnek megoldásához sem alakult ki egységes, egyértelmű recept. De az eldöntése az egyes konkrét tervezési feladatok esetében korábban esedékes mint az épületszerkezet statikai számításainak megkezdése. Azt is lehet mondani, hogy a tervezés gondolatmenetét a legutolsó munkafolyamat – a takarítás – technológiájának függvényében kell megkezdeni.

A BELSŐ TÉR TAGOLÁSA

A belső tér tagolására számos eszköz használatos. Elsősorban falakra szoktunk gondolni ezzel kapcsolatban, pedig nehéz pontosan megmondani, hol kezdődik az igazi fal, és milyen az „igazi" fal. Eszközeinket célszerű úgy csoportosítani, hogy azok más-más minőségű izolációra képesek.

A tökéletes fal átláthatatlan, szegelhető, teherbíró, színezhető, hő-, és hangszigetelő (sugárálló, golyóálló stb.). Bizonyos tekintetben hasonló teljesítőképességű lehet egy két-

rétegű üvegfal, egy, vagy mindkét oldalán függönytakaróval. Ennek az eszközkombinációnak azonban meg van az a többlete, hogy átláthatóság dolgában időszakosan tetszőlegesen, változtatható.

A puszta üvegfal csak a légmozgásokat gátolhatja tökéletesen; a hangot átszivárogtatja, a látványt alig korlátozza. Egy függöny önmagában csupán optikailag határolja le a teret, egy vízmedence, vagy egy kordon zsinór pedig – többé-kevésbé – csak jelképesen. A különböző rendeltetésű tereink illetve térrészeink határoló belső elválasztó vonalain gondosan kell mérlegelnünk, hogy milyen okból és célból, milyen mértékben szükséges az izolálás. Tudatosítanunk kell, hogy minden fal bezártság-érzést kelt (ami olykor persze lehet kívánatos is) és hogy a rajta való áthatolás, a legzajtalanabban működő ajtók esetén is „zajjal" jár, pusztán abból következően is, hogy megváltozik az ajtó nyitás által összekötött terek akusztikája. És persze a legtöbb ajtó nem is minősül zajtalannak.

A könyvtári térben elsődleges tagolási cél, hogy a csendet kívánó terektől és egymástól elhatároljuk azokat, amelyekben szükségszerűen, vagy esetlegesen zajos, hangos tevékenységgel kell számolni (telefonálás, gépírás, megbeszélés, vita, ipari jellegű munka, stb.). További cél a látogató közönség szabad mozgás-körének kijelölése, valamint a különböző légállapotra tervezett üzemű terek (raktárak, műhelyek, WC-k) elhatárolása.

A térhatárolás tekintetében két tényezőnek van kitüntetett jelentősége: az állományvédelem mértékének, valamint a forgalom és a személyzet mennyiségi viszonyának. Az állományvédelem egyrészt az eltulajdonítás és csonkítás megakadályozására irányul, másrészt a dokumentumok anyagi állagának konzerválására. Ez utóbbi szempontjából – a szakértők véleménye szerint – 12–18 C^{o} hőmérsékletű légállapot kívánatos, ami viszont a könyvek közötti tartózkodásban kényelmetlen. Minél kisebb a könyvtár megőrző feladata, és minél nagyobb az egy könyvtároshoz viszonyított forgalom, annál kevésbé kívánatosak a falak. Az egy-tér elv megvalósításának határai elég szélesek lehetnek tehát, de éppen ennek a szabadságnak eredményeként az egyes terek élményében a falak jelenléteinek aránya, jelentősége mérsékelt. A könyvtári enteriör jellegzetessége a más terekhez viszonyítva zsúfolt bútorzatból következik. Ez a bútorzat válik sok tekintetben térképző, térosztó elemmé. Zsúfolódása olyan mértékű is lehet, hogy a teret teljesen betölti, vagy szinte atomi részecskékre szabdalja. Az olvasói övezethez kapcsolódó szabadpolcos állványzat – ha raktárszerű kiképzést nyer – bütü felületeivel határolni képes a teret. Fokozza ezt az, ha az állványközökben helyi világítsra rendezkedik be a könyvtár, és ezért az állványközök többsége, az idő legnagyobb részében sötét, mély nyílásként kapcsolódik.

Természetes térosztó elemként jönnek számításba a magasabb állványok. Ezek elrendezése kétféle módon szolgálhat a tér tagolására: homlokfal-szerűen, és zárttömb formájában. A homlokfalszerű tagolás céljára egyetlen sor kétoldalas állványzat szolgál, amely a külső határoló fal síkjára merőlegesen helyezkedik el, és kisebb optikai egységekre tagolja az ablak-sorok mentén a természetes megvilágítás közelébe telepített olvasóhelyek sávját, amely egyébként hajlamos arra, hogy „kutyanyelv" vagy „nadrágszíj" formát öltsön.

A magas könyvállványok zárt tömbszerű csoportját akkor használjuk térosztó elemként, ha sok traktusos épületszerkezet középső részét kívánjuk körülhatárolni. Abban a traktusban, amelyben már nem számolhatunk azzal, hogy az oldalirányból jövő ter-

mészetes világítás a nap bizonyos szakaszaiban önmagában kielégítő legyen, ahol vagy felülvilágítással, vagy napközben is mesterséges fénnyel kell már számolnunk, ott egy-egy „raktárszerű" sávot közbeiktathatunk. Ezek igen nagy mennyiségű szabadpolcos állomány elhelyezésére adnak módot, és nem gátolják számottevően a belső forgalmat. Csupán optikailag tagolják a teret különböző övezetekre.

Fentiekből következik az is, hogy a térnek azokban a részeiben, amelyekben megőrizni kívánjuk az optikai egységet, az állványok magasságát is korlátok között kell tartanunk. Ellenkező esetben falszerű hatást váltanak ki.

A belső tér szintbeli értelmében vett tagolásával is foglalkoznunk kell. Régi épületek, nagy belmagasságú tereiben, vagy új épületek reprezentatív célból megnövelt belmagasságú tereiben kívánatos lehet a szintbeli tagolás: galéria, karzat, mezanin, podeszt kialakítása. Talajszinten levő (alápincézetlen) helyiségekben, különösen gyermekkönyvtárakban szokásos szint-játék a lépcsős szélű „medence" lemélyítése. Ez utóbbiról sietve meg kell jegyezni, hogy funkcionális rendeltetése is van, ha a könyvtárosok beiktatnak egy-egy mesefelolvasást – az olvasási kultúra elmélyítése, az írott és a mondott szöveg közötti összefüggés érzékeltetése céljából – és ehhez 15–35 főnyi hallgatóság kötetlen helyetfoglalása szolgálatába áll a medence.

A galériák, karzatok, mezzaninek közös célja a férőhely, a könyvek és az olvasók férőhelyének viszonylagos növelése, a kubatúra jobb kihasználása. Ezeknek a méretezésénél törekedni kell arra, hogy a galériák alatt és fölött minimálisan 2,20 m szabad magasság legyen, amelybe nem nyúlnak bele szerkezeti elemek és világító berendezések. Állományvédelmi szempontból pedig számolni kell azzal, hogy a 4,5 m-t meghaladó belmagasságú összefüggő légtérben, ahol az alsószinten elhelyezett ülőbútorok magasságában is biztosítani kell a huzamos ülőfoglalkozáshoz kívánatos hőmérsékletet, ott a mennyezet alatti légrétegben elfogadhatatlan állapot alakul ki. Ezért az állomány tárolására szolgáló bútorok nem közelíthetik meg 0,5 m-nél jobban a mennyezetet. Még így is fennáll annak a veszélye, hogy a bútorok tetejére helyeznek könyveket, amelyek már „belenőnek" a túl meleg és túl száraz légpárnába. Mindez természetesen felesleges óvatosság, ha a megkívánható mértékű légcserét kifogástalan gépi berendezés garantálja.

A podeszt pusztán az építészeti-tér élmény gazdagítására alkalmazott eljárás, amelynek könyvtár technológiai előnyei nincsenek. Minthogy a tér befogadóképességének növeléséhez nem járul hozzá, alapterületi haszonnal nem jár. Hátrányáról viszont lehet beszélni, mert a szintkülönbségből szükségessé váló lépcsők a könyvtáros kézikocsijának – amelyet a visszavett könyvek helyrehordására használ – mozgását akadályozza, és a könyvtár esetenként előforduló mozgáskorlátozott látogatóinak nehézségeit fokozza.

Befejezésül utalnunk kell a negatív tagolás módszerére. A könyvtári enteriör többször említett zsúfolt jellegének, monotóniára hajló jellegének feloldására jó eredménnyel lehet alkalmazni az elhagyások módszerét. Minél nagyobb könyvtárról, minél nagyobb terekről van szó, annál tudatosabban, fokozottabban kell ehhez az eszközhöz folyamodnunk. Az olvasóasztalokkal tömött teremben, méretétől függően egy, két, vagy több asztalcsoport kihagyásához kell venni a „bátorságot" s helyükre más jellegű bútorcsoportokat, például foteleket kell állítani, amelyek éppen úgy az olvasás szolgálatában állnak, csak éppen változatosságot kínálnak. A könyvállványok feszesen sorakozó betűfelületei-

nek ritmusát is érdemes megtörni azzal, hogy egy-egy tengelytávolságot rendhagyó módon megnövelünk, vagy egy-egy állványt teljes egészében elhagyunk. A kihasználatlanul maradó területre növények, vagy ha a forgalom megköveteli ülőbútorok kerülhetnek.

AZ ENTERIÖR KOMPOZÍCIÓJÁNAK ÉPÍTÉSZETI-TÉRBELI MEGJELENÉSE

A könyvtári belső tér értékét két veszély fenyegeti. Az egyik a rendnek, rendszerezettségnek túlhajszolása. Erre a könyvtárosok egy része és az építészek egy része is hajlamos. Ha ez a két hajlam egymást erősítően találkozik össze, akkor katonai díszszemlék lélektelen fegyelme kísérthet meg bennünket a kész térbe lépve. Kétségtelen előnye lehet ennek, hogy mindent okosan és gyorsan meg fogunk találni benne, és pánikszerű gyorsasággal fogunk elmerülni a keresett könyv lapjaiba.

A másik veszély természetesen ennek az ellenkezője, a megoldások túlbonyolítása, a feladatok túlrészletezése. Amire ismét hajlamosak lehetnek a könyvtárosok is, és a szabványosított építészet monotóniája elől menekülő tervezők is. Az így formált térben az a veszély fenyeget, hogy a könyvek felállításának rendjét – abc, szakszám, sorszám, szerző, tárgyszó stb. – a gyakorlatlan látogató nem képes követni, de a gyakorlott sem tájékozódik zavartalanul.

Természetesen meg kell találni azokat a középutakat, amelyekben a terek tagoltsága gazdagítja a térélményt, és segíti a tájékozódást, amely zsúfoltan sem nyüzsgő, de kisforgalomban sem élettelen, amelybe nemcsak a másik ember hozhat otthonosságot, s amelyben a másik ember sem hat zavaróan.

Szakszervezeti könyvtárak vidéken 1971–1974

MÓNUS Imre

A dolgozat minden fogyatékossága abból ered, hogy kénytelen csak a statisztikákból kiindulni, és nem hanyagolhat el egyetlen tényezőt sem, mert ezáltal a másikak értelmetlenek maradnak. Kétségtelen, hogy ez a statisztikai szemlélet emeli a tényhatást, minden megállapítás előtt ott vannak a bizonyító erejű számoszlopok és sorok, de ugyanez okból nehézkessé is teszi a követést.

A tanulmány nem lezárni, sokkal inkább elindítani kívánja a kutatást, a föltárást. Látni fogja majd az olvasó, hogy csak érzékelteti az írás a jelenségeket, de a terjedelmi korlátok miatt azokat valós mélységükig nem tárhatja föl. Ez a későbbi munkákra vár. Számos szakaszt nem lehetett lezárni éppen ezért, mert nincsenek az összefüggések kellő-

en kimunkálva, így további elemzésekre, vizsgálódásokra van szükség. Annyi bizonyos viszont, hogy számos olyan probléma került elő, amelyek eddig nem voltak ismertek, sok olyan, amelyet félreismertünk, és vannak olyanok, amelyek most sürgetik a megoldást, a normák megváltoztatását. Erre céloz az a néhány javaslat, melyek az írásban olvashatók.

A szerző köszönetet mond azoknak a kollégáknak, akik többlet-adatokkal járultak hozzá a tanulmány megírásához.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT

„A szakszervezeti könyvtárak vidéken megyénként alkotnak könyvtári hálózatot." (Szervezeti Szabályzat)

Ez a most annyira egyértelmű megállapítás nem volt mindig az. A 60-as évek derekán szűnt meg a postás, az építő és a közlekedési hálózat, és mára csak a vasutas maradt önálló. Az utóbbi időkben szerveződött újjá a VOLÁN könyvtárai révén egy új ellátási rendszer, beépülve a megyei hálózatba.

Az SzMT központi könyvtár az egész megye hálózati feladatát ellátja szakmaközi jelleggel.

Ez a szakmaköziség sok nehézséget okoz. A sokszektorúság színezi-gazdagítja a munkát, de nehézségeit is jelenti, hisz minden szakma „sajátos" jellegű, a maga szerepéhez igazítja a központi gondolatot.

A vidéken lévő könyvtárak másik számottevő gondja a távolság. Van könyvtár, amely a szomszédos épületben van, de akad, amely 80–120 km-re fekszik. A sokasodó gépkocsik segítenek majd az ellátásban, a gondozásban, de nem oldanak meg mindent, hisz a kapcsolat egyoldalú marad.

AZ ELLÁTANDÓ DOLGOZÓK SZÁMA

Az, hogy egy megyében a szakszervezeti hálózatnak hány dolgozót kell ellátnia, több dolog függvénye: mekkora a terület, az üzemek, munkahelyek szóródása, azok nagysága. Nem közömbös a jelenlévő szakmák összetétele. Győr megyében a dolgozó létszám 144 ezer, és ebből a hálózat ellát 89 ezret, míg a 113 ezer dolgozót foglalkoztató Szabolcsban 41,7 ezret képes a hálózat befogadni, ami az összesnek 61,5 illetve 36,6%-a. Semmiféle számítás nincsen arra nézve, hogy mekkora az optimális ellátottság, a teljes pedig kizárt. Az ellátottság még attól is függ, hogy hány és milyen nagyságrendű könyvtár végez szolgáltatást a lakosság számára is. Pest megyében 140,8 ezer a könyvtárakat igénybevevő létszám, de ebből mindössze 96,3 ezer azoknak a száma, akik könyvtárral ellátott munkahelyen dolgoznak, a többi a lakosság részvétele. Ugyanezért magas Borsod és Fejér megye mutatószáma is.

Az országos átlag 1974-ben 63,5%, ami vagy maga az optimum, vagy nagyon közel áll hozzá. Érdekes, hogy az országos átlag alatti megyékből Baranya, Komárom és Győr ipa-

ri és részben mezőgazdasági, a többi erősen mezőgazdasági jellegű megye.

A szakszervezeti könyvtáraknak le kell mondani arról, hogy – szakmaközi szinten – ellássanak minden dolgozót, még akkor is, ha az irányító szervek némelyikének van ilyen „illúziója". Néhány ágazatban ugyanis magas a létszám, de annyira szétaprózott, hogy elláthatatlanok (pedagógus, közalkalmazott, kereskedelmi, mezőgazdasági stb.).

Az ellátottság fokozására megoldásként kínálkozik a könyvtárak szaporítása. Ezzel javul ugyan az ellátottság, de romlik az ellátás, a gondozás. A szétszórt településeken élők és dolgozók ellátására kézenfekvő a lakóhelyi könyvtárak igénybevétele. Ennek megszervezésére a helyi szakmaközi bizottság sokat tehet.

KÖNYVTÁRTIPUSOK

Az Alapelvek megjelenése óta a könyvtárak száma országosan háromszázzal csökkent, miközben Budapesten százzal nőtt. Az összes könyvtár 66%-a vidéken volt. Az apadással nőtt a megmaradtakban a munka színvonala.

Tanulságos a könyvtárak számának változása

könyvtártípus	1971		1974	
központi könyvtár	18	0,6%	19	0,9%
körzeti könyvtár	24	0,9%	23	1,1%
önálló könyvtár	186	7,9%	157	9,5%
letét I.	298	12,6%	337	16,7%
letét II.	1 841	78,0%	1 433	71,8%
	2 367	100,0%	1 969	100,0%

Csökkent az önálló könyvtárak száma, de nőtt arányuk és megemelkedett az erősebb letétek száma. Sok esetben az átminősítés, azaz az életképtelen önálló könyvtárakból letéti könyvtárak lettek illetve az erős letéteket önállókká léptették elő. A letét II-ből sokat fölszámoltak, illetve előbbre soroltak. A táblázat viszonyszámai azt is jelzik, hogy a folyamat nem zárult le, a tendencia még hat.

Az Alapelvek hatását jól le lehet mérni a letéti könyvtárak 1971. évi adatain, az előző évhez mérten. Ezek szerint egy évvel korábban a letétek száma 2952 volt, ez 2139-re csökkent Budapesttel együtt. A viszonylag nagy csökkenés mutatja, hogy a hálózati központok azonnal nekiláttak a satnya könyvtárak megszüntetéséhez, a jók megerősítéséhez. Ez a tendencia akkor is érvényes ha az egyes megyéket külön-külön vizsgáljuk. Kivétel nélkül ez az elv érvényesül.

Érdemes fölfigyelni arra a néhány számra, amely azt jelzi, hogy mennyire apad vidéken a „vidéken" lévő könyvtárak száma: 1971-ben 613, 1972-ben 584, 1973-ban 549 és 1974-ben 554 volt. Több községben, az ott működő kisüzemekben még mindig találunk önálló könyvtárat is. Ezeknek a megfelelő típusba való átsorolására még nem volt lehetőség. A „vidék" vidéken nehéz helyzetet teremt. Néhány megyében így fest arányuk az összes könyvtár százalékában: Hevesben 33,0, Komáromban 32,4, Nógrádban 36,0,

Pest-ben 38,6, Tolnában 56,5, és Zalában 35,7%. Könnyű belátni, hogy ezeket mindenféle módszertani ellátásban úgy részesíteni, ahogy az elvárható lenne – miközben rendszeresen új és jó állományt is kapnak – lehetetlen. Javul majd valamit a helyzet a hálózati központok gépkocsival való ellátásával, de megnyugtatóan ezzel sem oldódik meg a kérdés.

A letét II-es könyvtárak

Van az adatszolgáltatásban egy olyan kérdés, amelyben kétségtelenül érződik egy kis pejoratív íz, ez az ezer köteten aluliság. Számuk magas:

1971 1 645 könyvtár 69,5%
1972 1 625 könyvtár 10,0%
1973 1 501 könyvtár 65,5%
1974 1 280 könyvtár 63,0%, ezekben már nem szerepelnek a fiókkönyvtárak, azok máshova kerültek a statisztikában.

E kis könyvtárakról nagyon megoszlanak a vélemények. Némelyek nem is tekintik könyvtárnak, mások olyan alapot látnak benne, ami nélkül nem létezhetne a szakszervezeti könyvtári mozgalom. Valójában semmit sem érő gyűjtemények ezek – ha nem kapnak megfelelő gondozást, évente 8–10 alkalommal vagy többször is új és jó könyveket. Ha azonban ezek a követelmények párosulnak ügyszerető könyvtárossal, jó elhelyezéssel, lehet rájuk építeni.

Az ezer kötet képes magát megsokszorozni, ha úgy gondozzák, ahogy kell. Úgy tűnik azonban, hogy a hálózati központoknak eddig jobbára csak arra futotta erejükből, hogy a könyvtárak besorolását tegyék rendbe, és a belső tartalmi kérdések várhatnak magukra.

Szólni kell arról is, hogy – bár az Alapelvek úgy intézkedik, hogy száz főn aluli üzemekben ne legyen könyvtár – mégis elég magas hányad tartozik a kis könyvtárak közé. Példának:

Győr megyében	13 az összes kvt	9,6%-a
Heves megyében	19 az összes kvt	17,4%
Pest megyében	36 az összes kvt	22,0%
Tolna megyében	23 az összes kvt	33,4%
Zala megyében	15 az összes kvt	14,6%

Ez azzal függ össze, hogy a hálózati központnak eredményt kell felmutatnia, össze kell toborozni az olvasókat, és nem lévén nagyobb munkahely, kénytelen a kicsikből pótolni. Az eredményekért folytatott küzdelem azután más oldalon szül bajokat.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK ÉS A LAKOSSÁG

A lakosság számára is kölcsönző könyvtárak száma alacsony, alapvető feladatuk nem is ez. Az utóbbi években mégis erős törekvés mutatkozik arra, hogy kapuikat megnyissák a lakosság előtt, vagy a kifejezetten ipari városokban átvegyék a teljes szolgáltatást. Ennek szép példája a dunaújvárosi, az ózdi és néhány más könyvtár. Igen helyes elv

és érdemes lenne terebélyesíteni. Az ilyen könyvtárak léte viszont lehetetlenné teszi az országos adatok értékelését, nem egyértelműek az eredmények. Másként kell értékelni Borsod és Zala vagy Fejér és Csongrád megyék adatait.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYA

A könyvtártörténeti kutatások egybehangzó állítása szerint a szakszervezetek mindig nagyon bőkezűek voltak, ha könyvtárukba könyvet kellett vásárolni. A régi munkáskönyvtárak berendezéssel nem a legjobban, könyvvel azonban – a kor színvonalán és anyagi erejükhöz mérten – kiválóan voltak ellátva. A könyvvásárláshoz szükséges pénzek előteremtésében nagy lelményességről tettek tanúságot.

A felszabadulás után, a fordulat éve körül indultak meg az üzemekben a szakszervezeti könyvtárak, jórészt a régi vállalati könyvtárakra épülve. Fejlesztésük töretlen volt mintegy 1957-ig, amikor is elkezdődött összevonásuk. A hálózatok létrejöttével az állománygyarapítás is tervszerűbbé vált, aminek gazdasági, de sokkal inkább fontos kultúrpolitikai okai és eredményei születtek.

AZ ÁLLOMÁNY NAGYSÁGA KÖNYVTÁRTIPUSONKÉNT

könyvtártípus	1971		1974	
	kötet* (ezerben)	előző év%	kötet* (ezerben)	előző év%
központi**	364,3	97,5	480,2	105
körzeti**	246,3	111,0	239,4	106
önálló	1 225,3	72,5	1 815,1	127
letét I.	767,0		986,3	108
letét II.	1 096,1	151,7***	935,3	82
Összesen:	3 699,4	105,0	4 456,3	107

Megjegyzés:

**a raktárban lévő állomány december 31-én

***még együtt szerepelt a kettő

A leginkább figyelemre méltó az önálló könyvtárak állományának alakulása a négy évben, valamint az előző évhez képest és csak 1973. jelentett némi visszaesést.

A letét I. fejlődése is töretlen, és az állományalakulás is azt jelzi, hogy ezek a könyvtárak a helyükre kerültek. A letét II. esetében a könyvtárakkal együtt apad azok állománya is, bár még mindig magas, és közel egyötödét adja az összesnek (az olvasókból többet ad!), ellátva ezzel a hálózat végpontján jelentkező igényeket.

AZ ÁLLOMÁNY A TULAJDONJOG SZERINT

Mivel az Alapelvekben megszabottak teljesülését is vizsgáljuk, nem mehetünk el szó nélkül az alábbi táblázat mellett:

könyvtártípus	1971		1974	
	saját	letéti	saját	letéti
	állomány ezer kötetben			
önálló	1178,3	47,0	1773,8	41,3
letét I.	322,4	434,5	422,2	564,7
letét II.	220,7	875,4	205,3	730,0
Összesen:	1721,4	1356,9	473,0	1335,0

Számos összefüggés – és baj – olvasható le ebből a különös összeállításból. Azt láthatjuk, hogy a letétekben a saját állomány még 1974-ben is 32,6%, ami még gyarapszik is! Ugyanakkor vannak olyan „önálló" könyvtárak, amelyek még letéti ellátásban is részesülnek. Ezeknek régen nem szabadna ilyen összekuszáltan lenniök. Az okok között olyanok vannak, hogy nem volt még elég idő tisztázni ezeket a rendetlenségeket, nem adja át a régi fenntartó új ellátásra a könyvtárat – sok helyen a tulajdonjogot! – és így tovább.

Figyelemreméltó ellentéte ezeknek az, hogy sok letét I. és nyilván még több letét II. van, amelynek saját állománya is van, sőt az I. típusnál ez még tetemesen növekszik is! Honnan ez az állomány és miért fölösleges? A könyvek eredetét tekintve nagy része olyan, amely ottmaradt a hálózatba csatoláskor, nem kellett a központnak, vagy nem bírt véle. Gyakran a „tulajdonosok" ragaszkodtak hozzá. Nagy a gyanúm, hogy a mostani gyarapodásnak az a legfőbb oka, hogy a bizományosok, üzemi könyvterjesztők által el nem adott – tán el nem adható – könyvek vándorolnak így a könyvtárakba. Hogy ez a gyakorlat mennyire hibás, azt e sorok olvasójának nem kell bizonygatni. (Bizonyosan akad példa, hogy miközben „zugpénzekből" történik az állomány „növelése", nincsen fedezet a határozatban előírt 8 Ft kiegyenlítésére.)

A KÖNYVVEL VALÓ ELLÁTOTTSÁG

Évek sora óta úgy intézkedik minden állásfoglalás, hogy a szakszervezeti könyvtárakban annyi kötetnek kell lenni, hogy minden ott dolgozóra kettő jusson. 1970-et 100-nak véve, így alakult %-ban az egy dolgozóra jutó ellátottság: 1971 – 105,0; 1972 – 112,1, 1973 – 118,5, 1974 – 127,3. Azaz a fejlődés íve csak 1973-ban tört meg kicsit, de az ütem helyreállott. Országosan úgy áll ez a mutató, hogy egyetlen megye sincsen, ahol két kötet alatt volna az egy főre jutó állomány. Nem tudjuk azonban, hogy milyen értékűek ezek a gyüjtemények, mennyi bennük az elavult, az olvasói érdeklődés hiánya miatt a polcokon porosodó könyv.

Elemezve a kapott sorokat, ismerve a helyzetet, legyen szabad e kérdésben a jövő

számára javaslatot tenni. Kívánatosnak látszik, hogy a két kötetnyi mutatót emeljük magasabbra. Úgy kellene meghatározni a kötetszámot, hogy az megyei szinten legalább három kötet legyen, és ezen belül biztosítani, hogy minden könyvtárban ott legyen a dolgozónkénti két kötet, hiszen a mostani megyei átlag elmossa a letétekben lévő ellátatlanságot. Illetve! Egyre több észrevételt kapunk hálózatunkból, hogy az olyan könyvtárakban, ahol a dolgozók 40–45%-a már aktív olvasó, ott kevés a két kötet, és kívánatosnak látszik az olvasók számához és arányához igazítani a könyvtár nagyságát.

A forgási sebesség csappant, és alig akad megye, ahol pár tizedet javult. Ez – ez is – jelzi az állományokban meghúzódó fékező erejű könyvek jelenlétét. Itt jegyzem meg, hogy a könyvtárak félve élnek az apasztás lehetőségével.

A LETÉTEK ELLÁTÁSA

Egyetlen statisztika sem érdeklődik aziránt, hogy milyen a letétek ellátása, gondozása, nem kérdezi senki, hogy évente hány esetben és mennyi könyvet kapnak, azok összetételéről már nem is szólva. Ez minden hálózat belső ügyének látszik, bár – hitem szerint – nem az.

Nem lévén semmiféle adat, hét megye szives közlése nyomán készített adatsorokból vonjunk le következtetéseket. Meg kell jegyezni, hogy volt közülük, amely az adatszolgáltatás időszakában költözött, máshol vezetőcsere volt stb. Mégis úgy érzem, hogy a szakszervezeti könyvtárak egyik nagy problémáját tükrözik az adatok, érdemes lesz megismerkedni velük.

A következő táblázat föltünteti, hogy 1974-ben a könyvtárak hány %-a kapott 0–4 esetben könyvet, a többi adatsor két évben vizsgálja a kiadás eseteinek számát, és az egy kiadásra jutó kötetszámot.

Megye	1974	1971		1974	
		eset	kötet	eset	kötet
Győr	37%	7,0	15,7	7,3	32,2
Hajdú	76%	1,6	63,5	3,0	71,6
Heves	86%	2,6	39,3	2,3	53,5
Pest	91%	1,5	94,0	1,7	138,0
Tolna	99%	3,0	–	1,0	–
Vas	63%	4,9	32,0	4,3	37,0
Zala	98%	0,5	83,0	1,6	127,0

Örvendetes, hogy a kiadás eseteinek száma a legtöbb megyénél emelkedett, de alatta marad még 1974-ben is az Alapelvekben megszabott elvárásoknak (megjegyzem, hogy Szolnok és Csongrád megyékben végzett számítások is ugyanezt igazolták). El kell gondolkozni a táblázat első oszlopán, hiszen ez azt jelzi, hogy a könyvtárak nagy többsége alig jutott új könyvhöz a vizsgált években, hisz nagyobb részük négy vagy ennél kevesebb alkalommal kapott könyvet. Az ember eltűnődik: hova lesz a központok által beszerzett könyv, ha nem jut el az olvasóhoz a letétek útján? Az egy kiadási alkalomra jutó kötet-

szám fontosabb mutató, mint sokan gondolják, főleg akkor az, ha a letéti könyvtáros válogatja azt össze a központi raktárban. A táblázat arról győz meg, hogy nőtt az egy alkalomra jutó kiadott kötetszám, de jegyezzük meg, hogy a kívánatos érték a 30–40 kötet körül ingadozik. Az ennél nagyobb átlag nem lehet jó, hiszen nem az új könyveket találja a letéti könyvtáros a polcokon. És még mennyi más tényező szenved csorbát a ritkán és nagy tömegben való kiadással!

AZ ÁLLOMÁNY ÖSSZETÉTELE

Nem áll rendelkezésre korábbi adat arra nézve, hogy milyen könyvekből tevődik össze a könyvtárak állománya. Az új statisztika adja az első megközelítően elfogadható képet.

Állománycsoport	kötet (ezer)	%
társadalomtudomány	433,0	10,4
természettudomány	118,3	2,8
műszaki irodalom	176,2	4,2
mezőgazdasági irodalom	33,8	0,8
egyéb ism. terjesztő irodalom	540,8	13,1
Összesen:	1301,9	31,3
szépirodalom	2378,2	57,0
ifjúsági irodalom	484,6	11,7
együtt:	4164,7	100,0

A nem szépirodalom részesedése tehát megközelíti az Alapelvekben előírtakat, de elmarad a tanácsi könyvtárakétól, a társadalomtudomány és a műszaki irodalom a tanácsiakkal szinte azonos. Kevés a természettudományi irodalom. Feltűnik talán, hogy alacsony az ifjúsági könyvek hányadosa. Úgy találja sok szakszervezeti könyvtáros, hogy ez iránt az állománycsoport iránt csappant az érdeklődés, aminek itt föl nem sorolható számos oka van. Figyelmet érdemlő érdeklődés ott van iránta – és ott magas – ahol területi jelleggel működik a könyvtár. A szépirodalom részesedése több mint 10%-kal magasabb a tanácsi könyvtárakénál. Ez könyvtáraink alapfunkciójából fakad.

Összefoglalva az állományról elmondottakat megállapíthatjuk, hogy az Alapelvek óta nagy előrelépés történt, javult az ellátás, de a növekvő olvasói érdeklődés sürgeti, hogy újrafogalmazzuk normáinkat. Az állomány összetétele bizonyosan nem tökéletes, a törzsanyag megléte hiányos. A letétek könyvvel való ellátása meg sem közelíti a kívánalmakat.

Láttuk, hogy mekkora a könyvtárak potenciális olvasótábora, lássuk most a ténylegest is.

Könyvtár	1971 olvasó (ezer)	%	olvasó/ könyvtár	1974 olvasó (ezer)	%	olvasó/ könyvtár
központi	2,4	0,6	132	1,9	0,5	98
körzeti	8,9	2,6	372	12,7	3,3	555
önálló	107,9	29,9	580	166,3	41,7	880
letét I.	80,5	22,3	269	96,0	24,3	286
letét II.	160,4	44,6	87	120,8	30,2	84
Összes:	360,1	100,0	–	397,7	100,0	–

E táblázatból számos következtetés vonható le. Érvényesül benne az Alapelvek – és az egész magyar könyvtárpolitika – néhány fontos rendezői elve: erős könyvtárakat létrehozni, azokat lehetőség szerint jól ellátni. És ennek ellenére – vagy emellett – mégis előjön a szakszervezeti könyvtárak fő létezési formájának a letéti könyvtáraknak fontossága és azok problémái. Az olvasók nagyobb hányadát még 1974-ben is azok hozták. Kétségtelen az eltolódás az önállók felé, de valószínűleg az arányok nem változnak sokat. (A letét II-ben történt csökkenés oka még az is, hogy sok átkerült az önállók fiókjaiba!)

OLVASÓARÁNYOK

Országosan és évente így fest az olvasói arány képe:

Év	Olvasók száma	Arányuk a dolgozókhoz
1971	360 085	29,9
1972	373 563	29,5
1973	380 393	29,2
1974	397 740	27,6

Az olvasók száma kereken 10%-kal emelkedett, és ennek ellenére az arány alacsonyabb, mivel a dolgozók munkába állítása gyorsabb ütemű volt, mint a lehetséges olvasószervezés illetve a könyvtárral való ellátás. Annál is inkább figyelemre méltó ez az arány, mivel időközben nagy területi föladatokat is ellátó könyvtárak léptek be. (Érdemes lenne a kapott hányados okait részletesen fölkutatni.)

AZ OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

A korábbi évekről készített jelentések nem azonos nomenklatúrák alapján állítódtak össze, így a kapott sorok sem értékelhetők teljesen azonosan.

Olvasói csoport	1971	1972	1973	1974
		(százalékban)		
szakmunkás	31,0	32,8	35,2	40,8
segédmunkás	14,3	13,3	14,5	13,6
értelmiségi	11,5	12,4	11,1	23,6
szakmunkás tanuló	7,0	6,3	5,6	4,5
tanuló	15,7	16,5	15,8	11,6
egyéb	20,5	18,7	17,8	5,9

A munkásállományúak aránya összevontan a négy év során 52%-ról 59%-ra nőtt. A szakmunkástanulók csökkenésének oka a megerősödött intézeti könyvtárakban keresendő, viszont ezek munkájának eredménye gyarapítja a munkásállományúak olvasótáborát.

Az értelmiségi kategória viselkedése figyelemre méltó. Nemcsak az az oka a megduplázódott hányadosnak, hogy a statisztikai jelentés most másként fogja ezt föl, hanem az, hogy áramlásuk a könyvtárakba sokkal gyorsabb, számuk az üzemekben gyorsan nő, és ők a könyvek első számú „fogyasztói". A tanulók még mindig magas arányát a területi jellegű könyvtárak együttese eredményezi.

KÖNYVTÁRI MUNKA BRIGÁDOKBAN

A szakszervezeti könyvtárak adatszolgáltatásában már évek óta rákérdezünk arra, hogy hány brigádtag olvasójuk van. Az új statisztikai jelentéssel pontosabb lett az adat is, de többet tudunk annyival is, hogy most ismerjük az olvasó tagok mellett az összes brigádtag számát is, és ebből tudjuk, hogy 1974-ben országosan 33,0%-uk lépett be a könyvtárakba. A hányados akkor is jelentős, ha az olvasóarányhoz (27,6) viszonyítjuk, de akkor imponál igazán, ha 1971-hez viszonyítjuk, mert a kapott eredmény 435%, amit az adatszolgáltatás sokkal szélesebb köre is megemel, de nagy munka is rejlik mögötte. Ennek a munkának a lényege a szakszervezeti könyvtárak alapfunkciójából fakad: olvasóvá nevelni. A brigádtagok a közösség erejével, a könyvtáros nevelőmunkája segítségével, és nem is nagyon titkolt „ráhatás" eredményeként megkedvelik a könyvtárat, a könyvet – az olvasást.

A LÁTOGATÓK SZÁMA ÉS ARÁNYA

A szakszervezeti könyvtárakban évek óta erősödik az a nézet, hogy fontosabb a látogatási átlag figyelése, mint az egy olvasóra jutó kölcsönzésé. Kivált a brigádokkal való foglalkozásban kapott ez fontos szerepet.

A látogatók száma 1971 óta töretlenül emelkedik, az egy olvasóra jutó relatív érték pedig ez:

	1971	1974
önálló	7,8	7,8
letét I.	6,4	6,7
letét II.	5,5	5,5

és átlagban országosan 1971-ben 6,3, 1974-ben 6,65 volt.

Az önálló és letét I. típusú könyvtárak zömében főfoglalkozású vagy részmunkaidős könyvtárosok vannak, akiknek módjuk és lehetőségük van, akiknek kötelességük, hogy olvasóikat rendszeres könyvtárhasználatra szoktassák.

A letét II. esetében számolni kell a sok társadalmi munkás könyvtárossal, akinek idejük és módjuk kevesebb, fölkészültségük hiányossabb, így eredményeik is szerényebbek. Érdekes adatot kapunk, hogy az egyes könyvtártípusok hány %-át adták az összes látogatónak: 1974-ben: központi és körzetiek 4,8, önállók 47,4, letét I-gyek 23,5, letét II 24,3. Már korábban láttuk, hogy a kis, korszerűtlen könyvtárak visszaszorultak, most látjuk ugyanezt a látogatásoknál, bár még mindig egynegyedét fogadják az összesnek.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

Így alakult a két határévben a kölcsönzések száma:

	1971			1974		
könyvtár	ezer kötet	%	Int	ezer kötet	%	Int
központi	55,9	0,9	23,5	72,9	1,6	39,0
körzeti	261,4	4,3	29,2	326,7	4,7	25,6
önálló	2494,2	41,5	23,2	3492,8	51,2	21,0
letét I.	1382,7	23,0	17,2	1593,4	23,3	16,6
letét II.	1837,0	30,3	11,4	1311,0	19,2	10,8
Összes:	6031,2	100,0	16,7	6796,8	100,0	17,1

Számos következtetés rejlik a táblázatban.

1. A könyvtárak nagyságának csökkenésével megcsappan az olvasói érdeklődés. Ez szinte teljesen a könyvtárosok státuszával függ össze, hiszen, ahogy megyünk „felfelé", úgy változik át a főfoglalkozású könyvtáros társadalmi munkássá. Ennek silányabb olvasószolgálat, kevesebb kölcsönzés, kevesebbet olvasó ember lesz az eredménye.

2. Több helyen írtuk már, hogy a magasabban szervezett könyvtár nagyobb munkára képes. Most is látjuk, mennyire megerősödött az önálló könyvtárak részesedése, és mennyire megcsappant a letét II-é (tudjuk már korábbról, hogy a kettő között szervezeti összefüggés is van, lehet.)

3. Kiderítetlen oka lehet annak, hogy az olvasói érdeklődés mindenhol csökkent, a központi könyvtárak kivételével. Az intezítás elégtelen fejlődése bajokat rejt, melyeket kutatni kellene, hiszen ez is magyarázza a látott forgási sebesség csökkenést. Állományainkban nagyobb lehetőség rejlik, mint amennyit kiaknázunk belőle.

4. A hirtelen fölfutott olvasólétszám is ludas lehet abban, hogy az intenzitás elégtelenül halad. Bizonyára sok a nem rendszeresen kölcsönző olvasó. És ezek a bajok az ellátási rendszer végpontján a legnagyobbak.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK MEGOSZLÁSA

A teljes összevetés lehetetlen, 1974-et másként kell vizsgálni a statisztika miatt. A viszonyszámok a két határévben ezt mutatják:

állománycsoport	1971	1974
társadalomtudomány	3,9	4,8
természettudomány	2,8	3,3
műszaki irodalom	3,1	4,1
mezőgazdasági irodalom	1,3	1,7
egyéb ism. terjesztő	10,2	8,9
Összesen:	21,3	22,8
szépirodalom	57,4	66,0
ifjúsági	21,3	11,2
Együtt:	100,0	100,0

Mivel 1974-ben már külön bontásban készült a 14 éven aluliak statisztikája a fentit azzal ki kell egészíteni, és akkor az ismeretterjesztő 20,2, a szépirodalom 59,0, az ifjúsági 20,7%-ra módosul.

Már az állománynál említettük, hogy abban sok kiselejtezésre váró könyv bújik meg. Bizonyítja ezt most a forgalomban, mint az állományban volt (11,7%). Ismereteink szerint ez elsősorban a területi jelleggel működő könyvtárak miatt alakul így. A szépirodalom iránti érdeklődés összhangban van az állomány összetételével.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy sem az állományból, sem a forgalomról nincsen minőségi képünk. Csak személyes észrevételként említem meg, hogy hígul a könyvkiadás is, vele a könyvtárak állománya is, és alapos a gyanúm, hogy a nagy forgalmi emelkedés egyik – ha nem is legnagyobb – tényezője innen ered.

Összefoglalva az olvasószolgálatról elmondottakat megállapíthatjuk, hogy az olvasók száma és aránya növekedett ugyan, de elmarad a lehetőségektől. Figyelemre méltó törekvés az egyes rétegekkel való kiemelt törődés, de ezek körében is nagyon sok még az olvasótartalék.

A látogatók száma és aránya jelentős változáson ment át és ez a nagy könyvtárakban hozott számottevő eredményt.

A kölcsönzött kötetek száma 760 ezerrel nőtt, de alig emelkedett az egy olvasóra jutó kölcsönzés. A kiadott művek megoszlásában a nem-szépirodalom 20,7%-os részesedése alacsony, míg magas a szépirodalomé.

Kívánatos, hogy a könyvtárak a mennyiségi mutatók mellett az eddiginél jóval többet gondoljanak a minőségiekre, kivált a kölcsönzőtevékenység értékelésénél.

A KÖNYVTÁROSOK

A szakszervezeti mozgalomban nagy hagyományai vannak a társadalmi munkának. Könyvtárosaink nagyobb hányada ma is ezekből kerül ki. Jegyezzük meg azonban mindjárt, hogy az eredmények zömét ma már nem ők produkálják, hanem a főhivatásúak. Számuk az elmúlt években jelentősen megnőtt, míg 1971-ben 218-an voltak, számuk 1974-re 346-ra emelkedett, és még mindig sok hiányzik az Alapelvek normáihoz mérten. Egy megyét kivéve mindenütt nőtt a létszám, bár az összesben az arányok még nem kielégítőek.

A tiszteletdíjasok száma és aránya is nőtt, de elmrad az országos részesedés mögött. Ezek között természetesen sok van, aki társadalmi munkásból lépett elő, és élvez némi anyagi juttatást a mozgalomtól. A társadalmi munkások száma és aránya jóval magasabb az országosnál. Számuk is megnőtt, hiszen most kiléptek az ismeretlenségből – az új statisztika miatt – az önálló könyvtárak társadalmi munkás segítői.

Az iskolai végzettség tekintetében könyvtárosaink helyzete nem a legjobb. Egyetemet, főiskolát csak 11,3%, középiskolát 59,1%, nyolc általános 27,8% végzett, és akad 1,8%, akinek még ennyi sincsen. Ez utóbbira alighanem nincsen mentség, de alig akad az előző kategóriára nézve is.

A szakmai képesítés tekintetében még gyatrább a helyzet, és sok éves tapasztalat alapján állapíthatjuk, nem is fog sokat javulni. 1971 óta mindössze a középfokú végzettségűek aránya javult 3%-ot, a többi vagy áll vagy romlott.

Egyetemi szakvégzettsége volt 1974-ben 1,7%-nak, középfokú 8,1%-nak, alapfokú 40,6%-nak, míg szakképesítés nélküli 49,6%.

Az SZMT-könyvtárak és tájiskolák számos tanfolyamot szerveztek, de a kétszerese sem lenne elegendő a mérhetetlen fluktuáció miatt. A tanfolyam szervezése sok energiát köt le, de igazi, végleges eredményt alig hoz.

Aggasztónak ítéljük a középfokot végzettek alacsony számát. Gondoljuk meg, hogy központi, körzeti és önálló könyvtár összesen 199 van, és erre 227 középfokú képesítésű könyvtáros van. Mivel a nagy könyvtárakban általában 1–6 fő van, elgondolható, hogy hány olyan könyvtár létezik, ahol ilyen végzettségű helyett alapfokú képesítésű vagy még ilyennel sem rendelkező dolgozik. Vegyük ehhez hozzá, hogy számos letét I. típusban is középfokú végzettségű dolgozik. A könyvtárosképzés elképesztően alacsony voltát jelzi ez a helyzet is.

Összefoglalva a könyvtárosokról elmondottakat megállapíthatjuk, hogy bár számuk gyarapodott, még messze elmarad a kívánalmaktól. Fokozni kell a tiszteletdíjasok számát, és minden erővel biztosítani, hogy az iskolai végzettség ne lehessen a középiskola alatt, az alapfokú szakmai végzettség pedig követelmény legyen.

GAZDASÁGI ALAPOK

Az Alapelvek egyik fontos célkitűzése volt, hogy iparkodjon olyan normákat megállapítani, amelyek segítségével a könyvtárak és fenntartóik képesek hosszabb távra is meg-

tervezni egy könyvtár jövőjét. Mivel azonban a könyvtárak a legkülönfélébb fenntartók irányítása alatt működnek, az eltérések mégis akkorák, hogy lehetetlen egybevetni az egyes megyéket, azon belül a könyvtárakat. Mondanóimat lényegében tíz megye adatai alapján írom le, bízva benne, hogy ezek annyira jellemzőek, hogy érvényesek a többire is. Az önálló könyvtárakról semmilyen adat sincsen, mivel a begyűjtöttek alkalmazlanok a következtetések levonására.

Az SZMT könyvtárak költségszerkezetére az a jellemző, hogy átlag 42%-ot fordítanak bérjellegű kiadásra, de ezen belül pl. két határérték Baranya megye, ahol ez a hányados csak 22,4 míg Nógrádban 56%-os volt.

A könyvbeszerzésre fordított összeg nagyot nőtt, de az összes költségek %-ában mindössze 10%-ot! Megint nagyok a szélsőségek: Baranyában 23%-a, Győr megyében 40%-a volt az összköltségnek a beszerzésre fordított hányad. Az egyéb (összes többi) költség megoszlása nem rejt semmiféle törvényszerűséget, és sok mindentől függ, hogy hol mekkora összeget tesz ki. El is hanyagoljuk elemzését.

Térjünk vissza a beszerzésre fordított összegekhez. Az Alapelvek nyolc forintban állapítja meg az egy dolgozóra számított keretet 1971-es árszinten. Hol vagyunk ettől! A beszerzésre fordított összegek terén ütemes fejlődés van. Az egy dolgozóra vetített összeg mégis így alakult az évek sorrendjében: 5,45, 5,80, 6,30, 6,90 Ft, ami már jelzi a bajokat, hogy meg sem közelítették az eredmények – a növekedés dacára! – az elvárásokat.

A beszerzési keretek alacsony volta, a növekvő könyvtárak, a romló könyvminőség és a sokasodó olvasó együttes vizsgálata nehéz helyzetről árulkodik, és sürgős intézkedést követel.

HELYISÉG, BERENDEZÉS

Tudjuk, hogy a közművelődési határozat és a törvény megjelenése óta sokat javult a könyvtárak működési körülménye. Szó sincsen valami látványos robbanásról, csak a folyamat megindulásáról, és ami látszik az azért van, mert nagyon alacsony szintről indultunk el. Kitetszik ez abból is, hogy négy év alatt vidéken mindössze 42 könyvtár került önálló helyiségbe, ami az összesnek 30,1%-a. Ez a szám azt jelenti, hogy évente 20 könyvtár, ami azt, hogy megyénként évente egy. Nagyon alacsony mutató, de megindult egy folyamat, ami talán nagyobb lendületet vesz.

A berendezéssel való ellátottság sem jobb, amit nehezít még az is, hogy a kiharcolt pénzért nem mindig lehet bútort és más szükséges fölszerelést venni. Így kerülnek a könyvtárakba ruhásszekrények és vitrinek szabványpolc helyett, hogy a szabadpolcról már ne is szóljunk. Ezért gyakran éveket kell várni, ha már van is helyiség.

Soroljuk ide a gépkocsit is. Ezek fontos kiegészítői a vidéki könyvtári munkának. Velük könnyebb és gyorsabb a gondozás, jobb az ellátás.

Sok mindenről nem esett szó. Pl. arról, hogy növekszik a tájékoztatási igény. Elhallgattuk, hogy könyvtáraink katalógus-helyzete silány, és a legtöbb helyen csak gyűjtik a cédulákat egy készülő katalógushoz. Szorultságból – helyesen – ezek most a városi, megyei

könyvtárakhoz kerülnek, ahol megvan a szükséges apparátus, de sem idő, sem ember nincs hozzá. A könyvtárakba járó folyóiratok föltártsága és felhasználása esetleges, a hírlapolvasók fokozatosan megszünnek.

Sokat kellene beszélni három fontos kérdésről. Első helyen a módszertani munkát említem, ami a legfontosabb része munkánknak, hisz ez teremt kapcsolatot, tartalmas szövetséget a hálózati központ és a tagkönyvtárak között. Mégcsak módszerei sincsenek kidolgozva, gyakorlata pedig instruktoronként változik.

Szólni kellene a propagandamunkáról. Ez alig van, ami mégis fölmutatható – tisztelet a kevés és nívós kivételnek – gyakran silány, de bizonyosan méregdrága, és nincsen arányban a várható eredménnyel a ráfordított pénz és munka.

Fontos eleme a munkának a kapcsolatrendszer, amely nélkül nincsen sem szakszervezeti, még kevésbé könyvtári munka. Ez az összeköttetés gyakran csak személyekre korlátozódik, intézmények vonatkozásában sokszor formális.

Szólni kellett volna a szakszervezeti könyvtárosi pályaképről, amely sokban eltérő a többitől, számos vonatkozásban bonyolultabb és nehezebb, eredményei mégis – éppen ezért – imponálóbbak.

Könyvtárügy a Szovjetunióban
(1917–1977)

RÁCZ Ágnes

A Bibliotecsnoe sztoritel'sztvo v SzSzSzR. (1917–1977 gg.). (Szoszt. K.I. Abramov.) Moszkva, 1977. 55 p. c. kiadvány alapján készült ismertetés.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme óta eltelt 60 év alatt más nagyjelentőségű vívmányok mellett gyökeresen átalakult a Szovjetunióban a lakosság kulturális ellátása is. Már a szovjethatalom első éveiben nagyarányú könyvtárépítés kezdődött, 60 év alatt a lakosságnak csaknem az egészét bevonták a könyvtári ellátásba.

A lenini örökség

A szovjet könyvtári rendszer megteremtésének, a párt és a könyvtárak kapcsolatának, a könyvtárak állami szerepének első kidolgozója V. I. Lenin volt. Alapeszméinek megvalósítására épül a szovjet könyvtárügy.

A szovjet könyvtártudomány nagy munkát végzett a lenini könyvtári örökség összegyűjtése, tanulmányozása és népszerűsítése terén. E munkában legnagyobb érdeme N. K. Krupszkajanak volt, aki több könyvet, cikket szentelt a lenini eszmék terjesztésének. Kruszkaja munkáját a Lenin Könyvtár folytatta, és egy sor művet adott ki a lenini

eszmékből válogatva. A Lenin és a könyvtárügy c. kötet átdolgozott és bővített kiadása a 60. évfordulóra jelent meg, és átfogóan tárgyalja Lenin nézeteit a könyvtárügy különböző területeiről.

A szocialista könyvtárügy és bibliográfia fejlődését meghatározó lenini elvek közül központi helyen áll a kultúra és a népművelés *pártosságának elve*, amely szerint a kulturális és művelődési intézmények – köztük a könyvtárak tevékenységét is – alá kell rendelni a párt irányításának és politikájának. Ez az elv szorosan összekapcsolja a könyvtárügyet a munkásosztály osztályharcával és a szocializmus építésével.

Az SZKP KB 1974. évi könyvtárügyi határozata kiemelte, hogy a fejlett szocializmus körülményei között a könyvtár fő feladata a párt és a kormány politikájának aktív propagandája, a könyv hatékonyabb felhasználásának elősegítése, a sokoldalúan fejlett szocialista ember kiművelése.

Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a *könyvtárügy tervszerű megszervezésének*. Vázolta a könyvtárak szocialista átalakításának tervét, a könyv elosztásának és használatának átszervezését. Megfogalmazta a könyvtári ellátás egységes rendszerének *alapelveit*:

- a széles néptömegek számára hozzáférhető könyvtári hálózat kiépítése egységes állami terv alapján az összes könyvtár bevonásával;
- a könyvtárügy egységes központosított állami irányításának megszervezése, amely a Központi Állami Könyvtári Bizottság vezetésével valósul meg;
- a könyvtári munka racionális megszervezése az olvasók szolgálatának érdekében;
- a dolgozók bevonása a könyvtár és irodalom népszerűsítésébe.

A lenini elvek alapján indult meg a szocialista könyvtárügy kiépítése és fejlesztése, amely gyökeresen különbözött a kapitalista könyvtárszervezési elvektől. A centralizáció terve új jelenség volt a könyvtárügy nemzetközi gyakorlatában, de rövid idő alatt bebizonyította helyességét.

A kommunista párt vezető szerepe a könyvtárügyben

Lenin útmutatására támaszkodva, azokat továbbfejlesztve irányítja a kommunista párt a könyvtárépítés ügyét.

Első lépésként az új kulturális intézmények (könyvtárak, dolgozók iskolái, művelődési otthonok, népegyetemek, tanfolyamok) hálózatát hozták létre.

A polgárháború, majd a szocialista iparosítás idején hozott határozatok a könyvtári bizottságok létrehozásáról, az agitációs propaganda munkáról, valamint a falusi könyvtári munka javításáról, a mozgókönyvtárak számának emeléséről döntöttek.

A 20-as évek végén hozott „Az átlagolvasó könyvvel való ellátásáról" szóló határozat szerint ennek alapvető feltétele a jól szervezett könyvtári hálózat.

1929-ben a népgazdaság átszervezésének feltételei között „A könyvtári munka megjavításáról" hozott határozatban kimondták, hogy minden könyvtár legyen kulturális

központ, amely aktívan részt vesz a tömegek mozgósításában az ötéves terv teljesítése érdekében. A könyvtári munka szinvonalának mutatói a lakosság bevonásának mértéke és a könyvtárak társadalmi szerepének fejlesztése.

„A könyvtárügy helyzetéről és a javítására hozott intézkedésekről" (1959.) c. határozat a könyvtári-bibliográfiai ellátás gyökeres megjavítása érdekében tesz lépéseket, növelni kívánja a könyvtárak oktató, nevelő, népművelő szerepét.

A hatvanas évektől kezdve mindinkább a könyvtári hálózatok továbbfejlesztése, a hálózatok egységesítése, a könyvtári állomány sokoldalú használatának biztosítása, a könyvtárak olvasókkal kapcsolatos tevékenysége, anyagi-műszaki bázisuk erősítése állt a figyelem középpontjában. Foglalkoztak a könyvtárosképzés tökéletesítésével is.

Az 1974-es SZKP KB határozat a könyvtárügy fejlődésének új fokát jelentette: a tervek szerint 1974–1980 között befejezik a közművelődési könyvtárak centralizációját, áttekintik az ágazati és tárcaközi központosított rendszerek létrehozásának feltételeit. Meghatározzák a könyvtári állományok alakításának és használatának, valamint az egységes tárolókönyvtári rendszer létrehozásának új útjait. Létrehozták az Állami Tárcaközi Könyvtári Bizottságot, melynek fő feladata a könyvtárügy egészének egységes irányítása, a könyvtárak munkájának koordinálása és együttműködésük megszervezése.

A könyvtárépítés eredményei

A lakosság könyvtári ellátásának rendszere

A forradalom előtti Oroszország kulturális helyzete igen nyomorúságos volt. A könyvhasználat alá volt rendelve az uralkodó osztályok érdekeinek. 1914 elején kb. 76 ezer könyvtár volt az országban 46 millió egységnyi állománnyal. Mindenki számára hozzáférhető könyvtár azonban mindössze 14 ezer (18%) volt 4,4 milliós állománnyal. Átlagosan 124 olvasó jutott ezekre a könyvtárakra évente. A könyvtárak többsége a központi területeken, városokban működött.

A forradalom győzelme megteremtette a kulturális felemelkedés, az egész dolgozó nép könyvtári ellátásának lehetőségét. Ennek érdekében széles, sokoldalúan fejlett könyvtári hálózat jött létre, amely arányosan oszlik meg az egész ország területén.

A könyvtárak megoszlása típusok szerint *

	1914	1941	1951	1966	1976
Az összes könyvtár					
könyvtárak száma (ezer)	76	277	351	368	350
könyv és folyóiratállomány (millió pl.)	46	527	714	2331	4162
Közművelődési könyvtárak					
könyvtárak száma (ezer)	14	95	123	127	131
könyv és folyóiratállomány (millió pl.)	9	185	244	1002	1541

*A legutolsó adatok az 1976. év elejéről származnak

	1914	1941	1951	1966	1976
Általános iskolák és gyermekotthonok könyvtárai					
könyvtárak száma (ezer)	59	164	180	190	154
könyv és folyóiratállomány (millió pl.)	22	68	82	334	602
Tudományos, műszaki és egyéb szakkönyvtárak					
könyvtárak száma (ezer)	3	18	48	51	65
könyv és folyóiratállomány (millió pl.)	15	274	388	995	2019

A lakosság könyvtári ellátásában a közművelődési könyvtárak játszanak vezető szerepet. Számuk 1976-ra elérte a 131 ezert, állományuk az 1,5 milliárd egységet. Ebből 102,6 ezer a Kulturális Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtár, 22,6 ezer – szakszervezeti, 2,5 ezer – kolhoz, 22,5 ezer – egyéb hatóságok és szervezetek könyvtára, és ezer egyesületi könyvtár. 1914-ben a közművelődési könyvtárak az összes könyvtár 18%-át tették ki, 1941-ben már 34%, 1975-ben több mint 50% volt az arányuk. A közművelődési könyvtári hálózat növekedése jelenti a könyvtárügy egyik legfontosabb tendenciáját, mert ezek a kultúra, a tudás – a könyv – közvetítői a nagy tömegek számára.

A könyvtári ellátás központi kérdése a falusi lakosság szolgálata. 1913-ban mindössze 11,3 ezer könyvtár volt faluhelyen, mintegy 4,4 milliós állománnyal, 1940-ben 76,9 ezer könyvtár és bennük 64,2 milliós könyvtári egység, 1975-ben pedig 95,3 ezer könyvtár 673,6 millió állománnyal. Ma a közművelődési könyvtárak több mint 73%-a falusi könyvtár. 1950-ben 100 városi olvasóra 199 könyv és folyóirat jutott, 100 falusira pedig 91, 1970-ben városban 517 és falun 561, 1975-ben városban 554, falun pedig 681 egység.

Átalakult a könyvtári hálózat is a falvakban. A forradalomig a népkönyvtárak szolgálták ki a lakosságot; a szovjethatalom első évében megalakították a falusi klubkönyvtárakat, önálló könyvtár viszonylag kevés volt. 1975-re azonban az önálló falusi könyvtárak száma elérte a 81,6 ezret, klubkönyvtár már csak ezer, kolhozkönyvtár 2,5 ezer működött. A falusi könyvtári hálózat gyakorlatilag a teljes falusi lakosságot bekapcsolta az egységes könyvtári ellátási rendszerbe.

A gyermekkönyvtári hálózatba 1975-ben 154 ezer iskolai és gyermekotthoni könyvtár és 7,6 ezer önálló gyermekkönyvtár tartozott. A fejlődés irányára is az önálló könyvtárak számának növekedése jellemző. 25 év alatt a gyermekkönyvtárak száma 3,5-szeresére, könyvállományuk 11-szeresére nőtt. A gyermekkönyvtárak vezető szerepet játszanak abban, hogy a gyerekeket rendszeres olvasásra és könyvtárhasználatra neveljék.

Az ifjúság közművelődési könyvtári ellátásának alapvető formái a felnőttkönyvtárban működő ifjúsági részlegek, fiókok, valamint az önálló

köztársasági, területi, kerület ifjúsági könyvtárak. Az ifjúsági könyvtárak módszertani vezetésére 1966-ban az OSzSzK-ban megalapították a Komszomol 50. évfordulójáról elnevezett Állami Köztársasági Ifjúsági Könyvtárat.

Gyors ütemben halad a Szovjetunió területén élő nemzetiségek kulturális felemelkedése, fejlődése. A lenini nemzetiségi politika részeként *köztársasági és nemzetiségi könyvtárakat* hoztak létre. 1976-ban 69,1 ezer könyvtár – a közművelődési könyvtárak 50%-a – működött a szövetségi köztársaságok területén (az OSzSzK-t kivéve), állományuk 673,7 millió egység – a közművelődési könyvtári állomány 44%-a. A szovjethatalom évei alatt a nemzetiségi könyvtárak száma több mint 15-szörösére, a könyvállomány 25-szörösére emelkedett. Ma már minden köztársaság fejlett könyvtári rendszerrel rendelkezik, amely egyaránt szolgálja a népgazdaság, a tudomány és a közművelődés fejlődését. A 20-as években megalapították az *állami köztársasági könyvtárakat* is, amelyek széles körű tevékenységet végeznek: nemzeti könyvtárként, általános tudományos könyvtárként, bibliográfiai központként, a hálózatok módszertani központjaiként, könyvtártudományi kutatóintézetként működnek. A központi tájékoztatási feladatokat is ezek a könyvtárak látják el (nemzeti bibliográfia összeállítása, általános és ágazati információs szolgálat stb.).

Közművelődési könyvtárak a szövetséges köztársaságokban

Köztársaságok	Könyvtárak száma		Könyvek száma (ezer kötet)		100 lakosra jutó könyvek száma	
	1914	1976	1914	1976	1914	1976
Szovjetunió	13 876	131 354	9 442	1 541 179	6	603
Oroszországi SzSzK	9 342	62 248	6 698	867 455	7	644
Ukrán SzSzK	3 153	26 881	1 917	320 448	5	653
Belorusz SzSzK	851	7 153	423	70 822	6	756
Üzbég SzSzK	–	6 302	–	39 857	–	283
Kazah SzSzK	139	9 061	98	82 878	2	578
Grúz SzSzK	25	3 858	18	25 696	1	519
Azerbajdzsáni SzSzK	25	3 479	18	26 702	1	469
Litván SzSzK	27	2 661	31	21 799	1	658
Moldavai SzSzK	72	2 030	54	17 890	3	465
Lett SzSzK	112	1 418	126	17 964	5	719
Kirgíz SzSzK	–	1 542	–	12 430	–	369
Tadzsik SzSzK	–	1 412	–	9 385	–	269
Örmény SzSzK	13	1 324	9	11 763	1	415
Türkmén SzSzK	–	1 271	–	7 222	–	280
Észt SzSzK	117	714	50	8 868	5	617

A népgazdaság szempontjából legjelentősebb szerepet a *tudományos és szakkönyvtárak* játszanak. A cári Oroszországban a szakkönyvtárak aránya a

könyvtárak számát tekintve mindössze 4% volt, állományuk 32,6%; ezek is elsősorban a nagyvárosokban és járási központokban működtek. Ma már kiterjedt tudományos és szakkönyvtári hálózatról beszélhetünk, amelynek aránya a könyvtárak számában 16%, állományuk 50%.

Vezető helyen az ipari, építőipari, szállítási és hírközlési szervek, vállalatok műszaki könyvtárai állnak (a tudományos könyvtárak 1/3 része). A műszaki könyvtárak a következő rendszerben működnek: a) össz-szövetségi könyvtárak; b) központi tudományos-műszaki könyvtárak; c) köztársasági tudományos-műszaki könyvtárak és területi tájékoztatási központok könyvtárai; d) kutató intézeti könyvtárak; e) ipari egyesülések, trösztök könyvtárai, f) üzemi, bánya- és egyéb vállalati könyvtárak. Ezek a könyvtárak alkotják a tudományos-műszaki tájékoztatás egységes rendszerét is, és együttműködnek a tájékoztatási intézményekkel.

A mezőgazdasági szolgálatra széles mezőgazdasági könyvtári hálózatot hoztak létre. Több mint 1,5 ezer mezőgazdasági könyvtár működik ma az országban 80 milliós állománnyal. A hálózat a köztársasági könyvtárakból, a felsőoktatási intézmények könyvtáraiból, a kutató intézetek és a kísérleti állomások könyvtáraiból áll.

A jól képzett szakemberek oktatásában, felkészítésében fontos szerepet kapnak az egyetemi és főiskolai könyvtárak. Bár arányuk a tudományos és szakkönyvtári hálózatban kb. 10%, hatalmas tudományos könyvtárak is tartoznak ide, mint pl. a moszkvai, leningrádi és a köztársasági egyetemi könyvtárak.

A tudományos és szakkönyvtári hálózat fejlődésének adatai:

1960		1970		1975	
kvt. száma	állomány	kvt. száma	állomány	kvt. száma	állomány
49 925	767 798 000	58 841	1 557 975 000	64 442	2 018 826 000

Megoszlásukat típusok szerint a következő táblázat tartalmazza:
Tudományos, műszaki és szakkönyvtárak

	kvt. száma	állomány (ezer)
Az összes könyvtár	64 422	2 018 826
– tudományos könyvtárak, kutató intézetek központi tervező irodák könyvtárai	4 060	504 096
– felső és középfokú szakirányú tanintézetek könyvtárai	5 357	596 151
– szakmunkásképző intézetek és tanfolyamok könyvtárai	6 920	104 639
– ipari, építőipari, közlekedési és postaügyi könyvtárak	16 507	242 887
– központi és helyi hivatalok és szervezetek könyvtárai	20 838	450 862

	kvt. száma	állomány (ezer)
– orvosi létesítmények, sportszervezetek könyvtárai	3 389	20 714
– vállalatok, mezőgazdasági üzemek könyvtárai	7 351	99 477

Az olvasás színvonalának emelése, az olvasás tömegméretű megszervezése

A szovjet könyvtárügy legnagyobb vívmánya, hogy a könyvtárakon keresztül megszervezte és társadalmi méretűvé szélesítette az olvasást. Ennek alapvető mutatói:

1/ Az olvasók száma (közművelődési könyvtárakban)

1913		1941		1976	
kvt. száma	olvasók	kvt. száma	olvasók	kvt. száma	olvasók
13,9 ezer	1,7 millió	95 ezer	19 millió	131 ezer	120 millió

Az összes olvasók száma 1976-ban: 350 ezer könyvtárban 200 millió.

2/ A könyvellátottság mértéke:

1913-ban 1 lakosra 0,3 könyvtári könyv jutott; 1976-ban 1 lakosra 16, 1 olvasóra 21 – közművelődési könyvtárban 13 – könyvtári könyv jutott.

3/ A kölcsönzés növekedése (közművelődési könyvtárakban):

A Kulturális Minisztériumhoz tartozó könyvtárak 1965-ben 1,2 milliárd kiadványt kölcsönöztek, 1975-ben 2 milliárdnyi volt a kölcsönzött kötetek száma. Legjelentősebb változások a falusi lakosság könyvellátásában következtek be. 1950-ben a falusi könyvtáraknak kb. 6 millió olvasója volt, 1975-ben már 43,5 millió (az állami közművelődési könyvtárak olvasóinak 46%-a).

Az olvasás színvonalának emelkedését sok tényező segítette elő. A technika, a technológia fejlődése képzett, tájékozott szakembereket és munkásokat kíván; a társadalmi életben öntevékeny, aktív társadalmi munkásokra van szükség; a kulturális igények is egyre inkább növekednek.

Az olvasásszociológiai kutatások (pl. „A szovjet olvasó") adatai szerint a munkások 92%-a, a mérnökök és technikusok 94%-a, az általános iskolások és ipari tanulók 95%-a könyvtárlátogató, 12 ezer tudós, mérnök és technikus közül 95,5% állandóan használja a könyvtárat.

A könyvtárosképzés fejlett rendszerének létrehozása

A forradalom győzelme óta ezen a területen hatalmas utat tett meg a szovjet könyvtárügy. Ma kb. 300 ezer könyvtáros dolgozik a könyvtárakban, közülük 206 ezer a közművelődési (ebből 27,2 ezer a szakszervezeti) könyvtárakban. A IX. ötéves tervidőszakban 1971-ben 142,7 ezer, 1975-ben már 172,4 ezer könyvtáros dolgozott. A felsőfo-

kú szakképzettséggel rendelkező könyvtárosok száma 1975-ben 19,9 ezer, középfokú 72,7 ezer volt. A közművelődési könyvtárakban dolgozók 12%-ának van felsőfokú könyvtárosi végzettsége, 6,2%-ának felsőfokú nem könyvtárosi, 42%-nak középfokú könyvtárosi, 37,6%-nak középfokú nem könyvtárosi végzettsége, 2,5% szakképzetlen.

Könyvtár szak vagy tagozat 27 felsőfokú és kb. 130 középfokú intézményben működik, köztük 16 kulturális főiskola, 5 egyetem, 5 tanárképző főiskola és 1 művészeti főiskola. A kulturális főiskolák kihelyezett tagozatokkal is rendelkeznek, amelyek hamarosan önálló intézményekké válnak. 1980-ig új könyvtárosképző intézmények és tagozatok nyílnak Szovjetunió-szerte

Az 1971–1975-ig terjedő időszakban 93,2 ezer felső- és középfokú végzettségű könyvtárost képeztek; 26,4 ezerrel többet, mint az előző ötéves tervben. A könyvtárosképző intézetekben tanulók száma napjainkban eléri a 40 ezret.

A IX. ötéves terv ideje alatt megjavult és kiszélesedett a könyvtárosképző intézményekben oktatók tudományos felkészítése is. A moszkvai, leningrádi és kievi kulturális főiskolákon évente 50 aspiráns dolgozik, köztük sokan főiskolai tanárok és a könyvtárak tudományos kutatói.

A X. ötéves terv fontos feladata a szakemberképzés ésszerű megtervezése, amelynek alapelve: maximálisan biztosítani a tudományos és szakkönyvtárak számára a különböző témakörökben dolgozó szakembereket.

1976-ban új tantervet adtak ki a felsőfokú könyvtárosképző intézmények számára. Legfontosabb jellemzője a hallgatók olyan irányú szakosodása, amely nem könyvtár-, hanem irodalomtípusonként (politikai, műszaki, mezőgazdasági, természettudományi, művészeti és szépirodalom, gyermekirodalom) végzett könyvtári munkán alapul. A szakosodás rendszerének másik irányzata a könyvtári munkafolyamatok szerinti specializálódás: az alapképzésen túl módszertanos, állományalakító, katalogizáló, szakozó, tanári képesítést kapnak a hallgatók.

A szovjet könyvtártudomány fejlődése

A szovjet könyvtártudomány alapeleme – a könyv társadalmi felhasználásának elve – új korszakot nyitott a könyvtártudomány fejlődésében. A könyvtárügy szociális aspektusainak vizsgálata, a társadalmi és gazdasági fejlődés könyvhasználatra gyakorolt hatásának a kutatása a könyvtártudományi kutatások középpontjába került. Az SzKP KB 1974-es határozata új feladatokat tűzött a szovjet könyvtártudomány elé: a könyvtártudományi és bibliográfiai kutatómunka koordinálásának megjavítását, és az aktuális könyvtári problémák középpontba helyezését. A kutatások perspektivikus tervezése a könyvtártudományi kutatások Koordinációs Tanácsa vezetésével valósul meg. Az irányelv e téren is a könyvtárügy szociális aspektusának, a pártirányításnak, a könyvtárak társadalmi szerepének vizsgálata. A közelmúltban folytatott kutatások a szakemberek könyvtári és szakirodalmi ellátására, a lakosság olvasásának vizsgálatára, a központosított könyvtári ellátási rendszer kiépítésére irányultak. Nagy figyelmet fordítottak a könyvtárügy elméletének módszertani problémáira, a könyvtártudomány tárgyának, és más tudományokhoz való viszonyának a kutatására. A terminológiai munka eredményeként szakszótárt adtak ki

(Szlovar' bibliotecshnüh terminov. Moszkva, 1976.). Sokat haladt előre a könyvtárügy történetének kutatása is.

Az utolsó évek egyik központi kutatási területe „A könyv és olvasás a szovjet társadalom életében" c. kutatás keretében lezajlott olvasásszociológiai vizsgálódás volt, amelynek eredményeit monográfiasorozatban tették közzé. Napjaink szovjet könyvtárügyének másik központi területe az egységes könyvtári ellátási rendszernek, a közművelődési könyvtári hálózat központosításának, a hálózat tervszerű elhelyezésének, a központosított tudományos és szakkönyvtári hálózatok megtervezésének, az állományalakításnak és használatnak, a katalógusoknak és információkeresési rendszereknek a kutatása.

A könyvtártudomány előtt álló új feladatokat a „Könyvtártudomány bibliográfiaelméleti és bibliológiai kutatások perspektívikus terve az 1976–1980. évekre" c. dokumentum fogalmazza meg, melyben főként az aktuális problémák – mint például a könyvtári hálózat optimális megszervezése, a hálózat vezetése, a könyvtári – bibliográfiai források aktív felhasználása, az egybehangolt állományalakítás, az állományhasználat hatékonyságának növelése, az olvasószolgálat és olvasásirányítás tökéletesítése – elméleti feldolgozását tűzték ki célul.

A könyvtárügy fejlődésének perspektívái a X. ötéves tervben

Napjaink könyvtárpolitikájának fő törekvése a lenini könyvtári elképzelések megvalósítása, illetve továbbfejlesztése. A könyvtárügy új korszaka mindenekelőtt a tárcaközi együttműködés fejlesztésével, a könyvtárak koordinálásának és kooperálásának erősítésével jellemezhető. Ennek érdekében hozták létre az Állami Tárcaközi Könyvtári Bizottságot is, amely részt vesz a könyvtárügy további tervezésében, vizsgálja a könyvtárak és tájékoztatási intézmények gépesítésének és automatizálásának irányait, elemzi a könyvtárügyi jelentéseket, kidolgozza a könyvtári munka szabványait. A bizottság részt vett a 60. évforduló tiszteletére rendezett könyvtári verseny megszervezésében, mely 1977. januárjától folyt az összes köztársaságban, és elsősorban az olvasószolgálat és az irodalompropaganda színvonalának emelésére irányult.

A könyvtárügy új korszakának második jellemzője a könyvtári munka tartalmának és a könyvtárak társadalmi funkcióinak kiszélesítése. A könyvtáraknak nagy szerepük van a dolgozók kommunista nevelésében, ez elsősorban az olvasókkal való foglalkozáson és az irodalompropagandán keresztül valósul meg. A X. ötéves tervben ki kell szélesíteni a könyvtárak hatókörét, növelni kell az olvasók és a kölcsönzések számát, az olvasókat rendszeres könyv- és könyvtárhasználatra kell nevelni.

Be kell fejezni az állami közművelődési könyvtárak centralizációját, és 1980-ra kb. 4000 központosított rendszert kell létrehozni. Ehhez több mint 300 szakszervezeti központosított rendszer (köztük 370 üzemközi, 720 szakmaközi és 2100 önálló szakszervezeti könyvtár) kapcsolódik. A centralizálást kiterjesztik majd az akadémiai, műszaki, orvosi, mezőgazdasági és felsőoktatási könyvtári hálózatokra is. A centralizáció elősegíti az egységes könyvtári állományok létrehozását, az egységes állománygyarapítási politika megvalósítását, az olvasószolgálat módszereinek, az olvasásirányításnak és az irodalompropagandának a tökéletesítését. A centralizált ágazati és tárcaközi rendszerek együttműködése révén valósul meg a lakosság egységes könyvtári ellátása.

KRÓNIKA

Az európai társadalomtudományi információs központok konferenciája

Moszkva, 1977 június 22–25.

RÓZSA György

A Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács (Párizs) mellett működő bécsi Európai Társadalomtudományi Kutatási és Dokumentációs Koordinációs Központ (szakmai körökben a „bécsi központ", Centre de Vienne) égisze alatt az Unesco támogatásával és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Információs Intézete (INION) rendezésében ült össze az első európai társadalomtudományi információs konferencia Moszkvában 1977 júniusában.

A konferencián húsz ország szakértői vettek részt, több nemzetközi szervezet képviseltette magát, így az ENSZ, az Unesco, a FID (ennek képviselője dr. Földi Tamás, az MTA Közgazdasági Információs Csoportjának igazgatója, a FID/C 3 Bizottság alelnöke volt), a Nemzetközi Társadalomtudományi Információs és Dokumentációs Bizottság (Párizs) és – mint regionális szakmai szervezet – a MISZON, a szocialista országok tudományos akadémiáinak közös társadalomtudományi információs rendszere (1). Magyarország képviseletében a konferencián e sorok írója vett részt. A résztvevők egy része hivatalos minőségben képviselte országát, így mindenekelőtt a szocialista országok küldöttei, illetve a küldöttségek vezetői, akik MISZON Rendszertanács nemzeti tagjai.

A konferencia zárójelentésében (INFODOC 3) már az első európai társadalomtudományi információs konferencia megnevezés olvasható, ezzel is hangsúlyozva az esemény jelentőségét.

A konferencia előkészítő munkálatait az Unesco és a bécsi központ támogatásával egy nemzetközi előkészítő bizottság végezte. Mivel a konferencia elsődleges célkitűzése az érdekeltek egy asztal köré ültetése volt, megnyitván ezzel egy Kelet-Nyugat párbeszédet a társadalomtudományi információ területén is (amihez mindenekelőtt a helyzetfelmérés, egymás megismerése szükséges), ezt a célt az egyes országok helyzetéről szóló beszámolókkal vélte legjobban megközelíthetőnek a nemzetközi előkészítő bizottság. És hogy ez a törekvés nem maradt eredménytelen, azt tanúsítja a cikk végén található bibliográfia is.

A konferencia meghívottait felkérték, hogy ismertessék országuk helyzetét a társadalomtudományi információ szempontjából, és nyilvánítsanak véleményt az európai együttműködés néhány kérdéséről. Az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében az országok helyzetéről szóló tanulmányok készítőit arra kérték fel, hogy azonos módon csoportosítsák beszámolóikat. Tíz fejezetben kértek tájékoztatást a következők szerint: I. a társadalomtudományi információ szervezése; II. fontosabb intézményei; III. szolgáltatásai; IV. eszközei, technikája; V. használói; VI. a nemzetközi együttműködés; VII. tervezett részvétel nemzetközi (automatizált) rendszerekben); VIII. az automatizált rendszerek

kompatibilitása; IX. az európai együttműködés szükséglete és előfeltételei; X. az európai együttműködés előnyei és prioritásai.

A beszámolók nagyban-egészében tartották is magukat a fenti csoportosításhoz. E csoportosítás egyben azt is jelzi, hogy a konferencia egyik eredményeként olyan páratlan gazdasági dokumentáció jött egybe a társadalomtudományi információ területéről, ami sehol máshol így együtt nem lett volna hozzáférhető. Ezért is tartottam szükségesnek a cikk végén ezt bibliográfiailag bemutatni (2).

A konferencia egy másik eredménye a társadalomtudományi információ komplex szemléletében nyilvánult meg. A konferencián könyvtárak, dokumentációs központok és adatbankok egyaránt képviseltették magukat. Ezt lényegesnek és előremutatónak tartom, mivel a korszerű kutatás egyaránt támaszkodik mindhárom típusú tájékoztatási intézményre.

A konferencia politikai tartalmáról már esett szó a bevezetőben. A konferencia Ajánlásai (3) kifejezetten utalnak az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferenciára – melynek eredményeként kedvező feltételek alakultak ki a társadalomtudományi információ területén – továbbá utalás történik a belgrádi értekezletre is. A konferencia konstruktív szerepet játszhat az Unesco 7. Európai Regionális Konferenciáján (Helsinki, 1977 április) elfogadott határozatok, ill. ajánlások végrehajtásával kapcsolatban is.

Az információpolitikai, szakmai kérdések tekintetében a konferencia rámutatott néhány gátló tényezőre is. Így például nem működik minden európai országban társadalomtudományi információs központ, jelentősek a nyelvi akadályok, a terminológiai eltérések.

A javaslatok között szerepel a könyvtárközi és kiadványcsere, a referátumok és a bibliográfiák cseréjének bővítése, a szakemberek cseréjének fokozása, az információs módszertan szélesebb körű cseréje, a tájékoztatási kutatások fejlesztése, a könyvtárak és dokumentációs központok közötti szorosabb együttműködés, a nemzetközi szakmai szervezetekkel és testületekkel (IFLA, FID, ISO stb.) való együttműködés, szakértői értekezlet a számítógépes rendszerek fejlesztéséről, nemzetközi képzés (tanfolyam), különös tekintettel az új technológiákra, az adatbankok fejlesztése. Mindezekben a bécsi központnak fontos szerepet kell játszania. A központ adjon ki egy tájékoztató bulletint az európai társadalomtudományi információs együttműködésről, egy jegyzéket (kötetet) az érdekelt európai intézményekről, vizsgálja meg egy társadalomtudományi információs elméleti folyóirat kiadásának lehetőségét, szervezzen szakmai találkozókat (pl. az automatizált visszakeresési rendszerekről).

A konferencia köszönettel elfogadja a Lengyel Tudományos Akadémia Tudományos Információs Központjának meghívását, hogy a 2. konferencia Lengyelországban kerüljön megrendezésre (4).

Ami a konferencia Határozatát illeti, ez részben az Ajánlások újrafogalmazása, részben azonban túl is megy azon. A következőkben a bécsi központ vállalja továbbra is az ECSSID (5) Előkészítő Bizottság szerepét és tervezze meg a soron következő lengyelországi konferenciát; szakemberek közreműködésével dolgoztassa ki a következő konferencia munkaokmányait, dokumentumait a nemzetközileg kompatibilis információs

rendszerekről, szabványok és irányvonalak kidolgozásáról – melyek (az érdekelt nemzetközi szakmai szervezetekkel együttműködve) elősegítik a nemzetközi információcserét –, modellekről és alternatív javaslatokról a nemzetközi együttműködés területén, a dokumentáció nyelvi problémái megoldási lehetőségeiről.

Amint az előző vázlatos felsorolásból is látható, az első európai társadalomtudományi információs konferencia nem kevés ambícióval látott munkához. Célkitűzései egy részének megvalósítása egyenes függvénye a már működő nemzetközi szakmai szervezetekkel, programokkal (FID, ISO, UNISIST) való hatékony együttműködésnek. Véleményem szerint a fejlesztés kérdései mind nemzeti, mind nemzetközi vonatkozásban jórészt attól függnek, hogy a társadalomtudományi információ mennyiben képes a valós társadalomtudományi szükségletekből kiindulni, a természettudományi-műszaki dokumentáció eredményeinek görcsös alkalmazni akarása helyett. Ez semmiképpen nem jelenti ez utóbbiak figyelmen kívül hagyását – sőt, ezeket nagyon gondosan kell tanulmányozni –, de ezek kiindulópontot nem jelenthetnek.

Az európai társadalomtudományi információs konferencia túljutott indító szakaszán, a következőkben egyre inkább a konkrét szakmai kérdések fognak előtérbe kerülni. Az érintett magyar intézményeknek is fontos érdekük, hogy ebből a szempontból figyelemmel kísérjék és aktívan elősegítsék a fejlődést.

AZ ELSŐ EURÓPAI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS KONFERENCIA BIBLIOGRÁFIÁJA

(Lelőhely: az MTA Könyvtára)

Papers of the international conference on information and documentation in social sciences (Moscow, June 1977. INION AN SSSR). European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences – International Social Science Council Unesco. Moscow, 1977. INION, 301 p.

Dokladü mezsdunarodnogo Szovescsanija po voproszam informacii i dokumentacii v oblaszti szocial'nüh nauk (Moszkva, ijun 1977 g. INION AN SzSzSzR). Evropejszkij Centr po Koordinacii Iszszledovanij i Dokumentacii v Oblaszti Szocial'nüh Nauk – Mezsdunarodnüj Szovet Szocial'nüh Nauk JUNESZKO. Moszkva, 1977. INION, 296 p.

Az angol nyelvű kötet analitikus feldolgozása az alábbiakban.

Foreword. 7–8. p.

Needs and opportunities for European cooperation in the field of social science information and documentation. I. Meyriat. (International Committee for Social Science Information and Documentation) 9–14. p.

Cooperation of the Academies of Sciences of Socialist countries on information and documentation in the social sciences. M. P. Gapotschka. (The International Social Sciences Information System. MISON) 15–25. p.

Gabrovska, S.: The system of scientific information and social sciences in the People Republic of Bulgaria. 26–60. p.

Zahradil, J.: Information activities in the field of social sciences in Czechoslovakia. 61–79. p.

Dahl, M. – Davinson, T. – Nielsen, V.: Information on activities in Denmark in the field of social science information and documentation. 80–96. p.

Kokkonen, O.: Information and documentation in the social sciences in Finland. 97–113. p.

Brunet, R.: Information and documentation in the social sciences in France. 114–137. p.

Mochmann, E. – Stegemann, H. – Volk, O.K.: Documentation and information in the social sciences in the Federal Republic of Germany. 138–177. p.

Frommknecht, H. – Wirkner, E.: The development level of the system of information and documentation on social sciences in the GDR in 1977. 178–193. p.

Rózsa G.: Information and documentation on social sciences in Hungary. 194–211. p.

Hogeweg de Hart, H.P.: Documentation and information in the social sciences in the Netherlands. 212–229. p.

Saelen, K. – Henrichsen, B.: National documentation and information activities in the social sciences in Norway. 230–241. p.

Chelinski, R. – Lenart, I. – Lugowski, B.: Information and documentation on social sciences in the Polish People's Republic. 242–258. p.

Boesch, M. – Hammer, M.: Social science documentation in Switzerland. 259–262. p.

Macgregor, A.: The UK pattern of information and documentation in the social sciences. 263–274. p.

Vinogradov, V.A.: Information service for the social sciences in the USSR. 275–301. p.

A konferencián szétosztott előadások, amelyek a kötetben megjelenteket egészítik ki, a következők:

Waldner, H.A.: Documentation activities of the United Nations Library at Geneva. 18 p.

Loubser, J.J.: Information and documentation in the social sciences in Canada. 7 p.

Loubser, J.J.: CANSSID directory. An inventory of Canadian Organisations involved in social science information and documentation. 29 p.

Pantic, V.: The System of social science information in Yugoslavia. 66 p.

Bohman, G.: Information and documentation in social sciences in Sweden. The Library of Parliament. 19 p.

Biebl, M. – Strebl, L.: Documentation and information in the social sciences in Austria. 13 p.

Laurent, P.: Information and documentation in the social sciences. A brief description ofthe Belgian situation. 12 p.

Canals, I.: Information and documentation for the social sciences in Spain. 24 p.

Ioanid, M.: Information and documentation in the social sciences in the Socialist Republic of Romania. 19 p.

JEGYZETEK

1. A MISZON magyarországi nemzeti vezető szerve az MTA Könyvtára.
2. A konferencia teljes dokumentációja megtalálható az MTA Könyvtárában.
3. Mind a konferencia Ajánlásait, mind pedig Határozatát a résztvevők egyhangúlag elfogadták.
4. Erre előreláthatólag 1978. február második felében kerül sor Poznan mellett.
5. European Conference on Social Science Information and Documentation.

Szakrészleges egyetemi könyvtárak Franciaországban

(Tanulmányuti tapasztalatok)

FOGARASSY Miklós

Egy háromhetes tanulmányút semmiképpen sem alkalmas arra, hogy a meglátogatott intézmények, a szakmai megbeszélések és a belső írásos dokumentumok alapján valamiféle általános érvényű képet szűrhessünk le a célország könyvtárügyéről, vagy annak akár egy részterületéről. Francia földön azonban hosszú, konzervatív jellegű „pangás" után az elmúlt évtizedekben kezdtek hozzá – angolszász, skandináv példák nyomán – a könyvtárügy korszerűsítéséhez, így a könyvtárszervezés irányvonalainak, s az utazási program során meglátogatott intézményekben szerzett tapasztalatoknak a szemlézése a hazai törekvésekhez, vitákhoz is adalékul szolgálhat, elsősorban az egyetemi könyvtárügy fejlesztését és az intézmények belső – szolgáltatási, szervezési – struktúráját illetően.

Felsőoktatási „robbanás" – könyvtári reform

A francia felsőoktatásban az elmúlt másfél évtizedben hatalmas léptékű változások történtek. A történelmi rangjukról, polgári zártkörűségükről ismert, hírt-nevet szerzett egyetemek – s a nagyszámú, új alapítású felsőoktatási intézmények – ebben az időszakban szinte feszített mértékben növelték meg hallgatóik és oktatóik létszámát. A puszta számadat is beszédes: 1960 és 1975 között az egyetemi hallgatók és oktatók létszáma az országban négyszeresre nőtt (elérve hallgatóknál a 800 000-s, oktatóknál a 40 000-s nagyságrendet). Az újonnan alapított és az átszervezett, átépített egyetemek otthonaként modern „campus"-ok tucatját hozták létre.

Az egyetemek kapui a harmadik világ (főként a volt francia gyarmatok, protekturátusok) fiatalsága előtt is nyitva állnak, afrikai, ázsiai egyetemi hallgatók tömegeit lehet látni.

Ez a nagyarányú – az egyetemi intézetek, karok egész rendszerét szétfeszítő – átalakulás természetesen nem hagyta érintetlenül az egyetemi könyvtári rendszert sem. A felsőoktatási politika mélyreható változásaihoz könyvtári reform is kapcsolódott.

Ennek megértéséhez röviden szólni kell az előzményekről, az intézményrendszer adottságainak „hátteréről" is. Mint ez a vonatkozó szakmai előzményeket taglaló írásokból kiderül, a klasszikus egyetemi könyvtárak francia földön is súlyos válságba kerültek az 1960-as évek elejére. Hagyományos, zárt raktárakra és olvasótermekre épülő szerkezetük a növekvő és differenciálódó igényeknek egyre kevésbé felelt meg. A tanári kar számára csupán kölcsönzőhelyként, egyfajta nélkülözhetetlen „könyvraktárként" funkcionáltak, férőhelyeik korlátozott száma pedig a hallgatók számára vált elégtelenné. Ahhoz, hogy a központi oktatási-kulturális irányzat által elhatározott reform jelentőségét és erejét érzékeltetni lehessen, emlékeztetni kell arra is, hogy Franciaországban nemcsak a polgári-konzervatív, de az egyetemi autonómia hagyományai és jogai is igen erősek – egy erősen meggyökeresedett „professzori", intézményi szemlélet visszahúzó tényezőivel is meg kellett küzdeni.

A francia fejlesztési irányelv

A Francia Könyvtári Igazgatóság – hosszas szakmai viták után – a fejlesztés irányát a szabadpolcos, szakrészleges könyvtári modellekben jelölte ki az egyetemek számára. Ez az angol-amerikai példák alapján megfogalmazott elv francia földön az új közművelődési könyvtárak építésével, telepítésével egyidőben érvényesült a felsőoktatási könyvtárak körében. Ezt a folyamatot – az irányelvek kibocsátásán túl – a központi irányítás az elmúlt évek során az állami szubvenciók hathatós befolyásoló eszközeivel, a státuselosztás lehetőségeinek centralizálásával tudta támogatni. A helyzetet és az újfajta, szabadpolcos szolgáltatás bevezetését nehezítette az, hogy a felállítási rend alapját jelentő ETO korábban alig terjedt el az országban.

Az 1962-ben kibocsátott egyetemi könyvtári „instrukció" (2) általános jelleggel ugyan, de nagyon határozott szerkezeti-szervezeti programot tartalmaz (hiányoznak belőle a más országok könyvtári normatíváiban megadott fenntartási, személyzeti, gyarapítási stb. kalkulációk). Mivel az elmúlt másfél évtized alatt ez a dokumentum – pontosabban: az abban foglalt elvek – igen sok egyetemi könyvtár arculatát formálta ki, érdemes összefoglálni főbb előírásait.

A dokumentum – számot vetve az egyetemi oktatás specializálódásával, tanszékeinek, intézeteinek, tanulmányi épületeinek nagyfokú szétszórtságával a modern „campusokon" és a városokban – az egyetemi könyvtárak szakrészlegekre való tagolására ad útmutatást. (A francia könyvtári terminológia e szakrészlegesítésnél kétféle fogalmat használ: a „section" kifejezés a nagyobb, kari jellegű tudománycsoportokot, a „division" ennek további, tudományáganként való tagolását jelenti.) A hivatalos megfogalmazás nem fejti ki ennek okait, nem ad részletes könyvtár- és oktatáspolitikai indokolást hozzá, a kívülálló szakember is érzékeli azonban, hogy a kialakuló egyetemi viszonyok közepette a

központi könyvtár egy-és-oszthatatlan univerzális gyüjteményként, egyetlen egységként való fenntartása nem a szolgáltatás, hanem az egyetemes tudományosság (lényegében 19. századi) fikciójához való ragaszkodás lett volna. Az egyetem – intézményi mivoltában egységet alkotó – könyvtára külön bölcsészeti, jogi, közgazdasági, természettudományi és orvosi-gyógyszerészeti szakjellegű könyvtárakra osztódik szét tehát – közelebb kerülvén az oktatás térbeli szerkezetéhez és a használókhoz is. Az instrukció természetesen csak az épületbeli feltételek (lényegében: új épületbe való költözés, létesítés) esetén írja elő ezt a szakrészlegekre való tagolást. Ez azonban a közelmúltban – a már említett hatalmas egyetemi beruházások eredményeként – igen sok esetben megtörtént. Az oktatási-kulturális igazgatás – az egyetemi reformmal együtthaladva – ezzel a radikálisnak tekinthető döntéssel kíván kiutat találni abból az ismert konfliktusból is, ami a központi könyvtár elszigetelődése és a kis tanszéki gyüjtemények sarjadzó szétaprózódása között adódik. Ebből a szempontból egyfajta „köztes megoldás" józanságával kísérleteznek tehát, több fakultású egyetemeken kari könyvtárakat hozva létre. (Úgy tűnik a fent említett konfliktus még így is újraéled, a legfrissebben épített egyetemeken is létrehozzák a tanszékek, intézetek a maguk kisebb gyüjteményeit, a központi könyvtáraktól független könyvtári egységeit, s a koordináció csak a központi folyóiratkatalógusok, -jegyzékek formájában tud állományukról tájékoztatni.)

Az 1962-es irányelv másik döntő iránymutatása az volt, hogy az így kialakított szakrészlegeknek (kari könyvtáraknak) két szolgáltatási szintjét határozta meg. Az első az egyetemi hallgatók alsó évfolyamainak hallgatói számára szolgáló övezet, a második a felsőbb éves hallgatók és az egyetem oktatói-kutatói számára kialakított térrész. Ebben a szervezeti modellben a könyvtár két, minőségileg egymásraépülő (s általában építészetileg is „kétszintes") szolgáltatási övezetben áll használói rendelkezésére. Az alsó szinten viszonylag szűkkörű, a bevezető jellegű kézikönyvtári állományt és a tankönyvjellegű irodalmat állítják fel. A voltaképpeni magasfokú szakkönyvtári szolgáltatás (a hazai terminológia szerint is: igazi szakrészleg) ezen a kutató igény-szinten valósul meg. A szaköveZetben a fő szakcsoportok – az ETO szerint felállított könyv és folyóiratanyag – ésszerűen egymás közelében tartható, „carellek" építhetők ki, közvetlenül használható reprográfiai apparátussal kiegészítve. (Automatikus – pénzbedobással működő – másolóberendezések az alsó évfolyamok szintjén is vannak.) Az 1962-es dokumentum ezen túlmenően a zárt raktárat is fenntartja, illetve nyitottá teszi azt (vagy annak egy részét) abban az esetben, ha a szabadpolcos kutatói övezet térbelileg nem elegendő a legfontosabb (friss) dokumentumok felállítására. A szakrészlegesítés során a hagyományos numerus kurrens szerinti raktározás és a szabadpolcos szakrendi jelzetelés kettőssége valósítandó meg. A zárt raktári terekben ugyanis az egyes tudománycsoportok anyaga együttmarad, numerus kurrens szerint, de a szabadpolcos terekbe kiemelt (és az avulásnak megfelelően állandóan cserélt) anyag miatt a számozás nem folyamatos. Az egyes karok – nagyobb szakcsoportok – anyagának együtt-tartása ott fontos, ahol két kar (pl. jogi és bölcsészeti) közös épületben van, a zárt raktári rész azonban még ebben az esetben is „osztott". A kettős jelzetelés – a nagyságrendi numerus kurrens és az ETO jelek alapján kialakított szakcsoport-jelek alkalmazása természetesen csak megfelelő személyi feltételek mellett valósítható meg, a katalógusok állandó gondozásával, naprakészen tartásával.

Azt a rendszert, amit az 1962-es dokumentum lefektetett, az egyes intézmények a maguk helyi adottságának megfelelően valósították meg. (Egyébként is megfigyelhető, hogy a központi irányítás – bármennyire határozottak is a lényeges kérdésekben – állásfoglalásai igen nagy teret hagynak a könyvtárosok helyi leleményeinek, a megvalósítás változatainak.)

A jelzett alapmodellnek néhány variációjáról kívánunk a továbbiakban beszámolni.

Bölcsészeti, jogi-közgazdasági egyetemi könyvtár Párizsban

Alcímünk voltaképpen pontatlan: az 1968-as diáklázadások kapcsán nemzetközileg is ismertté lett Nanterre-i egyetem voltaképpen a város közigazgatási határain kívül, az agglomerációs övezetben van. A felé vezető út maga is beszédes urbanisztikai, szociológiai „jelképeken" vezet végig: a Champs-Elisee vonalát folytatva, a modern ipari kapitalizmus felhőkarcolói között, iroda-toronyházak együttese vezet át az iparvidéken fekvő egyetemi városba. A könyvtár a „campus" szívében emelkedik. A gyüjtemény (közel 200 000 dokumentum) 80%-a szabadpolcon van. Az állomány tagolása többirányú. Egyszer a fő diszciplinák szerint oszlik meg, ezen belül a tanulmányi szinteknek megfelelően bontják, és külön folyóiratolvasó van. Másutt a periodika-anyagot a szakrészlegekben az egyes szakok mellett állítják fel. A nagy L-alakú épületben az egyik szárnyat a nyelvészet, irodalom és történelem, az erre merőleges tömböt a földrajz, pszichológia, társadalomtudomány, illetve – tovább különítve – a jog- és gazdaságtudományok övezetei foglalják el (a „határok" lazák, jelképesek). A divíziók, a szűkebb szakegyüttesek gyüjtéséért, fejlesztéséért, feldolgozásának érdemi feladataiért (szakozás, tárgyszavazás) egy-egy szakreferens felelős, a könyvtár szakmai működése elképzelhetetlen lenne a vertikális munkaszervezet illetve a 20 szakreferens működése nélkül. Mint minden egyetemen itt is működik – részletesen szabályozott jogokkal és kötelességekkel – egyetemi könyvtári tanács, a fenntartói, oktatási igények, a gyüjtemény-fejlesztés igényes megalapozásának azonban mégis csak e szakreferensek és a tanszékek szakembereinek állandó kapcsolata révén valósul meg.

A szabadpolcos övezetek állománya a helybenhasználat igényeit szolgálja (színcsíkozás jelzi a kivételt). A közel 22 ezer hallgatóra 2200 ülőhely jut így a prézens állomány használata biztosított. Hét végére a prezens állományból is kölcsönöznek, valamint kölcsönzik a raktári állomány többespéldányait, így a tömeges kölcsönzési igényeket is zökkenőmentesen kielégítik.

A szabadpolcos övezeteket járva a szakember azt is tanulmányozhatja, hogy az ETO szerinti szakcsoportokat (ha megfelelően részletező tagolásban alkalmazzák) milyen logikus, ésszerű, rugalmas módon alakítják ki. Az irodalmi és történelmi szakrészlegekben például a szakcsoport-jeleknél idő, nyelv, forma szerinti alosztásokat is bátran alkalmaznak az értelmes, áttekinthető egységek kialakítása érdekében. Az irodalomtudományi övezetben például a használó az egyes írókkal kapcsolatos elsődleges forrásokat (szövegkiadásokat) és a kapcsolatos irodalomtörténeti monografikus irodalmat együtt találja meg a polcokon (3).

Három kari könyvtár – két épületben

Annak a hatalmas, az elmúlt évtizedekben kialakult egyetemi „gyűrűnek", amely a francia fővárost körbefogja, Észak-Párizs új létesítménye a három karú (bölcsészeti, jogi, közgazdasági és természettudományi-műszaki) Villetaneuse-i egyetem a legújabb egysége.

Maga az egyetem-város építészeti képe is különbözik a szélesre méretezett „campus"-típusoktól: az épületek térbeli elhelyezkedése sokkalta koncentráltabb, az egységek inkább vertikálisan terjeszkednek. Kiépítése 1970 és 1976 között folyt. A jogi és bölcsészeti fakultás nyílt meg először, ekkor adták át a két kar számára közösen épített könyvtárépületet. Ez a könyvtár az intézmény épületegyüttesének középpontjában, egy fedett forum-térség mellett helyezkedik el.

A közel 5000 m^2 alapterületű könyvtárban a bölcsészeti és jogi-közgazdasági szekció – egymással osztozva – három szinten helyezkedik el. (4) (A könyvtár igazgatója egyben a később belépő természettudományi kari könyvtár főigazgatója is.) Már a tervezéskor is a szabadpolcra helyezett állomány nagy volumenével számoltak: a 2500 m^2-es nyilvános övezet mellett a zárt raktár 500 m^2 felületet kapott. Érdekes volt megfigyelni, hogy az 1962-es Irányelv-ben még „kétszintesként" megfogalmazott belső tagolódási modell, itt hogyan differenciálódott. Míg a földszinti részek az általános referensz-szolgáltatást, a katalógusövezetet és az alsóévesek könyvtár-részeit foglalják magukba (a legfontosabb kézikönyvtári állománnyal), a második szinten a kölcsönzési állomány van szabadpolcon, ülőhelyekkel a helyben való használatot is biztosítva. Csak efölött helyezkedik el aztán a kutatói szint. A szerkezet –mint érzékelhető talán – jóval bonyolultabb, és némileg vitatható is. Az is megnyilatkozik benne azonban, hogy a másfél évtized előtti szabályozás „merevségeit" igyekeztek feloldani az építészeti és szervezeti programban. Hiszen az oktatási módszerek a francia egyetemeken is olyan irányban változnak, hogy már az alsóéveseknél is széles körű dokumentumigényre lehet számítani, a csak tankönyvre koncentráló formákat visszaszorítják az egyéni feldolgozásra alapozott tanulmányi formák. Az irányelvek által megfogalmazott kétféle elvárás határai tehát elmosódnak, s a könyvtárosok tapasztalatai szerint különösen a bölcsészeti hallgatók kevesellik az „alsó szintek anyagát". (Annak szabályozása, hogy az alsóéves hallgatóságnak mennyiben áll jogában a kutató övezetet használni, egyetemenként eltérő.)

A francia szakrészlegesítés és „szintezés" veszélyei érdekes módon az észak-párizsi egyetem természettudományi-műszaki könyvtárában tűnnek elő legjobban. A tanulmányaikat kezdő hallgatók olvasótermei inkább emlékeztetnek csupasz tanteremre, a helyben vagy kölcsönzés formájában általuk használható gyűjtemény-részt egy nyitott raktári részben, szakrendi tagolásban állították fel (kb. 20 000 kötet). A kutatói szinten a könyv és folyóiratállomány együtt van, ez az emelet már valóban az, aminek szánták: az egyetemi oktatási és kutatási munkák műhelye.

A grenoble-i egyetem könyvtárai

Nem véletlen, hogy amikor az elmúlt évek során az IFLA Franciaországban tartotta közgyűlését, a színhely: Grenoble, ez a nemcsak szépfekvésű, de könyvtárilag is igényesen

ellátott város volt. Itt a városon kívül van az egyetemi városrész, középpontjában a könyvtár két épületével.

Itt a tagolás és igazgatási szerkezet újabb változatával volt módunk megismerkedni, s szolgáltatások helyett inkább ennek fő vonásait, s a rendszer visszásságait lesz érdemes érinteni. Az egyetemi könyvtár igazgatója – egyben a természettudományi szakrészleg vezetője – rendelkezik az éves pénzügyi alapok elosztásáról az egyes kari részlegek között (5). A „központinak" csak igazgatási szempontból nevezhető könyvtárban – a többi részleg számára is – hatalmas reprográfiai és sokszorosító műhely működik. A jogi-közgazdasági és bölcsészeti könyvtár élén (annak ellenére, hogy egyazon épületen osztoznak) külön-külön szakrészlegvezető-könyvtárigazgató áll, és külön feldolgozási szervezetük van. Az alsóévesek szintjén – ellentétben az előző példával – a hatalmas olvasótermekben közvetlenül csak egy viszonylag szűkkörű kézikönyvanyagot lehet használni, a kölcsönzés egy pulton keresztül, a zárt raktárból történik (állományvédelmi hivatkozással). Az épületben lévő két szakrészleg anyaga csak a katalógusokban „találkozik" – az általános referensz és a feltáró-apparátus közös. Ami a Nanterre-i és az észak-párizsi egyetemen szerves egységet alkot és csak a szakreferensek révén kap szakmai tagolást, azt itt két különálló rész-szervezetben (a jogi és bölcsészkari könyvtár formájában) működik.

Talán érzékelhető a példából, hogy ez a grenoble-i „változat" az 1962-es szabályozás másik árnyoldalát mutatja meg. Ahogy az alsó évesek és kutatók számára nyujtott külön szolgáltatás az évek során bizonyos ellentmondásokat szült, úgy a szakrészlegekre tagolás – ha az merev és formális megoldásokat eredményez is – vitatható könyvtári szervezeteket eredményez.

Követendő minta?

Aligha lehet, még a tanulmányút szűkkörű lehetőségein belül sem, némi kritika nélkül szemlélni az egyetemi könyvtárfejlesztés francia változatát. Egészében az a kép rajzolódott ki, hogy a felsőoktatás-politika (elsősorban könyvtári terek, épületek formájában) megteremtette azokat a kereteket, amelyek nélkül a korszerű és hatalmasra nőtt felsőoktatás könyvtári ellátása nem képzelhető el. Az a könyvtári technológia és szervezeti rendszer, amely az így adódó kereteket kitölti és a szolgáltatásokat biztosítja, úgy tűnik, lassú és tévedésektől sem mentes folyamat során érleli ki a maga korszerű formáit. A francia egyetemi könyvtárosoknak sok mindent kellett az elmúlt években elsajátítani az újfajta könyvtárosi szerepkör tudnivalóiból. Lehet, hogy most megint az egyetemi könyvtárak központi szervének – a már külön államtitkársági igazgatósággá szervezett „csúcsszervnek" – kellene lépnie: újragondolva és újra latra téve, hogy az 1962-es instrukciók a 70-es évek második felében valóban egészükben korszerűek-e még.

JEGYZETEK

1. UNESCO. Statistical Yearbook 1975. (Paris, 1976.)
2. Instruction concernant les nouvelles sections et les sections transférés des bibliotheques des universités. (Bulletin des Bibliotheques de France 1962. No. 8. 401–410.p.)

3. Bibliotheque Universitaire. Nanterre. Liste des cotes. Paris-Nanterre, 1977. 72 lev.
4. Dupley, F.: La bibliotheque de l'université de Paris-Nord. (Bulletin des Bibliotheques de France. 1974. No. 8. 385–391.p.)
5. Chauveinc, M.: Section Science Bibliotheque Universitaire de Saint-Martin-D'Heres. (Bulletin des Bibliotheque de France. 1969. No.4. 139–150.p.)

KITEKINTÉS

A lengyel könyvtárügy és fejlesztésének programja

ZIRCZ Péter

A könyvtárak fontos és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a Lengyel Népköztársaság népgazdaságának, közoktatásának és kultúrájának fejlődésében, tevékenyen vesznek részt a szocialista társadalom építésében, a tudatformálásban, a széles néptömegek műveltségi színvonalának emelésében.

A második világháború súlyos pusztításokat okozott a lengyel könyvtárak állományában, a német megszállás a könyvtárak egész sorát pusztította el. A felszabadulást követő újjáépítés egyik jelentős kezdeményezése a könyvtári rendszer újjáteremtése, a szocialista lengyel könyvtárügy megteremtése volt. Ezt célozta az 1946-ban kiadott lengyel könyvtári törvény („Törvényerejű rendelet a könyvtárakról és a könyvtári gyüjtemények védelméről"), amely létrehozta az állam, a társadalmi szervezetek, egyesületek által fenntartott könyvtárak országos rendszerét és lehetővé tette az állami könyvtárpolitika alapelveinek kialakítását, végrehajtásának megkezdését.

Az elért eredmények önmagukért beszélnek: az olvasás tömegessé vált, minden második lengyel állampolgár (az ország teljes lakosságának fele) könyvtári olvasó, a közművelődési könyvtárak állománya az 1947 évi 2,6 millió kötetről 1975 végére 73,8 millió kötetre emelkedett, a lengyel könyvtárak összállománya 1975 végén 258 millió kötetet tett ki. Kialakultak és eredményesen működnek a lengyel könyvtárügy „alrendszerei": a tudományos, közművelődési, tanácsi és szakszervezeti iskolai, felsőoktatási, szakkönyvtári hálózatok, és a könyvtári rendszer egészének központjaként a varsói Biblioteka Narodowa nélkülözhetetlen szerepet tölt be.

A fejlett szocializmus építésének útjára lépő többi európai szocialista országokhoz hasonlóan a legutóbbi egy-másfél évtizedben a lengyel társadalom is mélyreható változásokon ment keresztül. A gazdaság, kultúra és tudomány fejlődése kibővítette a könyvtárak feladatait, módosította funkcióikat. Ennek első – jogi – tükröződése az új könyvtári törvény („1968 április 9-i törvény a könyvtárakról") előkészítésében és elfogadásában nyilvánult meg. Az új lengyel könyvtári törvény (amely több vonatkozásban az 1976. évi új magyar könyvtári tvr. kidolgozásának is alapjául szolgált) leglényegesebb rendelkezése a lengyel könyvtáraknak egy egységes jogi és szervezési alapokon nyugvó rendszerbe való integrálása, vagyis: az egységes könyvtári rendszer korszerű, a könyvtárak együttműködésére alapozott deklarálása. A törvény a Kulturális és Művészeti Minisztérium mellett – tanácsadói feladattal – létrehozta az Állami Könyvtári Tanácsot, amely többek között könyvtárpolitikai döntéselőkészítési feladatokat is kezdeményez. Az utóbbiak keretében került napirendre a lengyel könyvtárügy országos helyzetképének („Jelentés a lengyel

könyvtárak helyzetéről"), majd ennek szerves továbbfolytatásaként (és az előbbit is hasznosító) nagyfontosságú dokumentum: „A lengyel könyvtárügy fejlesztési programja" kidolgozására. Ilyen méretű (az ország egész könyvtári rendszerét átfogó) és távlatú (1990-ig terjedő), fejlesztési program kidolgozására a szocialista országok könyvtárügyének gyakorlatában – a Szovjetuniót kivéve – nincs példa. Épp ezért érdemes a továbbiakban e program részletesebb ismertetésével foglalkoznunk.

Első – általános – fejezetében a program leszögezi, hogy az olvasás s ennek révén a könyvtárak jelentősége világszerte növekedőben van. Ezzel párhuzamosan az egész világon kibővül a könyvtárak feladatköre, korszerüsbödnek munkamódszereik, mind nagyobb mértékben élnek a gépesítés, az automatizálás nyújtotta lehetőségekkel. Ez a jelenség a legjellegzetesebben a szocialista társadalmakban nyilvánul meg, ahol a könyvtárügy problematikája mind rangosabbá kezd válni. Ezt tanúsítja – más szocialista államok hasonló szintű párt- és állami döntései mellett – a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1974. évi határozata, amely mér címében is a könyvtárak növekedő össztársadalmi jelentőségére utal („Az SZKP KB határozata a könyvtárak jelentőségének a növekedéséről a kommunista nevelésben és a tudományos-műszaki fejlődésben"). A Lengyelországban végzett olvasás- és művelődésszociaológiai vizsgálódások eredményei azt tanúsítják, hogy – függetlenül a korszerű tömegkommunikációs intézmények fejlődésétől – az olvasás megőrizte, sőt megszilárdította azt a sajátos funkcióját, amellyel a mai embert a művelődés egyéb formáiban való részvételre ösztönzi: az olvasó ember társadalmilag és kultúrálisan is tevékenyebb a nem olvasónál. Ez a jelenség fokozott felelősséget ró a könyvtárakra és elengedhetetlenné teszi, hogy lépést tudjanak tartani az általános társadalmi, gazdasági, tudományos és kultúrális fejlődéssel. A program azokat az irányelveket, működési formákat és módszereket határozza meg, amelyek a lengyel könyvtárügy optimális mérvű, a társadalom gyorsuló fejlődésével lépést tartó fejlesztéséhez szükségesek, végső soron pedig olyan korszerű könyvtárügyi modellt vázol fel, amely megfelel a fejlett szocialista társadalom követelményeinek. A program általános fejezete – anélkül, hogy az egész dokumentum tartalmának summázására vállalkoznék, a legfontosabb tennivalókat az alábbiakban jelöli meg:

– gondoskodni kell valamennyi típusú könyvtárra egyaránt kiterjedő, egységes állami könyvtárpolitika megvalósításáról,

– a könyvtáraknak (a közművelődési és iskolai könyvtáraknak is) lényegesen ki kell bővíteniük tájékoztatási tevékenységüket,

– a könyvtárügy szervezetét úgy kell kialakítani, hogy könyvtárak – fenntartóik közvetlen igényeinek kielégítésén kívül – ágazati, területi, illetőleg országos feladatokat is képesek legyenek betölteni,

– biztosítani kell, hogy a Biblioteka Narodowa – mint a lengyel könyvtári rendszer centrális intézménye – elláthassa sajátos funkcióit, mindenekelőtt a hazai irodalom gyüjtése és a róla való tájékoztatás, valamint a lengyel könyvtárügy továbbfejlesztésével kapcsolatos koncepciók kidolgozása tekintetében,

– gondoskodni kell arról, hogy létrejöjjön az országos szakkönyvtáraknak az a hiánytalan rendszere, amelyen belül egy-egy könyvtár – az országos információs rendszerrel szorosan együttműködve – felelősséget képes vállani egy adott szakterület infor-

mációs ellátásáért és irodalmának ésszerű gyüjtéséért,

– minthogy a tudományos, felsőoktatási és szakkönyvtárak információs szerepköre a jövőben erőteljesen bővül, a felsőoktatás általános továbbfejlődésével párhuzamosan gondoskodni kell a felsőoktatási könyvtárak mint alapvető kutatási és tanulmányi műhelyek erőteljes fejlesztéséről,

– tovább kell fejleszteni a tanácsi közművelődési, szakszervezeti és iskolai könyvtárak hálózatait,

– a működési feltételek gyökeres javításával korszerűsíteni kell a könyvtárakat,

– fejleszteni kell az oktatást és továbbképzést, biztosítani kell a könyvtári kutatások koordinálását,

– a Kulturális és Művészeti Minisztérium szervezeti keretein belül a könyvtárügy egészének állami irányításával és felügyeletével foglalkozó szervezetet kell létrehozni,

– fokozni kell a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének szerepét a könyvtárügy előtt álló feladatok megoldásában, nem utolsó sorban a lengyel könyvtárügy fejlesztési programjában meghatározott feladatok eredményes végrehajtásában.

A felsorolt sokrétű feladattömegből csupán néhányat ismertethetünk részletesebben, elsősorban azokat, amelyek a magyar könyvtári rendszer szemszögéből is a „legizgalmasabbak".

A KÖNYVTÁRAK TÁJÉKOZTATÁSI TEVÉKENYSÉGE

A tájékoztatással kezdjük s nem ok nélkül: a lengyel program is a tájékoztatással összefüggő tennivalókat sorolja a részletes tennivalók első csoportjába, annál is inkább mert tágan értelmezi: „A tájékoztatási tevékenység célja az élet valamennyi területén a fejlődés elősegítése, valamint a tudomány és gyakorlat eredményeinek népszerűsítése, továbbá széles körű közreműködés a művelődési és önművelődési, kultúratermelő folyamatokban". E meghatározásból következik, hogy a program szerint lehetőségeihez mérten már most is valamennyi könyvtár végez valamilyen fajta tájékoztatási munkát. A feladat az, hogy e tevékenységüket a használók igényeinek megfelelően sürgősen bővítsék és korszerűsítsék.

A könyvtárak tájékoztatási tevékenysége jórészben összefügg az országos és a világméretű információs szervezetek működésével. (A program azzal számol, hogy 1990-re már funkcionál: a SINTO – a lengyel országos tudományos, műszaki és szervezési információs rendszer, a szocialista országok tudományos-műszaki információs rendszere és működnek a világméretű információs vállalkozások.) Ugyanakkor – mint ez a tájékoztatás fogalmának meghatározásából nyilvánvalóan következik – a könyvtárak az országos információs rendszeren kívül is végeznek tájékoztatási tevékenységet, elsősorban a könyvtár oktatási, nevelési, kulturális „küldetésének" megfelelően.

A könyvtárak az országos információs rendszeren belül végzett tevékenységüket szorosan összehangolják az információs szervezetek („inte. egységek") és a levéltárak munkájával. E tekintetben a program azzal számol, hogy a hazai információs rendszerben fontosabb szerepet betöltő (és: azonos szakterületen működésüket kifejtő) információs

szervezetek funkcionális integrációjára 1990-ig kerül sor, a legközelebbi években azonban még a legkülönbözőbb együttműködési keretekben „élnek egymás mellett". Ebben a periódusban is megőrzik néhány sajátos tevékenységi sajátosságukat a könyvtárak. Nevezetesen:

1. Mindenekelőtt a könyvtári gyüjtés körébe eső dokumentumok alapján szolgáltatnak információkat, de hozzáférhetőséget biztosítanak – bibliográfiai információk alapján – a „falakon kívüli" dokumentumokhoz is.

2. A könyvtárak tájékoztatási tevékenysége a dokumentumok lokalizálásának irányába fog specializálódni (illetőleg a dokumentumról nyújtandó, nem csupán annak tartalmával foglalkozó különböző információk nyújtására).

3. A könyvtárak az információs szervezeteknél sokkal szélesebb körben kötelesek tájékoztatni a retrospektív dokumentum-állományokról (és biztosítani hozzáférhetőségüket).

4. Jórészt a könyvtárak feladata marad a közoktatással, a tudományos ismeretek népszerűsítésével, a kulturális értékek közkinccsé tételével kapcsolatos tájékoztatási tevékenység.

A könyvtárak és levéltárak funkcionális integrációjának mindenekelőtt a gyüjtőkörök pontos elhatárolására kell felépülnie.

A lengyel országos információs rendszer (SINTO) keretében a könyvtárak különböző szinteken és feladatokkal működnek közre. Részt vesznek a SINTO speciális alrendszereiben (a Biblioteka Narodowa vezető információs szervezet a Lengyelországban kiadott, publikált dokumentumokra és a külföldi polonikumokra vonatkozó információk, valamint az országban lévő külföldi könyvek és folyóiratok lelőhelyével összefüggő tájékoztatás tekintetében), ágazati-tudományterületi alrendszereiben (elsősorban az országos szakkönyvtárak), a SINTO területi alrendszereiben (a program szerint mérlegelni kell információs egységek létrehozását a vajdasági közművelődési könyvtárak szervezeti keretében).

A csupán helyi feladatokat végző szakkönyvtárak funkcionálisan és szervezetileg is egyre szorosabban a helyi információs egységekkel működnek együtt.

A könyvtárak fontos tájékoztatási feladata a primér dokumentumok rendelkezésre bocsátása. Ennek elősegítése érdekében fejleszteni kell a könyvtárak reprográfiai berendezésekkel való ellátottságát, meg kell javítani a könyvtárközi kölcsönzés rendszerét, egyszerűsíteni és gyorsítani kell a könyvkölcsönzést.

Az automatizálás fokozatos bevezetése a könyvtári tájékoztatás fejlesztésének nélkülözhetetlen előfeltétele. A könyvtárak automatizálását részint a SINTO keretekben megvalósuló gépesítési program függvényében, részint a könyvtárat fenntartó anyaintézmény komputerizálásával összefüggésében kell megvalósítani, olymódon azonban, hogy a kompatibilitás mindenképpen biztosított legyen.

Az országos szükségleteknek megfelelően elsősorban automatizálandó:

1. A kurrens lengyel nemzeti bibliográfia, valamint a külföldi könyvek és külföldi folyóiratok központi katalógusa,

2. az országos szakkönyvtárak és az általuk koordinált könyvtárak által végzett tájékoztatási tevékenység,

3. a primér dokumentumok rendelkezésre bocsátásával összefüggő folyamatok (a felsőoktatási könyvtárakban).

A KÖNYVTÁRI GYÜJTEMÉNYEK

A könyvtár alapfeladata a gyüjtés, feldolgozás, megőrzés és rendelkezésre bocsátás. A korszerű könyvtári gyüjtemény tartalmaz: nyomtatott dokumentumokat (könyv, folyóirat, aprónyomtatvány, térkép, reprodukció), kéziratok és audio-vizuális dokumentumokat (lemezek, kazetták, videokazetták, diafilmek) és ikonográfiai dokumentumokat (rajzok, metszetek, fényképek). Ezen kívül a könyvtárak előállítanak és gyüjtenek, őriznek másodlagos dokumentumokat (xerox-másolatok, fotómásolatok, mikrofelvételek). Mindenekelőtt a tudományos könyvtárakban a másodlagos dokumentumok – főként a mikrofelvételek jelentőségének növekedésére kell számítani.

A könyvtári rendszeren belül a könyvtárak gyüjtési tevékenységét úgy kell koordinálni, hogy a legracionálisabb szerzeményezés, az eszközök és berendezések leggazdaságosabb felhasználása révén a használók igényei optimálisan kielégíthetők legyenek. Központi irányítás hiányában a lengyel könyvtárügyben mindez még nem valósulhatott meg –állapítja meg a program. Sőt, megfelelő információk hiányában az a kérdés sem válaszolható meg érdemben, hogy a lengyel könyvtárak állománya megfelel-e a használók szükségleteinek illetőleg megfelelő mértékig tükrözi-e a tudomány és a technika fejlődését.

Épp ezért mielőbb olyan intézkedésekre van szükség, amelyek országos gyüjtési politika kidolgozását és megvalósítását biztosítják, központi – a könyvtári rendszer egészére kiterjedő – mechanizmus útján. A tervezett megoldás természetesen nem jelentheti a gyüjtési tevékenység teljes központosítását, ami megvalósíthatatlan.

A gyüjtőköri munkamegosztást jelentős mértékben az országos szakkönyvtárak rendszerére kell felépíteni. Meghatározott tudományterületek vonatkozásában az országos szakkönyvtárakat kell a tudományos értékű dokumentumok relatív teljességű gyüjtéséért és tartós megőrzéséért felelőssé tenni. Ugyancsak az országos szakkönyvtárak feladatává kell tenni az adott tudományterületeken működő szakkönyvtárak gyüjtési tevékenységének koordinálását. A végső soron elérendő cél az, hogy a tudományos kutatások szempontjából értékes kiadványokból legalább egy példány az ország határain belül hozzáférhető legyen.

ÉPÜLETEK ÉS BERENDEZÉSEK

A program szerint a könyvtárak és használóik számának gyors iramú növekedése az elmúlt harminc év során jelentős mértékben megelőzte a könyvtárak épület- és berendezésellátottsági színvonalának emelkedését. Ennek következtében a könyvtárak működési feltételei meglehetősen rosszak: a könyvtárak többsége eredetileg más célra létesített és legfeljebb átmenetileg könyvtárrá átalakított épületekben, helyiségekben kénytelen működni, a legtöbb könyvtár olvasói és raktári férőhely-hiánnyal küszködik. A legsúlyosabb helyzetben van: a Biblioteka Narodowa, a felsőoktatási könyvtárak többsége, a nagyvárosok központi könyvtárainak, a kisvárosok és falvak könyvtárainak zöme.

A könyvtárépítés terén mutatkozó lemaradásnak organizációs okai is vannak; nincs

olyan intézmény Lengyelországban, amely erre a szakterületre specializálná magát (akár a tervezés, akár a kivitelezés vonatkozásában).

A probléma gyökeres megoldásához szükség van

1. speciális, könyvtárépületek tervezésével foglalkozó tervezőiroda vagy legalább tervezői munkacsoport létrehozására;

2. néhány – elsősorban régióközpontokban működő – kivitelezővállalat kijelölésére, amelyek előnyben kötelesek részesíteni a könyvtárépítkezésekkel kapcsolatos megbízásokat,

3. az építésügyi tárcával egyetértésben kedvezményes költségvetési árakat megállapítani könyvtárépületek kivitelezésére.

A kis és közepes méretű könyvtárak építése típustervek kidolgozásával gyorsítandó meg. A program hangsúlyozza, hogy a tömeges lakásépítkezések járulékos beruházásai közé a könyvtárakat is fel kell venni.

A könyvtárépítkezések koordinálása és megfelelő felügyelete érdekében a Kulturális és Művészeti Minisztériumban szervezendő központi könyvtárügyi irányító szerv mellett létre kell hozni egy kislétszámú könyvtárépítési csoportot.

A lengyel könyvtárügy 1990-ig terjedő távlati fejlesztési programját az Állami Könyvtári Tanács javaslata alapján a Biblioteka Narodowa szerzői kollektívája dolgozta ki, szakértők széles körű bevonásával. A dokumentum kidolgozásához hasznosították a könyvtárügy fejlődésének világtendenciáit, főként a szocialista országok könyvtárügyének fejlődési trendjeit. Merítettek természetesen a Lengyel Népköztársaság párt- és állami vezetésének legfontosabb határozataiból, a pártkongresszus anyagaiból.

A program tervezetét 1975 végén az Állami Könyvtári Tanács, 1976 márciusában a Kulturális és Művészeti Minisztérium kollégiuma vitatta meg és fogadta el. Minthogy a program eredeti szövege 110 oldal, a kulturális és művészeti miniszter felkérésére a Biblioteka Narodowa elkészítette a program tömörített, rövid vázlatát. Ezt tervezték a minisztertanács elé terjeszteni.

A program minisztertanácsi vitájáról, elfogadásáról a szakirodalom nem ad tájékoztatást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. W. STANKIEWICZ: Bibliotyecsnoe gyelo v Pol'szkoj Narodnoj Reszpublike = Bibliotyekovegyenie i Bibliografija za Rubezsom, 1977. Vüp. 64. 64–83. p.
2. W. STANKIEWICZ: Osznovnüe napravlenyija programmü razvityija bibliotyek v Pol'szkoj Narodnoj Reszpubliki. (Teziszü doklada.) 1–4.p.
3. Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego. = Bibliotekarz. 43. 1976. 10. 250–277. p.

Kétszáz éve nyilvános a Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára

F. HORÁK – K. KOZELEK

A „200 let veřejné Státní knihovny ČSR" (Čtenář, 1977. 4. no. 106–110.p.) és a „Státní knihovna ČSR jubiluje" (Čtenář, 1977. 4. no. 111–114. p.) c. cikkek alapján összeállította FUTALA Tibor.

A Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára mostani nevét és szervezetét csak a könyvtári törvény megjelenését követően, 1959-ben vette fel. Eredetileg e néven három nagymultú és gazdag állományú könyvtár egyesült, a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, a Központi Közgazdasági Könyvtár és a Szláv Könyvtár.

Közülük a legrégebbi múltra a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár tekinthet vissza. Alapítása a Károly Egyetem 1348-ban történt megalapításával esik egybe. Ez időben azonban – párizsi mintára – még nem központi könyvtár létesült, hanem az ún. kollégiumi könyvtárak egész sora. A nevét viselő kollégiumnak maga IV. Károly adományozott 162 kéziratot.

A kollégiumi könyvtárak külön-fejlődése, főként adományok útján való gazdagodása egészen 1556-ig, a jezsuita rend prágai megjelenéséig zavartalan volt. A jezsuiták alapította akadémia – uralkodói segédlettel – csakhamar háttérbe szorította a huszita eszmék fellegvárát, az egyetemet. A jezsuita akadémia mellett könyvtár is alakult, és igen gyorsan fejlődött. A fehérhegyi csata után, 1622-ben az egyetem – természetesen könyvtáraival együtt – a jezsuiták kezébe került.

A jezsuiták könyvtára ezt követően bibliotheca maior néven működött tovább, a korábbi kollégiumi könyvtárak állományát bibliotheca minorrá vonták össze, de a kétféle állományt – ideológiai okokból is – még nem egyesítették. Erre csak a Klementinum barokk könyvtártermének ellészülte után, 1727-től kezdve került sor.

Időközben – 1638-ban – az egyetem jogi és orvostudományi karát kivonták a jezsuiták igazgatása alól. A két kar mellett létesült új könyvtár nyilvánossá tételére két sikeres kísérlet is történt (1726-ban és 1768-ban), ám ez a könyvtár a jezsuita rend feloszlatása után 1777-ben beolvadt a Klementinum könyvtári gyüjteményeibe.

A Klementinumban egyesült jezsuita és egyetemi könyvgyüjteményt – a Károly Egyetem Könyvtáraként – Mária Terézia rendeletére 1777. október 30-án immár véglegesen megnyitották a közönség előtt. Ezután a könyvtár állománya (elsősorban a volt jezsuita gyüjtemények beolvasztása és hagyatékok révén) már igen gyorsan növekedett. Könyvtárosai közül különösen Karel Rafael Ungar szerzett érdemeket a gyüjtemények fejlesztésében és feltárásában. Annak ellenére, hogy a könyvtár a Csehszlovák Köztársaság létrejöttéig német orientációjú maradt, számos neves cseh hazafi is található alkalmazottai között. A legnevesebb Pavel Josef Šafařík volt.

A Könyvtár a nemzeti könyvtári funkciót 1918 óta látja el. Az ehhez szükséges elhelyezési feltételeket 1925 óta fokozatosan alakították ki a barokk Klementinum engedte határokig. A német megszállás alatt a Könyvtár nem állhatott a cseh nemzetiségűek rendelkezésére.

A felszabadulás óta a Könyvtár hatalmas fejlődésen ment keresztül, s ma már ellátja a szocialista nemzeti könyvtári funkciók teljes körét. 1959-ben állománya 4,5 millió egységet tett ki, azóta több mint 1 millió egységgel gyarapodott. 1975 folyamán a kölcsönzött kötetek száma meghaladta az 1 millió 150 ezer kötetet, a szolgáltatott reprodukciók száma pedig a háromnegyed milliót. 1971 és 1975 között a Könyvtár 23 ezer írásbeli tájékoztatást és irodalomkutatást produkált.

Nagy érdemeket szerzett a Könyvtár a könyvtári rendszer kiépítésében, gondozásában és fejlesztésében. Ennek legfrissebb bizonyítéka az a középtávú terv, amely 1976 és 1980 között hivatott a csehországi könyvtárak fejlődését orientálni.

A Könyvtár működését egyre inkább akadályozzák a helyviszonyok. Gyüjteményeinek mind nagyobb hányadát kénytelen külső raktárakba telepíteni, a szükségletekhez képest elégtelen az olvasóhelyek száma. E problémák csak új könyvtárépület emelésével oldhatók meg. Erre kedvezők a kilátások.

25 éves a bolgár Állami Könyvtárosképző Intézet

T. TOPALOVA

A szerzőnek (az intézet igazgatója) a jubileum és az Intézet új épületének felavatása alkalmából elmondott beszédét (25 godini Dörzsaven Bibliotekarszki Insztitut. Bibliotekar, 1977. 6. no. 5–14.p.) PÁSZTOR Ilona tömörítette.

Az Állami Könyvtárosképző Intézetet 1950-ben hozták létre a közművelődési könyvtárak középfokú szakember-hiányának megszüntetése céljából. Középiskolai végzettségre épülő kétéves kurzusokban az akkori Tudományos Művészeti és Kulturális Bizottság irányításával ideológiai, irodalmi és könyvtári-bibliográfiai ismereteket nyújtott. Előadói a Nemzeti Könyvtár, a Bolgár Tudományos Akadémia Könyvtára, az Egyetemi Könyvtár és a korábbi Bolgár Bibliográfiai Intézet legjobb szakemberei közül kerültek ki. Az Intézet célkitűzése az volt, hogy hallgatóit a nagyobb könyvtárak beosztott könyvtárosi, a kisebb könyvtárak szervező-kivitelező könyvtárosi feladatainak ellátására felkészítse.

A társadalmi igények változásával az Intézetben folyó képzés tartalma és formája is változott (itt tükröződik a könyvtárügy javuló anyagi bázisa, a racionálisabb vezetés, a könyvtári szolgáltatások koordinálása, a tudományos és szakkönyvtárak relatív arányának az összes könyvtárak számához viszonyított növekedése, a közművelődési könyvtárak működésében tapasztalható szakmai színvonalemelkedés). Bár nemcsak minőségében, mennyiségében is javult a hallgatók összetétele (több mint 2,5-szeresére – 40-ről 105-re) nőtt pl. a könyvtárismeret szakra felvett hallgatók száma, igen sok volt a szakképzettség

nélküli könyvtáros, különösen a kezdeti időben. Számukra létesítették 1953-ban az évi 80–90 hallgatót képző levelező tagozatot. A tudományos-műszaki forradalom és az ezzel kapcsolatos általános fejlődés hozta létre a gyorsabb és pontosabb tájékoztatás iránti igényt. Rövid idő alatt Bulgáriában is kiépült az a tudományos tájékoztatási rendszer, amelyben a tájékoztatás szervezéséhez és a bázisok fenntartásához értő, szakképzett könyvtárosokra volt szükség. Ennek érdekében 1969-ben az intézet a tudományos tájékoztatás szakon is megkezdte a képzést, évente mintegy 40 hallgatóval. A felvétel feltétele nyelvi középiskolai végzettség volt, mivel ez az adott munkaterületen nélkülözhetetlen. Ezekben az években a képzés már igen népszerű, amit a kb. tízszeres túljelentkezés is tanúsít.

A természettudományok, a mezőgazdaság és a műszaki tudományok iránt megnövekedett érdeklődés szükségessé tette, a természettudományok, mezőgazdaság és műszaki tudományok bibliográfiája c. tárgy bevezetését. Megerősödött a társadalomtudományi és politikai irodalom bibliográfiája c. tárgy bibliográfiai-tájékoztatási irányultsága is. A két speciális bibliográfia előadással együtt nagyobb figyelmet fordítottak az ágazati bibliográfiák szakmetodikájára is. Az Olvasószolgálat c. tárgyon belül az olvasáspszichológiai vonatkozásokkal gazdagodott az oktatás. Korszerűsítették a könyvtárügy szervezési kérdéseivel, valamint az állománygyarapítással és feltárással (katalógusok stb.) kapcsolatos oktatási programot is. Ekkor szünt meg a történelem és a levéltár c. tárgy.

Fokozatosan alakult ki az Intézet jelenlegi oktatási formája, ill. ennek az oktatásnak a tartalma.

A Könyvtárismeret szakon a tantárgyak eloszlása a következő: ideológiai tárgyak – 270 óra, irodalom és orosz nyelv – 510 óra, szakkönyvtár és bibliográfia – 765 óra, termelési gyakorlat – 240 óra.

Tudományos tájékoztatás szakon az ideológiai oktatás 270 óra, közművelődési ismeretek – 525 óra (ebben 330 óra két nyugati nyelv oktatása), könyvtár és bibliográfia – 555 óra és a tudományos tájékoztatás 330 óra.

Az oktatáson kívül is széles körű és tartalmában sokoldalú ideológiai és kultúrális nevelőmunka folyik. Hagyománnyá vált a hallgatókat aktivizáló, évenként megrendezett elméleti ideológiai és szakmai konferenciák szervezése. A szakma megszerettetésében, a hivatástudat fokozásában a napi oktatási-nevelési tevékenységek mellett sokat segítenek a gyakorló könyvtárosokkal szervezett találkozók.

Az oktatási-nevelési munkában 14 főfoglalkozású és 15 megbízott (tiszteletdíjas) előadó-oktató vesz részt. Oktatási tevékenységük mellett 15 könyvtárismereti, bibliográfiai, könyvismereti, 1 bolgár irodalom és 1 orosz nyelvi tankönyvet jelentettek meg. Folyamatban van egy szakbibliográfiai és egy bibliográfiai tájékoztató tankönyv elkészítése, kiadás alatt van az Általános bibliográfiai kresztomátia II. és III. része.

Az Állami Könyvtárosképző Intézet fennállás alatt könyvtárosképző nappali tagozatán 1404, levelező tagozatán 790 főt képzett, a tudományos tájékoztatás szakon további 169 hallgató fejezte be tanulmányait. A nappali tagozaton végzett könyvtárosok 59%-a közművelődési könyvtárakba, főként olvasóklubokba (csitaliste) került, 25%-uk körzeti könyvtárakban, 14,5%-uk tudományos és szakkönyvtárakban, 1,5%-uk a Cirill és Metód Nemzeti Könyvtárban dolgozik. A körzeti könyvtárak igazgatóinak és módszertani szakkönyvtárosainak 80%-a az intézetben végzett.

Az Állami Könyvtárosképző Intézet az állam, a párt és a kormány teljes támogatását élvezi. A hallgatók 60%-a ösztöndíjat és kollégiumi ellátást kap. Nagy segítséget nyújtott az Intézet zavartalan működéséhez a párt- és közigazgatási szerveken és a társadalmi bizottságokon és szervezeteken kívül a Cirill és Metód Nemzeti Könyvtár is, amely székházában otthont adott az intézetnek, valamint teljes állományát az oktatók és hallgatók rendelkezésére bocsátotta, szakemberei révén tevékeny részt vállalat az oktatási folyamat támogatásában is (megbeszélések, kutatási eredmények átadása, fejlődési tendenciák ismertetése, stb.).

A bolgár-szovjet együttműködés keretében a szovjet fél az intézet rendelkezésére bocsátotta tanterveit, egyes szaktudományági programjait, tapasztalatcseréket szervezett, előadókat biztosított, azokon a könyvtári területeken, amelyeken Bulgáriában szakképzés nem folyik átvállalta a szakember-képzés feladatát (az intézet oktatóinak nagyobb része a Szovjetunióban tanult). Jelenleg is évente 3–4 hallgatónak lehetőséget biztosít Moszkvában, Leningrádban vagy Kievben a továbbtanulásra. Eddig 31 könyvtáros végzett a Szovjetunióban.

A moszkvai, kievi és leningrádi kulturális intézeteken kívül szoros kapcsolatban áll az intézet a koppenhágai könyvtárosképző iskolával, a lipcsei Erich Weinert Intézettel, a francia Könyvtárosképző Intézettel stb.

Az Állami Könyvtárosképző Intézet Bulgáriában a könyvtári szakemberek képzésének legfontosabb központja. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a jelenlegi kétéves képzés mellett a végzett hallgatók egyre nehezebben tudnak eleget tenni a fokozott követelményeknek. Létfontosságú tárgyak hiányoznak az oktatási tervből, így a pedagógia, az esztétika, a pszichológia, az irodalomelmélet, a mezőgazdasági és ipari alapismeretek, nem terjed ki a program a gyermek- és a műszaki könyvtárak speciális problémáinak oktatására, a közművelődési képzés keretében nem oktat az intézet nyugati nyelvet, stb. Szükséges lenne a képzés átalakítása a gyakorlati szakember-igények háromféle típusának (1. négyéves, felsőfokú végzettségű könyvtáros-szakemberek; 2. felsőfokú humán vagy reálképzettségű, kiegészítő könyvtárosképzettségű szakemberek – főleg a tudományos és szakkönyvtárakban; 3. az intézet által jelenleg folytatott kétéves oktatási formában képzett felsőfokú könyvtár-technikusok) megfelelően, mégpedig egy összevont oktatási központban, amely a Cirill és Metód Nemzeti Könyvtár és az Állami Könyvtárosképző Intézet integrálásával kialakítható.

A bibliometria alkalmazása műegyetemi könyvtárakban

Dieter SCHMIDMAIER

A szerzőnek az IATUL 7. konferenciájára (Louvain, 1977. május 16–21.) készült előadását (Application of Bibliometrics in Technical University Libraires) KOVÁCS Lászlóné tömörítette.

Az utóbbi években a könyvtártudományba egyre több határtudomány tört be (pszichológia, szociológia, pedagógia, elektronika, üzemen belüli szállítástechnika stb.), melyek a könyvtári munka mennyiségi és minőségi javulását eredményezik.

Körülbelül 10 év óta találkozunk a könyvtártudományi szakirodalomban a „bibliometria" kifejezéssel. A bibliometria matematikai-természettudományi diszciplinákból származó törvényeket alkalmaz a könyvtári és tájékoztatási munka területén. Ha átgondoljuk a „metria" fogalmának különböző tudományágakkal összevont jelentését, közelebb kerülünk a bibliometria megértéséhez.

A tudománymetria – a bibliometria rokontudománya – matematikai statisztikai módszereket alkalmaz a tudományismeretben (science of science). Feladata, hogy a tudomány kvantifikálhatóságának feltételeit, lehetőségeit, érvényességi területét és határait kutassa. A tudománymetria a tudományok kutatásának egyik lehetséges módja csak és kiegészít más (pl. filozófiai) kutatási módokat.

A bibliometria a tudományos ismeretek rögzítésére szánt dokumentumoknak, azok hivatkozásainak és a könyvtárszabványnak és informatikának kvantitatív analízisével és mérésével foglalkozik, főleg matematikai statisztikai módszerek segítségével. Ezt az elnevezést Pritchard alkalmazta először 1969-ben és ezzel helyettesítette a könnyen félreérthető „bibliográfiai statisztika" elnevezést, melyet 1923-ban Hulme használt először e tudományágra. Az 1920-tól 1943-ig eltelt időszak alatt meglehetősen esetlegesen alkalmazták e kutatási módszert és csekély számú publikáció jelent meg a témakörben. Fellendülést jelentett a bibliometriában a tudományismeret és a tudománymetria fejlődése, valamint a bibliográfiai- és könyvtári kutatások számítógépes analízisének bevezetése.

A bibliometria az alábbi területek paramétereit vizsgálja és elemzi:

– a publikált művek és azok szerzőinek száma;
– a művek hivatkozásai;
– munkaidőelemzés;
– a személyzet száma, összetétele;
– az épületre, berendezésre, felszerelésre, gépekre biztosított és fordított összeg;
– a jövőbeni fejlesztés tendenciái és trendjei.

A források, melyekből a bibliometriai kutatás merít, 5 fő csoportba sorolhatók: 1. Megjelent művek (főleg eredeti tanulmányok), hivatkozások, bibliográfiák (referálólapok, címlisták, mágnesszalagos szolgáltatás stb.), referenszkönyvek (tan- és kézikönyvek), enciklopédiák, címjegyzékek, statisztikák. 2. Az irodalom használhatóságának vizsgálata (kérdések kölcsönzésnél, távkölcsönzésnél levélváltással). 3. Emberek és munka-

eredmények vizsgálata (munkahelyek megfigyelésével, munkaidőanalízissel, új munkaidőnormák készítésével és bevezetésével). 4. Egyének és csoportok megkérdezéses vizsgálata (kérdőíveken v. interjúk formájában). 5. Egyéb források, főleg regiszterek, a megjelent művek tartalmi kivonatai, tartalomjegyzékek.

A bibliometriai módszerek – melyek főleg matematikai és/vagy statisztikai módszerek – lényegét a könyvtárosoknak is ismerniök kell, hogy a matematikusokkal és kibernetikusokkal a kutatás során konzultálni tudjanak. Ezek az alábbiak:

- Matematikai statisztikai módszer, pl. az állományépítéshez,
- feltáráshoz, kezeléshez, az állomány optimális kiépítéséhez (Bradford törvénye), valamint a tudományok elavulásának vizsgálatához (az irodalom felezési ideje).
- Kombinatorika a lyukkártyák és lyukszalagok kulcsrendszereinek felállításához.
- Logikai algebra (Boole algebra) az elektronikus adatfeldolgozás bevezetéséhez az információ- és dokumentáció tudományában, kutatási stratégia kidolgozásához.
- Szimuláció olyan könyvtári- és információs eljárások kipróbálásához, amiket teljes egészében nem tudnak azonnal eredetiben kipróbálni (pl. egy könyvtárépület tervénél vagy egy információs központ felállításánál).
- Valószínűségszámítás (pl. Markov lánc) egy információs központ felállításához.

A tudományok matematizálódása fejlődik, köztük a könyvtártudományé is, ami a bibliográfia és informatika tudományát is megérintette, bár ez a „lappangó korszak" kissé hosszúra nyúlik. A matematikai eszközöknek korlátai is vannak, mint minden más szakterületen történő alkalmazása esetében is, csak más megismerési módszerekkel együtt alkalmazható gyümölcsözően.

A bibliometriának – ha még nem is elég tisztán – de megvan a helye a könyv-, bibliográfia- és információ tudományban. Fejlesztésének ésszerű előmozdítása ezért feltétlenül a könyvtárvezetőség és személyzet feladata kell legyen, akiknek előítéletmentesen kell a matematikusok segítségével a matematika eszközeihez fordulniok. A műszaki egyetemek könyvtárai szinte predesztináltak a tudományos haladás támogatására, hiszen pont a műszaki és tudományos haladás irodalmát terjesztik. Az ilyen típusú könyvtárak személyzetének tehát kezdettől támogatnia kell minden újdonságot, amihez sokszor egyetlen impulzus elég környezetükből, legtöbbször egy másik szakterület tudósától.

A dokumentumok egyetemes hozzáférhetővé tétele

Maurice B. LINE

A szerző Universal Availability of Publications (UAP) c. cikkét (Unesco Bulletin for Libraries 1977. No.3. 142–151 p.) KONDOR Imréné tömörítette.

Az IFLA Végrehajtó Bizottságának 1973. évi bruxellesi határozata alapján 1974. július 1-én megkezdte működését az UBC (Universal Bibliographic Control, egyetemes bibliográfiai számbavétel) Nemzetközi Hivatal. A Hivatal létesítése az első lépés az IFLA hosszútávú programjában elfogadott UBC program megvalósítása felé.

A nemzeti irodalmak egyetemes bibliográfiai számbavételének megvalósítása mellett az IFLA alapvető feladatának tekinti a kiadványokhoz való hozzáférés kérdését is.

Az egyetemes hozzáférhetőség – Universal Availability of Publication (UAP) – célkitűzését az elmúlt években több nemzetközi szervezet és értekezlet hangsúlyozta. Az UNESCO alapokmánya kimondja, hogy a nemzetek közötti együttműködés elősegítésével, a kiadványok cseréjével, a nemzetközi együttműködés módszereinek kidolgozásával elő kell segíteni, hogy a világ irodalmi termése mindenki számára hozzáférhető legyen. 1974-ben Párizsban az UNESCO keretében rendezett Kormányközi Konferencián a kormányzatok felelősségét hangsúlyozták: minden ország tegye lehetővé az információcserét dokumentációs intézményein, könyvtárain és levéltárain keresztül. 1973-ban az IFLA Könyvtárközi Kölcsönzés és Központi Katalógusok Bizottságának Grenoble-i ülése azt javasolta, hogy minden ország saját nemzeti irodalmának rendelkezésre bocsátásáért legyen felelős.

Az UAP eszme szükségességét, összefüggését az UBC-vel, az IFLA 1974-es Grenoble-i közgyűlése ismerte fel elsőként. 1975-ben a British Library könyvtárközi kölcsönzési részlegében megalakult a Könyvtárközi Kölcsönzés IFLA Hivatala, amely a következő jelszavakkal kezdte meg működését: „tegyük hozzáférhetővé a világ minden kiadványát" –, „mindenki számára tegyük hozzáférhetővé a kiadványokat".

A nemzeti irodalom koncentrált, teljességre törekvő gyűjtése egyaránt szükséges az UBC és az UAP programban való részvételhez. Az egyetemes hozzáférhetővé tétel előfeltétele a hazai hozzáférés. A hazai kiadványok legteljesebb gyűjteménye önmagában azonban még nem biztosítja a rendelkezésre bocsátást, ha a könyvtárközi kölcsönzési rendszer nem országos könyvtári rendszerre épül. Az ideális állapotot a British Library könyvtárközi kölcsönzési részlege közelíti meg, annak ellenére, hogy az angol irodalmat csak néhány éve gyüjtik. A saját állományból ki nem elégíthető kéréseket a British Library Referenc Division-ból, vagy a kötelespéldányban részesülő öt könyvtárban elégítik ki.

Az országos rendszerek különbözőek: központi kölcsönző gyüjtemények; központi katalógusok rendszere; néhány könyvtár együttműködése; – vagy mindezek kombinációja, mint amilyen az Egyesült Királyság országos szakirodalmi ellátásának rendszere, amely a tároló-kölcsönző könyvtáron kívül regionális központi katalógusok segítségével bonyolítja a hazai és külföldi irodalom iránti igények kielégítését.

A könyvtárközi kölcsönzés színvonalának kritériumai: a kielégített és ki nem elégített kérések aránya, a gyorsaság, a költségek, és a lebonyolítás egyszerűsége.

Az UAP program megvalósításához elengedhetetlenek a nemzeti központok. Nemcsak a külföldről érkező kérések lebonyolítása érdekében, hanem a hazai kérések – lehetőleg hazai állományból történő – kielégítése érdekében. A túl nagy arányú nemzetközi kölcsönzés nem gazdaságos.

Az UAP program tehát nem korlátozódik sem a könyvtárközi kölcsönzésre, sem pedig a hazai irodalom gyüjtésére ill. rendelkezésre bocsátására. Az UAP program lényeges része a külföldi irodalom beszerzése, többek között a nemzetközi csere rendszerén keresztül. Az UNESCO és az IFLA erőteljesen támogatja és elősegíti a könyvtárak közötti kiadványcserét.

A „minden ország legyen felelős saját irodalmi termésének gyüjtéséért és feltárásáért" célkitűzés – bár látszólag a legracionálisabb megoldása lenne az egyetemes hozzáférhetővé tételnek – valójában négy nagy országot – NSZK, SZU, Egyesült Királyság, USA – sujtana aránytalanul. A fejlődő országok és a fejletlenebb könyvtári rendszerrel működő országok a szolgáltatásokra nem képesek, továbbá a távolról kölcsönzött kiadványok költségei magasabbak mint a szükséges gyüjtemények kialakítása.

A leggazdaságosabb regionális, vagy nemzetek közötti gyüjtemények, tároló könyvtárak létrehozása. Megvalósultnak tekinthető pl. az időszaki kiadványok megközelítően teljes körű gyüjtése a British Library könyvtárközi kölcsönzési részlegében, ahol jelenleg 47 500 időszaki kiadványt gyüjtenek és a világ minden országa számára rendelkezésre bocsátanak másolatokat. Lehetséges lenne továbbá Dél-Amerika és Afrika számára regionális könyvtárat létesíteni vagy nyelvek irodalmának központi gyüjtése – pl. Spanyolországban központot létesíteni a latin-amerikai, portugál, brazil irodalom számára. Európában ajánlatos lenne minden országban központi tároló-kölcsönző könyvtárat létrehozni. A leggazdaságosabb megoldás az lenne, ha a világot gyüjtési régiókra osztanák fel. Az e tervek megvalósításához szükséges anyagi lehetőségek vizsgálata az elkövetkező évek feladata lesz.

Az egyetemes hozzáférhetővé tétel előfeltételei a megfelelő gyüjtemények és a könyvtárközi kölcsönzés. A legközelebbi jövő feladata a könyvtárközi kölcsönzés gyorsítása, egyszerűsítése, korszerűsítése – a kölcsönzési idő csökkentése a telex, számítógép és légiposta igénybevételével, a kölcsönzési formula korszerűsítése és szabványosítása.

Az egyetemes hozzáférhetővé tétel megvalósításának eddig vázolt feltételein kívül számolni kell a korlátozó körülményekkel is. A térités kérdésével, a mikroformátumok és egyéb – nem hagyományos – dokumentum típusok vámkezelési nehézségeivel, a különböző szerzői jogi előírásokkal.

Az egyetemes hozzáférhetővé tétel megvalósítása hosszú folyamat, amelyhez az egyes országok teljes könyvtári rendszerükkel járulhatnak hozzá, de központi koordinálásra és központi irányításra is szükség van. Egy létrehozandó központ feladatai a következők lennének: az országos rendszerek összehasonlítása; segédletek az országos rendszerek továbbfejlesztéséhez; statisztikák gyüjtése és összeállítása a könyvtárközi kölcsönzésről; folyamatok és kérőlapok szabványosítása; a hozzáférhetővé tétel korlátainak elemzése; a költségtérítés folyamatának és szabályainak vizsgálata; a regionális, nemzetek felet-

ti gyüjtemények kialakításának lehetőségére vonatkozó vizsgálatok; az egyéni kérések elintézését és a rendszer fejlesztését szolgáló irányító funkció; együttműködés az UNESCO Általános Információs Programjával.

A felsorolt feladatokat jelenleg részben az IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési Hivatala látja el. Az UAP program azonban több és szélesebb körű mint a könyvtárközi kölcsönzés. Az UBC-hoz hasonlóan az UAP egyetlen feladat megvalósításával elérhető célkitűzés. A hozzáférhetővé tétel irányába tett minden lépés egyben előrelépés az egyetemes hozzáférhetővé tétel irányába is.

A Bibliotheque Nationale keretében Le Mans-ban felállítandó kölcsönző központ terve vagy az USA-ban a nemzeti időszaki kiadványok létrehozandó központi gyüjteménye az egyetemes hozzáférhetővé tétel ügyét is szolgálják.

Az országos könyvtári rendszerek és a központi szolgáltatások országos rendszerei egyetemes jelentőségűek. A nemzetközi koordinálási tervek valóraváltása az elkövetkező évek feladata.

Bibliográfiai konferencia Szlovákiában

A Čitatel' 1977. évi 2. számában (54–55.p.) megjelent „Z piatej celoslovenskej bibliografickej konferencie" és a „Závery z 5. celoslovenskej bibliografickej konferencie" (Knižnice a Vedecke Informacie, 1977. no.1. 32–34.p.) c. cikkek alapján TARR Lászlóné készített tömörítést.

1976. november 30. és december 12. között rendezték meg a Magas Tátrában az 5. szlovák bibliográfiai konferenciát, melyet a Szlovák Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériuma, a Matica slovenská és a Szlovák Könyvtárosok Egyesülete rendezett. A konferenciát Stefán Krivus, a Matica slovenská igazgatója nyitotta meg. Előadásában értékelte a 4. és az 5. konferencia közötti időszakban elért eredményeket, hangsúlyozta, hogy az utolsó öt évben a szlovák bibliográfusok bebizonyították, hogy képesek és alkalmasak arra, hogy a bibliográfiai tevékenység területén érvényesítsék az új munkamódszereket és azokat mind a bibliográfiai munka fejlesztésének, mind a szocialista tudomány és kultúra fejlesztésének szolgálatába állítsák. Annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy az elért eredmények, különösképpen a kurrens nemzeti bibliográfia gépi feldolgozásának megoldása, alapul és biztosítékul fog szolgálni arra, hogy hozzálássanak az egész szlovák bibliográfiai rendszer intezív és komplex ésszerűsítéséhez és automatizálásához. Felhívta a figyelmet azoknak a hatékony módszereknek a bevezetésére, amelyeket a bibliográfiai kutató munka területén a jövőben be kell és be kívánnak vezetni, valamint azoknak a konkrét bibliográfiai feladatoknak eredményes megoldására, amelyeket az 1976–1980-as évekre tűztek ki.

A megnyitó előadás után, sorrendben a következő előadások hangzottak el: Helena

Kolárova a Szlovák Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériuma Könyvtári és Tájékoztatási Osztályának vezetője „A bibliográfia feladatai Szlovákiában a Csehszlovák Kommunista Párt 15. kongresszusának határozatai értelmében" című előadásában hangsúlyozta, hogy a bibliográfiai tevékenység további fejlesztésének irányvonala szorosan összefügg a szocialista társadalom fejlődésével és igényeivel. A legfontosabb feladat, hogy a tudomány, a kutatás, a művelődés és az oktatás és általában a szakmai gyakorlat részéről felmerülő és állandóan fokozódó igények kielégítése érdekében fokozni kell a bibliográfiai tevékenység információs hatékonyságát.

Julius Korda „Az 1971–1975. évi bibliográfiai tevékenység értékelése és az 1980-ig terjedő időszak távlati terve" c. előadásában nemcsak részletes tájékoztatást nyujtott a 4. bibliográfiai konferencia határozatainak teljesítéséről, hanem gyakorlati és elméleti útmutatást adott a következő ötéves terv kidolgozásához. Rámutatott arra is, hogy a bibliográfiai tevékenység területén elért eredményeket döntően befolyásolták azok az igények, amelyeket a szocialista társadalom jelenleg a bibliográfiai tevékenységgel szemben támaszt. Ebből következik, hogy a bibliográfiai munka során nemcsak a felmerülő szükségletekből, igényekből kell kiindulni, azokhoz alkalmazkodni, hanem a szükségleteket, igényeket megfelelően kell befolyásolni, és az igényeknek elébe kell menni.

Ezeket az alapgondolatokat részleteiben tárgyalta Stefán Hanákovic, „A bibliográfiai modell kialakítása Szlovákiában című előadásában. A kiépülőben levő nemzeti bibliográfiai rendszer kialakítását úgy kell megoldani, hogy az integrált, konvertibilis és kompatibilis legyen. Ezeknek a sajátosságoknak érvényesülniük kell a nemzetközi bibliográfiai rendszerekkel való együttműködés kiépítése során.

Az előadások elhangzása után a kialakítandó bibliográfiai modell szervezeti, funkcionális, és metodológiai kérdéseit három szekcióban vitatták meg.

A bibliográfia szervezeti és funkcionális kérdéseivel foglalkozó szekció munkája során a vitában különösképpen a bibliográfiai tevékenység irányításának, koordinálásának és metodikájának kérdéseivel foglalkoztak. Vázolták azoknak a bibliográfiai intézményeknek modelljeit, amelyek bázisai lesznek a kialakítandó rendszernek. Foglalkoztak a bibliográfusok képzésének és továbbképzésének kérdéseivel.

A második szekcióban a bibliográfiai munka metodológiai aspektusaival foglalkoztak. Megvitatták a bibligráfiai folyamat legfontosabb kérdéseit, különös tekintettel a leírt dokumentumok elemzésére, a bibliográfiai leírás tartalmi jellemzőire és a szelekciós nyelvek problematikájára.

A technológiai kérdésekkel foglalkozó szekcióban a kurrens nemzeti bibliográfia automatizált feldolgozásával kapcsolatos tapasztalatokat és a kiépítendő bibliográfiai rendszer kialakításával összefüggő automatizált rendszer alkalmazásának kérdéseit vitatták meg. Foglalkoztak a nemzeti bibliográfia alapján létrehozandó adatbank kérdéseivel. Az adatbank alapul fog szolgálni az egységes nemzeti és szakbibliográfiai rendszer kialakulásának.

A szekciókban elhangzott 47 korreferátum, hozzászólás alapján fogalmazták meg az 5. konferencia határozatait, melyet a résztvevők elfogadtak.

1. Fokozni kell a munkálatokat a szlovák bibliográfia kialakításával kapcsolatos általános tervvel összefüggésben. Ezeket a munkákat „A szlovák bibliográfiai rendszer" ku-

tatási részfeladatként „A retrospektív nemzeti bibliográfiai rendszer" és „A szlovák szakbibliográfia rendszere" című témakörök keretén belül kell megoldani.

2. 1980-ig be kell fejezni a kitűzött kutatási feladatokat és meg kell teremteni az előfeltételeket azok gyakorlati megvalósítására, nemcsak a Matica slovenská Bibliográfiai Osztályán, hanem az egész könyvtári-bibliográfiai rendszeren belül.

3. A kutatások során szerzett ismeretek alapján ki kell dolgozni a szlovák bibliográfiai rendszer irányító, koordinációs munkájának valamennyi egységét és összetevőit, kifejezésre kell juttatni a koordinációs munka valamennyi tervezési és értékelési aspektusát; a bibliográfiai tervezést összhangba kell hozni az általános társadalmi, különösképpen a tudományos és a kulturális-társadalmi tervezéssel, s ki kell dolgozni a legfontosabb bibliográfiai módszertani munkák realizálásának tervét.

4. Az elméleti kutatásokat össze kell hangolni a kutatási célokkal, azokat úgy kell irányítani, ahogyan azt a szocialista társadalom, a tudomány a kultúra és a szakmai gyakorlat egész fejlődése megkívánja. Az eddigi pozitív tendenciák értelmében ezen a területen is figyelembe kell venni továbbra is a szovjet bibliográfiai elmélet tapasztalatait, a szocialista országok bibliográfiai szakembereinek kollektív munkájával szerzett tapasztalatokat és azokat a gyakorlatban Szlovákia területén is alkalmazni kell. A Prágában működő Tudományos Műszaki és Gazdasági Tájékoztatási Központtal együttműködve fokozni kell a bibliográfia elmélete területén folyó kutató munkákat és a bibliográfiai munka területén is törekedni kell a normatívák és egységes munkamódszerek kialakítására.

5. A kurrens nemzeti bibliográfia területén biztosítani kell a feltételeket a bibliográfiai információk gépi feldolgozására. 1977-ig meg kell oldani, hogy azok alkalmasak legyenek a szakbibliográfiai rendszerek kiépítésére és arra, hogy azok alrendszerei kapcsolódjanak a nemzeti bibliográfia rendszeréhez. Gondoskodni kell arról, hogy 1980-ig megtalálják a lehetőségét a kurrens nemzeti bibliográfia további sorozatainak kiadására, a munkafolyamatok további fejlesztésére és megfelelő módszerek alkalmazására. Mindez lehetővé teszi, hogy megteremtsék az alapjait az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (az UBC) nemzetközi programjának a megvalósítására, a lehetőséget Csehszlovákia komplex automatizált bibliográfiai rendszere programjának kialakítására, illetve biztosítja, hogy intenzíven kapcsolódjanak be a Moszkvában működő Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ bibliográfiai információs tevékenységébe.

6. A retrospektív nemzeti bibliográfia területén intenzíven fel kell használni az egyes állományokat a tudományos-kutató folyamatban, a retrospektív nemzeti bibliográfia részprogramjait sokkal tervszerűbben összhangba kell hozni a marxista történettudomány feladataival. Különös figyelemmel kell kísérni az 1919–1928. évi kommunista és haladó sajtó cikkbibliográfiájának feldolgozását és annak befejezésével hozzá kell járulni a Csehszlovák Kommunista Párt 15. kongresszusán kitűzött feladat megoldásához, azaz az ország történetének komplex feldolgozásához. Ebben az értelemben el kell mélyíteni az együttműködést a Szlovák Tudományos Akadémia tudományos-kutató intézeteivel. Egyidejűleg 1980-ig – figyelembevéve a szerzői kapacitás területén meglévő hiányokat – megfelelő ismereteket kell szerezni a retrospektív nemzeti bibliográfia vonatkozásában a bibliográfiai információ gépi feldolgozásának lehetőségeiről és hatékony kihasználásáról.

7. A szakbibliográfiák területén gondoskodni kell arról, hogy azok mint a nemzeti

bibliográfia alrendszerei megfelelően, értelmesen, racionálisan és hatékonyan kapcsolódjanak a nemzeti bibliográfia rendszeréhez. Ebben az értelemben 1977-ben meg kell kísérelni, hogy a szakbibliográfia a kurrens nemzeti bibliográfia „A sorozat" – könyvek bibliográfiája – mellékleteként, ill. mint azok kumulációja jelenjenek meg. Ezzel kiküszöbölhetők a szakbibliográfiák területén az átfedések és több lehetőség nyílik a specializált bibliográfiai tevékenységre. Később – 1978 után – hasonlóképpen meg kell oldani a „C sorozat" – cikkek – feldolgozásának a kérdését is.

8. A technikai ellátottság műszaki felszereltség területén a konferencia résztvevői azt javasolják, hogy a technikai terv szintjén a bemeneti feldolgozás területén egységesítsék:

a) a jelzetek repertoárját,
b) az adatok logikus struktúráját,
c) a bibliográfiai intézményeket úgy szereljék fel, hogy alkalmasak legyenek a gépi feldolgozásra és alakítsák ki az előfeltételeket a kimeneti feldolgozás egységesítésére.

9. Javasoljuk, hogy a 7. ötéves terv időszakában a technikai bázist úgy építsék ki, hogy lehetőség legyen a szlovák bibliográfiai rendszer centralizált adatbázisának mágnesszalagon vagy mágnestárcsákon való feldolgozására.

10. A programrendszerek tervezésénél alkalmazkodjanak a csehszlovák norma szerinti kommunikációs formátum használatára.

11. A műszaki terv szintén meg kell oldani az egész szlovák bibliográfiai rendszer kimeneteinek központi reprográfiai feldolgozását.

SZEMLE

Tibor SÜLE: Gesellschaft und öffentliche Bibliothek in Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg. Die gesellschaftliche Rolle der deutschen öffentlichen Bibliothek im Wandel 1945–1975. (Hrsg.von) Deutscher Bibliotheksverband, 1976. 7–12. p. (AfB-Materialien15)

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK TÁRSADALMI SZEREPÉNEK ALAKULÁSA 1945–1975 KÖZÖTT AZ NSZK-BAN

A kiadvány – melyet összeállítója olvasókönyvnek nevez és a könyvtáros továbbképzés segédanyagának szán – huszonöt cikk, tanulmány, hivatalos előterjesztés, konferencia jegyzőkönyv és testületi ajánlás tömörített változatát tartalmazza a könyvtárpolitika, a korszerű nyilvános könyvtár szervezéselmélete és a könyvtárszociológia témaköréből.

Az anyag kiválasztása és időrendbe állítása önmagában is kitűnő történeti áttekintést kínál az NSzK nyilvános könyvtárainak harminc esztendejéről – a korszakhatárok regisztrálása és a korszakokat jellemző könyvtárpolitikai koncepciók, a könyvtár társadalmi szerepének érvényesítésére hivatott szakmai törekvések megvilágítása pedig eredeti vállalkozássá teszik a szerkesztő munkáját.

A háború után a német könyvtárügy újjászületésének legfontosabb feltétele a hitleri korszak örökségének felszámolása volt. A könyvtárakat a nemzetiszocialista eszméket terjesztő propaganda intézményekből ismét valódi közművelődési intézményekké kellett szelidíteni. Ez a periódus az ötvenes évek végéig tartott. Az újjászülető német könyvtárak szakmai arculatát a régi német „népkönyvtár" eszméjének és az angol „public library"-nek a sajátos keveredése jellemezte. Az angolszász mintájú hálózatszervezési formákon azonban népművelési tartalom uralkodott, a korábbihoz képest csak annyi volt a változás, hogy immár felnőttnevelésnek hívták. Makacsul tartotta magát az elnevezésbeli megkülönböztetés a közművelődési könyvtár és a tudományos könyvtár között, kifejezve ezzel azt a torzult szemléletet, hogy a lakosság legszélesebb rétegeinek szánt nyilvános könyvtár (Bücherei) alacsonyabbrendű, mint a tudományos könyvtár (Bibliothek). 1960-ban a nevelés és oktatásügy helyzetét és fejlesztését kormánybizottság vizsgálta meg. Ajánlásai összegezték a háború utáni könyvtári fejlődés eredményeit és feladatul szabták az egységes elvek szerint kialakítandó, az állampolgárok művelődési és tájékozódási igényeit szolgálni hivatott nyilvános könyvtári rendszer országos kiépítését.

A tájékoztatásra orientált nyilvános könyvtár eszméje szakmán kívül is széles körben hódított, mint a demokratikus társadalmi-közéleti berendezkedés és a dinamikus műszaki-tudományos fejlődés adekvát könyvtárpolitikai koncepciója.

Sajátos módon egy évtizednek sem kellett eltelnie – máris megszületett ennek a

koncepciónak is a belső – szakmai – és a külső – politikai – ellenzéke. Érveik fegyvertárából nem hiányoznak a radikális baloldal érvei sem: az ideológia-mentesség maga is ideológia, az információ teljes szabadsága maga a dezinformáció, a gazdagon felszerelt, könyvek százezreit kínáló olvasószolgálati terekben elvész az ember – elbizonytalankodik, elidegenedik az olvasó.

Legyen a könyvtár emberszabású! Vállaljon sajátos feladatain túl közösségszervező feladatokat, vegyen részt aktívan a nyílt közéleti légkör alakításában, legyen kommunikációs központ – mediotéka – a kisebb-nagyobb közösségek találkozásának fóruma, klub- és kultúrcikk-áruda!

Ez tehát az NSzK nyilvános könyvtárainak fejlesztésében a legújabb áramlat.

A kötet szerkesztője az előszóban szkeptikusan nyilatkozik az új tendencia életképességéről, legalábbis az eddig megvalósult „építészeti" megoldások nem keltik benne a „jövő könyvtára" illúzióját.

SZENTE Ferenc

Organizacija depozitarnogo hranenija bibliotecsnüh fondov. Metodicseszkie rekomendacii. Moszkva, 1977. 48 p.

AZ ÁLLOMÁNY TÁROLÓKÖNYVTÁRI ELHELYEZÉSÉNEK MEGSZERVEZÉSE MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

A könyvtári munka korszerűsítése, a könyvtári állomány igényeknek megfelelő kialakítása megköveteli egy tervszerű letéti gyüjteményi rendszer megszervezését. Az aktualitásukat vesztett dokumentumok, a használók által ritkán igénybevett irodalom olyan tároló könyvtárakat kíván, amelyek szolgáltatásaikkal – olvasóterem, könyvtárközi kölcsönzés stb. – biztosítják ezen dokumentumok hozzáférhetőségét, viszont nem terhelik a többi könyvtárat, nem fokozzák az amúgyis komoly raktározási gondokat. A jelenlegi össz-szövetségi, köztársasági, valamint területközi tároló könyvtárak komoly előkészítő, kutató munkát végeznek állománygyarapításuk hatékonyabb megszervezésére. A Kulturális Minisztérium 1976. december 22-i körlevele megállapította, hogy nem minden köztársaságban fordítanak kellő gondot a letéti gyüjtemények megszervezésére. Az ügy fontosságára való tekintettel elrendeli, hogy az illetékes vezetőség az 1977–1980 évekre készítsen tervet a letéti gyüjtemények megszervezésére, az illető köztársaságok kulturális minisztériumai vezetésével alakuljanak szakértői bizottságok a munka előkészítésére és végrehajtásának irányítására. Szükséges, hogy a kérdés szakértői módszertani segítséget nyujtsanak mind a letéti gyüjteménybe kerülő irodalom kiválasztása, mind az átirányítás lebonyolítása terén. (Az ismertetett módszertani útmutatót a Lenin könyvtár más módszertani központokkal együttműködve állította össze.)

A letéti gyüjteménybe szánt irodalom kiválasztását az adott könyvtár igazgatójának vezetésével az erre a célra kijelölt nagy tapasztalatokkal rendelkező szakértői csoport végzi. A helyi sajátságok figyelembevételével, hangsúlyozva az önálló döntés fontosságát, az alábbi dokumentumok tárolókönyvtári állományba vétele ajánlható: – az adott időszak problémáival foglalkozó politikai irodalom (agit.prop. brosurák stb.); – aktualitásukat vesztett pedagógiai kiadványok (tankönyvek, tantervek stb.); – az elavult tudományos-ismeretterjesztő irodalom; – speciális műszaki dokumentáció és irodalom; – ideiglenes jelentőséggel bíró tájékoztató kiadványok (reklámkatalógusok, színházi tájékoztatók stb.); – a már elavult hivatali dokumentumok (körlevelek, megváltozott helyi rendeletek stb.); – régi folyóiratok és újságok, kivéve a történelmi jelentőségű időszakok dokumentumait (pl. a polgárháború és a Nagy Honvédő Háború idején megjelent újságokat); – a jelentősen megrongálódott kiadványok (kivéve a ritka és nagyjelentőségű dokumentumokat). Fontos, hogy a kiválasztás folyamán figyelembe vegyék az adott tudományág irodalmának dokumentumtípusonkénti avulási idejét, melyről az útmutató részletes tájékoztatást közöl.

A letéti gyüjteménybe szánt dokumentumoknak csak címleírását küldik meg az illetékes tároló könyvtárnak, amely figyelembevéve meglévő állományát, gyüjtőkörét, kéri a dokumentumot, vagy átirányítja a nyilvántartó cédulát más, illetékes tároló-könyvtárba. Ennek adminisztrációjáról, űrlapjairól részletesen szól az útmutató.

A tároló könyvtárak feladata, hogy felmentsék az ország könyvtárait a jelentéktelen és ritkán használt irodalom őrzésétől, egyben biztosítsák ezek megőrzését, hozzáférhetőségét, tekintet nélkül arra, milyen szintűek, mennyire aktuálisak.

Alapvető feladatain túl a tároló könyvtárnak illetőségi körén belül módszertani és szervezési funkciót is el kell látnia. Törekednie kell arra, hogy állománya „teljes" legyen, úgy szervezze meg mind a kiválasztást, mind a dokumentumok állományba építését, hogy ne maradjanak fehér foltok, ne vesszen el egy dokumentum sem. Fontos, hogy a letéti állomány aktív és passzív részét egyaránt a tároló könyvtár egységes állományaként kezeljék. A tároló könyvtárak sajátos karakteréből következik, hogy állományának egy részét sem tekintheti „ballasztnak" vagy „passzív állománynak". Szerepük az egész ország könyvtárügyét tekintve csak kiegészítő, de elengedhetetlenül fontos.

A módszertani útmutató melléklete közli valamennyi letéti (tároló) könyvtár nevét, a kiválasztáshoz szükséges bibliográfiai segédeszközöket, valamint egy továbbképző tanfolyam programját, mely a letéti gyüjtemény szervezéséhez szükséges.

BIEGELBAUER Pál

CONTENTS

IFLA WORLD CONGRESS 1977 IN BRUSSELS

On the occasion of the world congress in Brussels IFLA celebrated the 50th anniversary of its life. The members of the Hungarian delegation report on the activities of those section meetings in which they took part.

SZÉKELY Sándor

Introduction study on the organizational changes taking place recently at IFLA.

VÁLYI Gábor

Section of law and parliamentary libraries.

JÓBORÚ Magda

Discussions of the directors of national libraries within the IFLA General Meetings.

PAPP István

Section of public libraries; IFLA-seminarium on the building questions of public libraries; the IFLA Journal.

5–19. p.

KOVÁTS Zoltán

NATIONAL SYSTEM OF SCIENTIFIC-TECHNICAL INFORMATION. – Organizational outline and division of labour in the sub-systems. National economic information system and principles of its building up: functional, organizational, economical principles, organizational outline of the national-economic system: sub-systems, diagram of functions for a model of a professional information centre, the model of a local professional information sub-system.

19–31. p.

URBÁN László

REQUIREMENTS RELATING TO AESTHETICS IN THE PREMISES OF THE READERS' ZONE. (This work presents one chapter of a library planning handbook prepared as an undertaking of the European socialist countries' experts). – General questions: architectural-spatial form, building materials and technical constructing, colours, light and shadows; artistic media in the solving and keeping of the interior unity, principles in combining media, standards of aesthetics: functions, proportions, rhythm, decoration, respect for imitation; shaping the spatial structure of the interior, the interior and the building construction, genaral principles and methods for the interior space building of the library, proportioning of the interior the architectural-spatial appearance of the interior composition.

31–45. p.

MÓNUS Imre

TRADE UNION LIBRARIES IN THE PROVINCES. 1971–1974. – Trade union library network: number of the working people to be provided for library types, trade union libraries and the inhabitants; stock of the trade union libraries: the size of the stock by types, by the proprietorship of the stock, book provision, supply for deposits, composition of the stock; readers' service: distribution of readers by profession, library work in brigades, number and proportion of visitors, number of lent volumes, division of lent volumes; librarians; economic basis; premises, equipment.

45–60. p.

RÁCZ Ágnes

LIBRARIANSHIP IN THE SOVIET UNION. 1917–1977. – Survey prepared on the basis of the publication „Bibliotechnoe stroitel'stvo v SSSR.1917–1977." (Sost.: K.K. Abramov), Moscow, 1977. 55 p. – The Lenin inheritance; leading role of the communist party in librarianship; results of library building, system of library provision for the inhabitants; increasing the level of reading, organization of reading in mass, establishing the developed system of library training, development of Soviet library science; outlooks of the development in librarianship in the 10th Five-Year-Plan.

60–68. p.

RÓZSA György

CONFERENCE OF THE EUROPEAN INFORMATION CENTRES FOR SOCIAL SCIENCES (Moscow, 22–25 June, 1977). – About the work of the first European information conference for social sciences, its objectives; survey on the social scientific information activity in the countries each and the bibliography of these documents.

69–73. p.

FOGARASSY Miklós

DEPARTMENTALIZED UNIVERSITY LIBRARIES IN FRANCE. (Experiences of a study tour). – „Explosion" of university education – library reform; development directives in France; philosophical, legal, economical university library in Paris; three faculty libraries in two buildings; libraries of the university in Grenoble; are these examples to be followed?

73–79. p.

OUTLOOK

ZIRCZ Péter

DEVELOPMENT PROGRAM OF POLISH LIBRARIANSHIP. – General principles and the conception. In addition to the presentation of manifold tasks, the author deals in detail with the questions in the centre of interest from the aspect of the Hungarian library system. Information activity of libraries; library collections; buildings and equipments.

80–85. p.

HORÁK, F. – KOZELEK, K.

THE STATE LIBRARY OF THE CZECHOSLOVAK SOCIALIST REPUBLIC IS OPEN FOR 200 YEARS. – The articles „200 let veřejne Státní knihovny ČSR" and „Státni knihovna ČSR jubiluje", published in Čtenář, 1977. 4.no. 106–110. p. and Čtenář 1977. 4.no. 111–114.p., are summarized by FUTALA Tibor.

86–87. p.

TOPALOVA, T.

THE BULGARIAN STATE LIBRARY TRAINING INSTITUTE IS 25 YEARS OLD. – The lecture given by the author (director of the Institute) on the jubilee and the inauguration of its new building (published in Bibliotekar 1977. 6.no. 5–14.p.) is summarized by PÁSZTOR Ilona.

87–89. p.

SCHMIDMAIER, D.

APPLICATION OF BIBLIOMETRICS IN TECHNICAL UNIVERSITY LIBRARIES. – The lecture of the author given on the 7th IATUL Conference (Louvain, 16–21 May, 1977) is summarized by KOVÁCS Lászlóné.

90–91. p.

LINE, M.B.

AVAILABILITY OF PUBLICATIONS (UAP). – Published in Unesco Bulletin for Libraries, 1977. 3.no. 142–151. p. Summarized by KONDOR Imréné.

92–94. p.

BIBLIOGRAPHIC CONFERENCE IN SLOVAKIA. – The articles „Z piatej celoslovenskej bibliografickej konferencie" and „Závery z 5. celoslovenskej bibliografickej konferencie", published in Čitatel', 1977. 2.no. 54–55. p. and Knižnice a Vedecke Informacie 1966. 1.no. 32–34. p. are summarized by TARR Lászlóné.

94–97. p.

REVIEWS

Tibor SÜLE: Society and public libraries in the German Federal Republic following World War II. – The social role of German public libraries from 1945 to 1975. Published by Bibliotheksverband, AfB–Materialien 15, 1976. 7–12. p. (Rev. by SZENTE Ferenc)

98–99. p.

Organization of the arrangement of stock in the storage libraries. Methodological guide. Published in Moscow, 1977. 48 p. (Rev. by BIEGELBAUER Pál)

99–100. p.

INHALT

IFLA WELTKONGRESS IN BRÜSSEL, 1977.

IFLA feierte in Brüssel die 50. Jahreswende ihres Bestehens. Die Mitglieder der ungarischen Delegation berichten über die Tätigkeit jener Sektionssitzungen an welchen sie teilnahmen.

SZEKELY Sándor

Einleitende Studie über die neulich stattgefundenen organisatorischen Änderungen der IFLA.

VÁLYI Gábor

Die Sektion der Rechts- und Parlamentsbibliotheken.

JÓBORÚ Magda

Beratungen der Direktoren von Nationalbibliotheken im Rahmen der IFLA Generalversammlungen.

PAPP István

Sektion der allgemeinbildenden Bibliotheken; IFLA Journal.

5–19. p.

KOVÁTS Zoltán

DAS NATIONALSYSTEM DER WISSENSCHAFTLICH-TECHNISCHEN INFORMATION. Organisatorischer Grundriss und die Arbeitsteilung der Subsysteme. – Das volkswirtschaftliche Informationssystem und die Grundsätze seines Aufbaus: Wirkungs-, Organisations- und Wirtschaftsgrundsätze; organisatorischer Grundriss des volkswirtschaftlichen Informationssystems: die Subsysteme, Operationsdiagramm des Modells der Fachinformationszentrale, das Modell des örtlichen Fachinformations-Subsystems.

19–31. p.

URBÁN László

ANFORDERUNGEN AUF AESTHETIK BEZÜGLICH, IN DEN RÄUMLICHKEITEN DER LESERZONE. (Diese Schrift repräsentiert ein Kapitel des Handbuches für Bibliotheksplanung, ein Unternehmen der Experten europäischer sozialistischer Länder). – Allgemeine Fragen: die architektonisch-räumliche Form und technische Bauausführung, Farben, Licht und Schatten; künstlerische Mittel in der Lösung und Erhaltung der Interieureinheit, Grundsätze in der Kombination der Mittel, Normen der Aesthetik: Funktionen, Proportionen, Rhytmik, Verzierung, Achtung der Verfälschung; die Formung der räumlichen Struktur des Interieurs, das Interieur und die Baukonstruktion, allgemeine Grundsätze und Methoden bei dem inneren Raumbau der Bibliothek, Gliederung des Innenraumes, architektonisch-räumliche Erscheinung der Interieurkomposition.

31–45. p.

MÓNUS Imre

GEWERKSCHAFTSBIBLIOTHEKEN AM LANDE. 1971–1974. – Netz der Gewerkschaftsbibliotheken: Zahl der zu versorgenden Werktätigen, Bibliothekstypen, die Gewerkschaftsbibliothek und die Einwohner; Bestand der Gewerkschaftsbibliotheken: Grösse des Bestandes in verschiedenen Bibliothekstypen, Eigentumsrecht gemäss des Bestandes, Buchversorgung, Versorgung der Depots, Zusammensetzung des Bestandes; Leserdienst: Gliederung der Leser ihren Beruf gemäss, Bibliotheksarbeit in Brigaden, Zahl und Proportion der Besucher, Zahl der geliehenen Bände; Bibliothekare; wirtschaftliche Grundlagen; Räume, Einrichtung.

45–60. p.

RÁCZ Ágnes

DAS BIBLIOTHEKSWESEN IN DER SOWJETUNION. (1917–1977). – Die Beschreibung wurde aufgrund der Publikation „Bibliotechnoe stroitel'stvo v SSSR", Moskau 1977. 55 p. zusammengestellt K.J. Abramov. – Lenins Erbschaft; die führende Rolle der kommunistischen Partei auf dem Gebiete des Bibliothekswesens; Ergebnisse des Bibliotheksbaus, System in der Bibliotheksversorgung der Einwohnerschaft; Entwicklung des Leserniveaus, Organisierung des Lesens im Massenausmass; Zustandebringung eines entwickelten Systems auf dem Gebiete der Bibliothekarsbildung;Entwicklungsperspektive des Bibliothekswesens im Laufe des 10. Fünfjahrplanes.

60–68. p.

CHRONIK

RÓZSA György

KONFERENZ DER EUROPÄISCHEN GESELLSCHAFTSWISSENSCHAFTLICHEN INFORMATIONSZENTRALEN. (Moskau, 22–25. VI. 1977.) – Über die Arbeit der ersten europäischen gesellschaftswissenschaftlichen Informationskonferenz, ihre Zielsetzungen; Lagebericht über die Tätigkeit der gesellschaftswissenschaftlichen Information in den einzelnen Ländern, Bibliographie dieser Dokumente.

69–73. p.

FOGARASSY Miklós

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEKEN MIT FACHSEKTIONEN IN FRANKREICH; (Erfahrungen einer Studienreise). – „Explosion" in der Universitätsbildung – Bibliotheksreform; Richtlinie der Entwicklung in Frankreich; philosophische, rechtliche, volkswirtschaftliche Universitätsbibliotheken in Paris; drei Fakultätsbibliotheken in zwei Gebäuden; Bibliotheken der Universität in Grenoble; sind dies befolgenswerte Beispiele?

73–79. p.

AUSBLICK

ZIRCZ Péter

ENTWICKLUNGSPROGRAMM DES POLNISCHEN BIBLIOTHEKSWESENS. – Allgemeine Grundsatze und die Konzeption; der Verfasser behandelt ausführlich, nachdem er die vielfältigen Aufgabenmengen darstellt, die im Mittelpunkt der Interesse stehenden Fragen auch vom Gesichtspunkt des ungarischen Bibliothekssystems; Informationstätigkeit der Bibliotheken; Bibliothekssammlungen; Gebäude und Einrichtungen.

80–85. p.

HORÁK, F. – KOZELEK, K.

DIE STAATSBIBLIOTHEK DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN SOZIALISTISCHEN REPUBLIK IST SEIT 200 JAHREN ÖFFENTLICH. – Die Zusammenstellung wurde aufgrund des Artikels „200 let veřejne Státní knihovny ČSR", veröffentlicht in Čtenář, 1977. 4.No. 106–110.p.) und des Artikels „Státní knihovna ČSR jubiluje", veröffentlicht in Čtenář, 1977. 4.No. 111–114.p. von FUTALA Tibor zusammengestellt.

86–87. p.

TOPALOVA, T.

25 JAHRE DES BULGARISCHEN STAATLICHEN BIBLIOTHEKARSINSTITUTS. – Die Rede, die anlässlich des Jubiläums und der Einweihung des neuen Gebäudes vorgetragen wurde (seitens des Direktors des Instituts), veröffentlicht in Bibliotekar, 1977. 6.no. 5–14.p., hat PÁSZTOR Ilona zusammengefasst.

87–89. p.

SCHMIDMAIER, D.

ANWENDUNG DER BIBLIOMETRIE IN DEN BIBLIOTHEKEN DER TECHNISCHEN UNIVERSITÄTEN. – Den Vortrag hat der Verfasser anlässlich der 7. Konferenz von IATUL vorgetragen (Louvain, 16–21. Mai, 1977.). Die Zusammenfassung stammt von KOVÁCS Lászlóné.

90–91. p.

LINE, M.B.

ALLGEMEINE ZUGÄNGLICHKEIT DER DOKUMENTE. – Den Artikel „Availability of Publications [UAP]", veröffentlicht in Unesco Bulletin for Libraries, 1977. 3.No. 142–151.p., hat KONDOR Imréné zusammengefasst.

92–94. p.

BIBLIOGRAPHISCHE KONFERENZ IN DER SLOWAKEI. – Die Artikel „Z piatej celoslovenskej bibliografickej konferencie" und „Zavery z 5. celoslovenskej bibliografickej konferencie", veröffentlicht in Čitatel', 1977. 2.No. 54–55.p. bezw. Knižnice a Vedecke Informacie, 1977. 1.No. 32–34.p. hat TARR Lászlóné zusammengefasst.

94–97. p.

REZENSIONEN

Tibor SÜLE: Gesellschaft und öffentliche Bibliothek in Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg. Die gesellschaftliche Rolle der deutschen öffentlichen Bibliothek im Wandel 1945–1975. Veröffentlicht in: Deutscher Bibliotheksverband AfB Materialien 15. 1976. 7–12.p. (Rez.: SZENTE Ferenc)

98–99. p.

Die Organisierung der Unterbringung des Buchbestandes in Magazinierungsbibliotheken. Methodischer Führer. Moskau, 1977. 48 p. (Rez.: BIEGELBAUER Pál)

99–100. p.

СОДЕРЖАНИЕ

ВСЕМИРНЫЙ КОНГРЕСС ИФЛА В БРЮССЕЛЕ В 1977 ГОДУ

Свое 50-летие ИФЛА отметила в форме всемирного конгресса в Брюсселе. Члены венгерской делегации сообщают о деятельности тех секций, на заседаниях которых они участвавали.

СЕКЕЙ Шандор

Вступительная статья о структурных изменениях, происшедших в недалеком прошлом в рамках ИФЛА.

ВАЙИ Габор

Секция юридических и парламентских библиотек.

ЙОБОРУ Магда

Совещание директоров национальных библиотек в рамках общих собраний ИФЛА.

ПАПП Иштван

Секция массовых библиотек; Семинар ИФЛА о вопросах строительства массовых библиотек; Журнал ИФЛА (IFLA Journal).

стр. 5—19.

КОВАЧ Золтан

ГОСУДАРСТВЕННАЯ СИСТЕМА НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

План организации и разделение труда между подсистемами. — Информационная система народного хозяйства и принципы ее структуры: принципы деятельности, организации, экономические принципы, план организации информационной системы народного хозяйства: подсистемы, схема действия модели центра специальной информации, модель местной подсистемы специальной информации.

стр. 19—31.

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ТРЕБОВАНИЯ К ЧИТАЛЬНЫМ ПОМЕЩЕНИЯМ

(Эта статья является главой справочника по проектированию библиотек, готовящегося специалистами европейских социалистических стран.) — Общие вопросы: архитектурная — пространственная форма, строительные материалы и фактуры, цвета, свет и тень, художественные средства в решении и сохранении

единства интерьера, принципы комбинации средств, нормы эстетичности: функции, пропорции, ритм, убранство, увежение подделки, формирование пространственной структуры интерьера, интерьер и структура здания, общие принципы и методы строения внутренности библиотек, членение внутренности, архитектурно-пространственный вид композиции интерьера.

стр. 31—45.

МОНУШ Имре

ПРОФСОЮЗНЫЕ БИБЛИОТЕКИ В ПРОВИНЦИЯХ В 1971—1974 ГГ.

Сеть профсоюзных библиотек: число рабочих, нуждающихся и библиотечном обслуживании, типы библиотек, профсоюзные библиотеки и население, фонд профсоюзных библиотек: величина фонда по типам библиотек, фонд по праву собственности, обеспеченность книгами, обеспечение выдачных пунктов, состав фонда, обслуживание читателя: разделение читателей по профессии, библиотечная работа в бригадах, число и пропорция посетителей библиотек, число книг, выданных по абонементу, разделение книг, выданных по абонементу, библиотекари, экономические основы, помещения, оборудование.

стр. 45—60.

РАЦ Агнеш

БИБЛИОТЕЧНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В СССР (1917—1977 ГГ.)

Рецензия издания «Библиотечное строительство в СССР (1917—1977 гг.) (Сост.: К. И. Абрамов.) Москва, 1977. 55 стр. — Ленинское наследство, ведущая роль коммунистической партии в библиотечном деле, результаты библиотечного строительства, система библиотечного обслуживания населения, повышение уровня чтения, организация массового, чтения, создание развитой системы профессионального образования библиотекарей, развитие советского библиотековедения, перспективы развития библиотечного дела в X-ой пятилетке.

стр. 60—68.

ХРОНИКА

РОЖА Дьердь

КОНФЕРЕНЦИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ ЦЕНТРОВ ИНФОРМАЦИИ ПО ОБЩЕСТВЕННЫМ НАУКАМ. (Москва, 22—25 июня 1977. г.) — О работе и целях первой европейской информационной конференции по общественным наукам, описание положения информационной деятельности по общественным наукам в отдельных странах, библиография документов конференции.

стр. 69—73.

ФОГАРАШИ Миклош

УНИВЕРСИТЕТСКИЕ БИБЛИОТЕКИ СО СПЕЦИАЛЬНЫМИ ОТДЕЛЕНИЯМИ ВО ФРАНЦИИ. (Опыт научной командировки.) — «Взрыв» в высшем образовании — библиотечная реформа; французский план развития; филологическая, юридическая, экономическая университетская библиотека в Париже; три факультетские библиотеки в двух зданиях; библиотеки университета в Гренобле; пример другим?

стр. 73—79.

ЗИРЦ Петер

ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА В ПОЛЬШЕ. — Кроме изложения общих принципов, концепции и массы многообразных задач автор подробно занимается вопросами, находящимися в центре внимания и с точки зрения библиотечной системы Венгрии: информационная работа библиотек; библиотечные фонды; здания и оборудование.

стр. 80—85.

ХОРАК, Ф.—КОЗЕЛЕК, К.

200 ЛЕТ НАЗАД СТАЛА ПУБЛИЧНОЙ ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ЧЕШСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ. — На основе статьи (200 let veřejne Státní knihovny ČSR), опубликованной в журнале Čtenář, 1977. Nr. 4. 106—110. и статьи (Státní knihovna ČSR jubiluje), опубликованной в журнале Čtenář, 1977. Nr. 4. 111—114. (Сост. ФУТАЛА Тибор.)

стр. 86—87.

ТОПАЛОВА, Т.

25-ЛЕТИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО БИБЛИОТЕЧНОГО ИНСТИТУТА БОЛГАРИИ — Суммирование речи автора (директора института), произнесенной по поводу юбилея и открытия нового здания института и опубликованной в журнале Библиотекар, 1977 № 6. 5—14. (Сумм.: ПАСТОР Илона)

стр. 87—89.

ШМИДМАЙЕР, Д.

ПРИМЕНЕНИЕ БИБЛИОМЕТРИИ В БИБЛИОТЕКАХ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ. (Application of Bibliometrics in Technical University Libraries.) Суммирование доклада автора, составленного для седьмой конференции IATUL (Международная ассоциация библиотек технических университетов). Лувен, 16—21 мая 1977 г. (Сумм.: КОВАЧ Ласлонэ)

стр. 90—91.

ЛАЙН, М. Б.

УНИВЕРСАЛЬНАЯ ДОСТУПНОСТЬ К ДОКУМЕНТАМ. (Universal Availability of Publications, UAP.) — Суммирование статьи опубликованной в UNESCO Bulletin for Libraires. 1977. Nr. 3. 142—151.(Сумм.: КОНДОР Имренэ)

стр. 92—94.

КОНФЕРЕНЦИЯ ПО БИБЛИОГРАФИИ. — Суммирование статьи (Z piatej celoslovenskej bibliografickej konferencie), опубликованной в журнале Citatel', 1977 № 2. 54—55. и статьи (Závery z 5. celoslovenskej bibliografickej konferencie) опубликованной в журнале Knižnice a Vedecke Informacie. 1977. Nr. 32—34. (Сумм.: ТАРР Ласлонэ)

стр. 94—97.

ШЮЛЕ Тибор: РОЛЬ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК В ОБЩЕСТВЕ ФРГ В ПЕРИОД 1945—1975. (Gesellschaft und öffentliche Bibliothek in Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg. Die gesellschaftliche Rolle der deutschen Bibliothek im Wandel 1945—1975.) Deutscher Bibliotheksverband, 1976. 7—12. (AfB-Materialien 15) (Рец.: СЕНТЭ Ференц)

стр. 98—99.

ОРГАНИЗАЦИЯ ДЕПОЗИТАРНОГО ХРАНЕНИЯ ФОНДОВ. Методические рекомендации. Москва, 1977, 48 стр. (Рец.: БИГЕЛБАУЭР Пал)

стр. 99—100.